

Eesti Pank
Bank of Estonia

KROON ja MAJANDUS

4/2007

TELLIMINE JA KAASTÖÖD

Ajakirja tellimisinfo telefonil 6680 998, faksil 6680 954 või e-postiga aadressil trykis@epbe.ee.

Ajakirja saab lugeda ka Eesti Panga veebilehel <http://www.eestipank.info> ning raamatukogudes.

Kirjutiste autorite hinnangud ei kajasta tingimata Eesti Panga ametlikku seisukohta.

Kaastööpakkumised telefonil 6680 792 või e-postiga aadressil kadri.podra@epbe.ee.

Käsikirju ei tagastata.

ISSN 1406-801X

KROON ja MAJANDUS

Eesti Panga kvartalikirj

Tegevtoimetaja: Kadri Põdra
Kaanekujundus ja makett: Vincent OÜ
Küljendus: Urmas Raidma

Trükitud Aura Trükikojas

SISUKORD

Eessõna	5
Naftat eksportivad riigid: struktuursed põhijooned, majandusareng ja naftatulu ringlus (Euroopa Keskpank)	6
Eesti energeetika võrdluses teiste riikidega (E. Kisel)	23
Energiakandjate hinnad aastatel 1992–2007 (A. Saarniit)	35
Venemaa gaas – kas lahendus Euroopa energiavajadusele? (K. Pollisinski)	44
Eesti elanike hinnang riigi majandusolukorrale ja pangandussektorile (EMORi küsitlus)	58
Tööturu ülevaade (Diana Tur , Natalja Viilmann)	63
LISA	
Eesti majanduse kvartaalsed põhinäitajad seisuga 10. detsember 2007	88

KÄESOLEVA NUMBRI AUTORID

EINARI KISEL

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi energeetika osakonna juhataja
Einari.Kisel@mkm.ee

ANDRES SAARNIIT

Eesti Panga keskpangapoliitika osakonna nõunik
Andres.Saarniit@epbe.ee

KAUPO POLLISINSKI

Eesti Panga rahvusvaheliste ja avalike suhete osakonna juhtivanalüütik
Kaupo.Pollisinski@epbe.ee

DIANA TUR

Eesti Panga keskpangapoliitika osakonna majanduspoliitika allosakonna vanemspetsialist
Diana.Tur@epbe.ee

NATALJA VIILMANN

Eesti Panga keskpangapoliitika osakonna majanduspoliitika allosakonna juhtivspetsialist
viilmann@epbe.ee

EESSÕNA

Nafta, gaasi ja muude maavarade varude kahanemisest on viimastel aastatel palju räägitud. Naftahinna muutused mõjutavad majandusarengut kogu maailmas. Vähem tähtsad pole nafta ja maagaas ka maailmapoliitika aspektist.

Kuna nafta hind on üha uutesse kõrgustesse tõusnud, on järjest kasvanud naftat eksportivate riikide roll kaubanduspartnerite ja investoritena.

Maailmaturgudel toimuv on tinginud olulisi muutusi ka Eesti energeetikas. Sellest hoolimata võib Eestit pidada üsna hästi energiaga varustatud riigiks, mis ei sõltu väga suures ulatuses imporditavatest energiaallikatest. Teiste riikidega võrreldes on meie energiamajandus kiiresti arenenud. Samas peaksime leidma tõhusamaid mooduseid süsihappegaasi heitmete vähendamiseks.

Hea varustus energiaga aitab Eesti inimestel möödunud kümnendil suhteliselt valutult üle minna turupõhiste energiakandjate hindadele. Praeguseks on kiire hinnakasvu periood läbi saanud ning elanike energiakulud moodustavad ostukorvis umbes sama suure osa nagu Euroopa Liidu vanades liikmesriikides.

Kogu Euroopa kontekstis avaldab lähema kümne aasta jooksul suurt mõju kindlasti Venemaa energiatarbimine ja -eksport. Venemaa on avalikustanud mitu erinevat plaani ekspordivõimsuse suurendamiseks. Samas on tal ka mitmesugused välispoliitilised ambitsioonid oma mõju suurendamiseks. Kui välismajanduspoliitika kaalub üles majandushuvid, on energiaga seotud tegelikku arengut väga raske prognoosida.

Lisaks energiateemadele leiate käesolevast numbrist EMORi küsitlusel põhineva kokkuvõtte Eesti elanike hinnangust riigi majandusele ja pangandusele. Samuti sisaldab number viimast tööturu ülevaadet.

NAFTAT EKSPORTIVAD RIIGID: STRUKTUURSED PÕHIJONED, MAJANDUSARENG JA NAFTATULU RINGLUS

Tõlge Euroopa Keskpanga Kuubülletäänist, juuli 2007

Käesolevas artiklis tehakse ülevaade kümne suurema naftat eksportiva riigi struktuursetest põhijoontest ja viimase aja majandusarengust ning analüüsitakse nende riikide impordi ja sealt pärit rahavooge, mida sageli kirjeldatakse naftatulu ringlusena. Naftat eksportivad riigid on saanud kasu viimaste aastate kõrgest naftahinnast, mis kajastub SKP kiires reaalkasvus ning eelarve ja jooksevkonto ülejäägis, samas kui naftatulu ringlus leevendab kõrge naftahinna negatiivset mõju importivatele riikidele. Naftat eksportivate riikide majandusareng ja naftatulu ringlus kaubanduse ja finantssektori kaudu muutuvad maailmamajanduses üha tähtsamaks. Nende roll kaubanduspartnerite ja investoritena on alates 2003. aastal alanud naftahinna tõusust järjest kasvanud.

SISSEJUHATUS

Keskmine naftahind tõusis järsult 25 USA dollarilt barreli eest 2002. aastal 65,4 dollarini 2006. aastal.¹ Hinnalagaj saavutati 2006. aasta augustis. Seejärel hinnad mõnevõrra langesid, kuid püsisid siiski eelneva kümne aasta tasemest kõrgemal (keskmine naftahind aastail 1993–2002 oli 19,8 dollarit barreli eest, kõrgeim aga 28,5 dollarit barreli eest aastal 2000). Maailma naftatootmine kasvas keskmiselt 76,6 miljoni barreli päevas 2002. aastal 85,2 miljoni barrelini 2006. aastal. Selle tagajärjel kasvas märkimisväärselt ka naftat eksportivate riikide nafta (ja gaasi) müügist saadud tulu.

Käesolevas artiklis vaadeldakse viimase aja majandusarengut ja struktuurseid põhijooni kümnes naftat eksportivas riigis, kus nafta ja gaas moodustavad üle 40% kogueksportidist, mis viitab suurele energiasõltuvusele.² Need riigid on (reastatuna riikide nafta netoeksporti järgi) Saudi Araabia, Venemaa, Norra, Iraan, Araabia Ühendemiraadid, Nigeeria, Kuveit, Venezuela, Alžeeria ja Liibüa. Nad moodustavad ligi 70% maailma naftaeksportidist, annavad üle 50% maailma naftatootangust ja neil on üle 70% maailma naftavarudest. Samuti tuleb neilt umbes 45% maailma gaasiekspordist, ligi 40% maailma gaasitootangust ja nende käsutuses on peaaegu 60% maailma gaasivarudest.

Naftahinna tõustes on suurenenud ka naftat eksportivate riikide osatähtsus maailmamajanduses. Vaadeldava kümne juhtiva naftat eksportiva riigi osakaal maailma SKPs ja maailmakaubanduses kasvas vastavalt 3,6% ja 2,4%lt 2002. aastal 5,5% ja 3,5%ni 2005. aastal. Naftat eksporti-

¹ Brenti toornafta keskmine hind aastas.

² Maailma kümne suurema nafta netoeksportija kindlakstegemiseks kasutati USA energiateabeteenistuse (Energy Information Administration, EIA) 2005. a andmeid ning energiasõltuvuse määramiseks ÜRO kaubavahetusstatistika (Comtrade) 2005. a andmeid. Artikkel käsitleb seega riike, mis on üleilmse naftaturu seisukohast kõige olulisemad ning mida samas ühendab suur sõltuvus süsivesiniku (nafta ja gaasi) ekspordist. Rahvusvahelise naftaturu areng on tähtis ka nende riikide jaoks, kus gaas mängib majanduses suurt rolli, kuivõrd gaasihind järgib tavaliselt naftahinda. Süsivesinikust sõltuvuse määramisel sisaldavad riikide näitajad ka andmeid gaasi kohta, niivõrd kui see on võrreldaval määral kättesaadav. Kümne käsitletava riigi hulka kuuluvad ka viis suurimat gaasitootjat, kelle süsivesinike eksport moodustas üle 40% kogueksportidist: Venemaa, Alžeeria, Iraan, Norra ja Saudi Araabia (2005. a andmed; allikas: *BP Statistical Review of World Energy*, 2006).

vad riigid varustavad maailmamajandust energiaga, kuid lisaks mängivad nad üha tähtsamat rolli üleilmsete investoritena, kuna enamik säästetud naftatulust investeeritakse välisriikidesse. Osa paigutatud naftatulust on suurendanud importi. See tähendab, et need riigid on muutunud nafta-impordiriikide jaoks oluliseks ekspordisihkkohaks.

Naftat eksportivatel riikidel on suur jooksevkonto ülejääk. 2006. aastal ulatus see 420 miljardi USA dollarini, ületades arenevate Aasia riikide näitajat ja moodustades suure osa Ameerika Ühendriikide jooksevkonto puudujäägist. Suur osa kasvanud säästudest investeeritakse USA varadesse. Seepärast oodatakse nafta eksportivatelt riikidelt suuremat panust maailmamajanduse tasakaalustamatuse tasandamisse: tootmisvõimsuse tõstmisse, majanduse mitmekesistamisse ja mõningal juhul ka vahetuskursi paindlikkuse suurendamisse.³

Artikli teine osa sisaldab ülevaadet kümne vaadeldava riigi struktuursetest põhijoontest. Kolmas osa käsitleb nende viimase aja makromajanduslikku arengut. Neljandas osas analüüsitakse hiljutistest kõrgetest naftahindadest saadud naftatulu ja selle ringlust. Viendas osas tehakse kokkuvõte.

NAFTAT EKSPORTIVATE RIIKIDE STRUKTUURSED PÕHIJONED

Riigi ja majanduse suurus

Nafta eksportivad riigid erinevad üksteisest märgatavalt nii rahvaarvu, SKP kui ka elaniku kohta saadava sissetuleku poolest. Kümnest vaatluse all olevast riigist on nelja (Kuveit, Araabia Ühendemiraadid, Norra ja Liibüa) rahvaarv kuus miljonit või vähem. Kolmes riigis – Saudi Araabias, Venezuelas ja Alžeerias – on 24–34 miljonit elanikku. Iraanis, Venemaal ja Nigeerias on elanikke kokku üle 360 miljoni, mis moodustab peaaegu 80% kogu selle grupi elanikkonnast (465 miljonit). Venemaal on neist kümnest kõige suurem SKP (979 miljardit dollarit), talle järgnevad Saudi Araabia (349 miljardit) ja Norra (334 miljardit). Sissetulek elaniku kohta on kõrgeim Norras ja Araabia Ühendemiraatides. Nigeeria, kus sissetulek elaniku kohta on umbes 1200 USA dollarit, on grupi ainus madala sissetulekuga riik.

Majandusstruktuur ja nafta roll

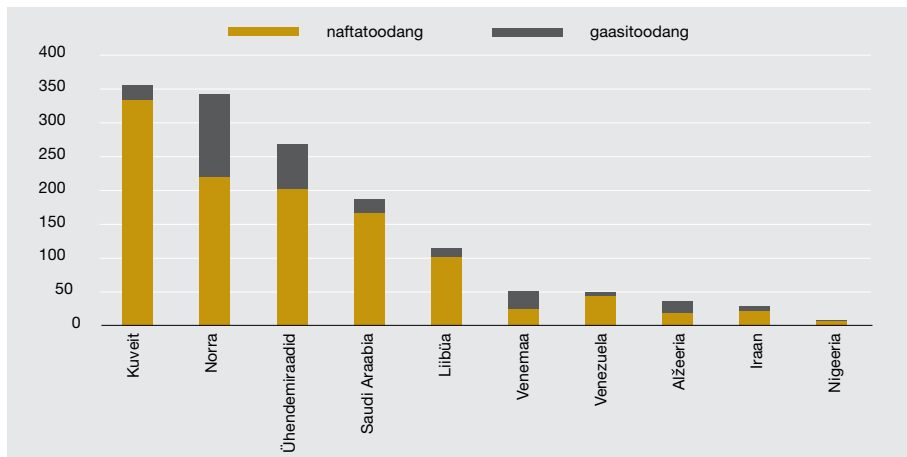
Absoluutnäitajate poolest on Venemaa ja Saudi Araabia suurimad naftatootjad (ja -eksportijad): nende toornafta toodang ulatus 2006. aastal keskmisel vastavalt 9,7 ja 9,3 miljoni barrelini päevas.⁴ Seda on üle kahe korra enam kui Iraanil, kes on suuruselt kolmas naftatootja (3,9 miljonit

³ Vt G7 rahandusministrite ja keskpankade juhtide 2006. a 21. aprilli avalduse lisa üleilmse majanduse tasakaalustamise kohta.

⁴ Saudi Araabia näitajad sisaldavad poolt Saudi Araabia ja Kuveidi vahelise neutraalse tsooni toodangust. 2006. a naftatoodangu andmed pärinevad Rahvusvaheliselt Energiaagentuurilt (IEA).

barreelit päevas), ning üle kolme korra rohkem kui mis tahes teisel riigil kümnest suuremast nafta-eksportijast. Venemaa on ka maailma suurim gaasitootja. Saudi Araabia on suurim naftaeksportija, kelle netoeksport oli 2005. aastal 9,1 miljonit barreelit päevas. Järgneb Venemaa 6,7 miljoniga. Teiste maade päevane netoeksport jäi 1,5 (Liibüa) ja 2,7 miljoni barreli (Norra) vahemikku. Saudi Araabial on ka suurimad naftavarud, mis moodustavad 22% maailmas teadaolevatest varudest. Teisel kohal on Iraan 11,5%ga (2005. a andmed).

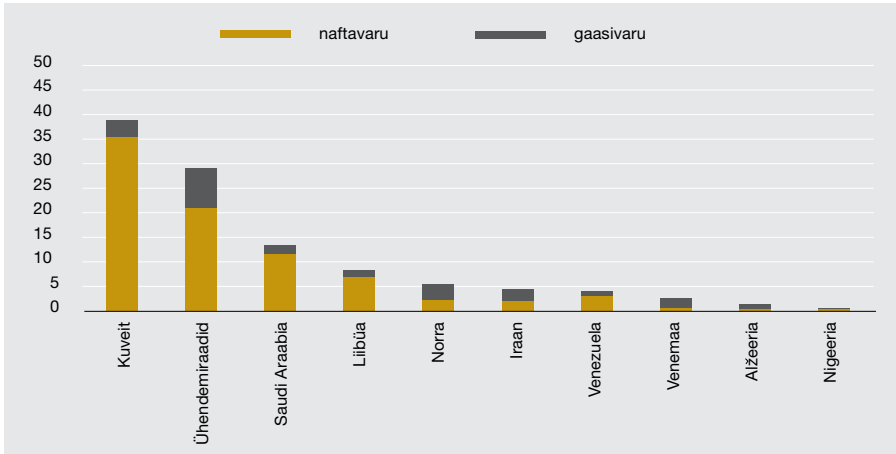
Elanike arvu järgi väiksemad riigid on samas suurimad nafta (ja gaasi) tootjad ja neil on suurimad nafta (ja gaasi) varud (vt joonised 1a ja 1b). Norra paistab silma riigina, kus tootmise ja varude mahu erinevus on kõige suurem – varude maht on seelset tootmistaset arvestades väike. Norra varud ammenduvad prognooside põhjal järgmise 30 aasta jooksul, kui tootmine jätkub praegusel tasemel. Seevastu Kuveidi, Araabia Ühendemiraatide ja Iraani naftavarud kestavad veel umbes sada aastat ning kõigi riikide gaasivarud, kui Alžeeria, Norra ja Venemaa välja arvata, praegusel tootmistasel umbes sada aastat või kauemgi.⁵

Joonis 1a. Nafta- ja gaasitoodang elaniku kohta 2005. aastal (tonni naftaekvivalenti)

Allikad: BP Statistical Review of World Energy (2006), Rahvusvahelise Valuutafondi ja Euroopa Keskpanga arvutused.

⁵ Kuna varude ammendumise prognoosid sõltuvad erinevatest ja raskesti ennustatavatest teguritest, nagu näiteks tehnoloogia areng ja hinnad, tuleks neisse suhtuda ettevaatlikult.

Joonis 1b. Nafta- ja gaasivarud elaniku kohta 2005. aastal (tuhat tonni naftaekvivalenti)

Allikad: BP Statistical Review of World Energy (2006), Rahvusvahelise Valuutafondi ja Euroopa Keskpanga arvutused.

Käsitletavat riigid on sisesinikule orienteeritud (vt tabel 1). Naftaga seotud tulud moodustavad neis riikides umbes 50% või enamgi valitsuse kogutuludest, välja arvatud Norras, ning seitsmes riigis kümnest moodustab nafta- ja gaasiekспорт üle 80% kogueksportidest. Sisesinike sektor moodustab olulise osa SKPst, eriti Liibüas ja Kuveidis (vastavalt umbes 67% ja 53%) ja ka riikides, kus SKP elaniku kohta on suhteliselt madal, näiteks Alžeerias ja Nigeerias (45%). Majandus on mitmekesisem suuremates riikides, näiteks Venemaal, Norras, Iraanis ja Venezuelas, kus nafta-

Tabel 1. Nafta ja gaasi osakaal valitsussektori tuludes, ekspordis ja SKPs (% valitsussektori kogutuludest, ekspordist ja SKPst)

	Alžeeria	Iraan	Kuveit	Liibüa	Nigeeria	Norra	Venemaa	Saudi Araabia	Ühendemiraadid	Venezuela
Valitsussektori tulud	76,3	64,1	77,2	86,5	65,9	18,4	49,3	89,4	66,3	50,0
Ekspordist	98,3	83,2	83,3	95,7	97,3	45,5	61,1	89,5	37,3	89,6
SKP	45,1	24,9	52,6	67,1	44,6	23,4	20,0	45,2	31,5	24,6

Allikad: Rahvusvaheline Valuutafond ja riikide andmed.

Märkused. Kuveidi, Liibüa ja Araabia Ühendemiraatide andmed käsitlevad 2004. aastat, Iraani puhul 2004.-2005. aastat. Alžeeria ja Norra andmed on 2005. aastast ning Nigeeria omad 2003. aastast. Venemaa valitsussektori tulude ja ekspordandmed on 2005. aasta kohta, SKP puhul on kasutatud 2000. aasta hinnangulisi andmeid. Saudi Araabia valitsussektori tulud ja ekspord on esitatud 2005. aasta ning SKP 2004. aasta andmetel. Venezuela puhul on kasutatud vastavalt 2006. aasta esialgseid ning 2003. aasta andmeid.

ja gaasisektori osakaal SKPs on 25% või vähem. Mida suurem on nafta osakaal valitsussektori tuludes, ekspordis või SKPs, seda haavatavam on riik rahvusvaheliste naftaturgude heitlike muutuste suhtes.

Enamikus naftat eksportivates riikides on naftasektor riigi omandis. Kümnest vaatluse all olevast riigist eksisteerib ainult Norras ja Venemaal osaliselt erastatud naftasektor, kusjuures Venemaal on viimastel aastatel võetud suund (re)natsionaliseerimisele. Kuigi viimasel ajal on erastamine sagedanenud, mängivad avaliku sektori ettevõtted nii mõneski riigis tähtsat rolli ka muudes sektorites.

Rahapoliitika strateegiad ja vahetuskursirežiimid

Kõik naftat eksportivad riigid peale Norra kasutavad kas seotud vahetuskurssi või rangelt juhivat ujuvkurssi, mille puhul USA dollarit kasutatakse ankurvaluutana (vt tabel 2). Enamik riike on juba pikka aega olnud USA dollarile orienteeritud. Näiteks Pärsia lahe koostöönõukogu riikides⁶ on vahetuskursi seotus USA dollariga või orienteeritus dollarile olnud (*de facto*) vahetuskursirežiimiks juba 1970ndatest alates. Norra kasutab inflatsiooni juhtimise raamistikku ning on ainus riik kümne suure naftaeksportija seas, kes rakendab rahapoliitikas sisemist ankrut.

Tabel 2. Naftat eksportivate riikide vahetuskursilepped

	Vahetuskursikokkulepe
Alžeeria	Juhitav ujuvkurss
Araabia Ühendemiraadid	Fikseeritud kurss
Iraan	Libisev keskkurss*
Kuveit	Fikseeritud kurss
Liibüa	Fikseeritud kurss
Nigeeria	Juhitav ujuvkurss*
Norra	Sõltumatu ujuvkurss
Saudi Araabia	Fikseeritud kurss
Venemaa	Juhitav ujuvkurss
Venezuela	Fikseeritud kurss

Allikas: Rahvusvaheline Valuutafond

Märkus. Alates 30. aprillist 2006.

* Riigis *de facto* rakendatav süsteem erineb *de jure* kehtivast süsteemist.

Välise ankru eelistamine ja orienteeritus dollarile on seletatav asjaoluga, et naftatulu, mis moodustab suuremate nafta eksportivate riikide ekspordist peamise osa, on esitatud USA dollarites. Seotus USA dollariga või rangelt juhivat ujuvkurss teenivad eesmärki, milleks on ekspordi ja ka riigitulude stabiliseerimine, arvestades naftatulude suurt rolli riigieelarves. Nimetatud vahetuskursirežiimide tõttu on nafta eksportivate riikide kaubavahetusolud tundlikud USA dollari ja teiste

⁶ Pärsia lahe koostöönõukogu liikmed on Araabia Ühendemiraadid, Bahrein, Katar, Kuveit, Omaan ja Saudi Araabia.

peamiste valuutade vahetuskursi kõikumise suhtes. Tundlikkuse ulatus sõltub sellest, kui suur on nende import USAst või neist riikidest, mille vääring on seotud USA dollariga (eriti Aasiast), võrreldes impordiga muudest riikidest (vt järgmist lõiku kaubandusstruktuuri kohta). Lisaks viitavad nii seotud kursid kui ka juhitavad ujuvkursid sellele, et intressimäärad järgivad üldiselt Ameerika Ühendriikide intressimäärasid, ehkki Ühendriikide ja naftat eksportivate riikide majandustsüklid võivad erineda. See sõltub iga riigi kapitalikonto avatuse ulatusest. Kapitalikonto tehingute piirangud 2005. aasta lõpus ilmsesid kõige tugevamalt Alžeerias, Liibüas ja Iraanis, samas kui Nigeeria kasutas ikka veel mitme vahetuskursi režiimi. Pärsia lahe koostöönõukogu riikidel, Venemaal ning Norral on (suhteliselt) avatud kapitalikonto tehingud.

Kaubandusstruktuur

Naftat eksportivad riigid on nende peamisi kaubanduspartnereid arvestades heterogeenne grupp (vt tabel 3). Norra, Venemaa ja Vahemere piirkonna naftariikide peamised eksportturud on Euroopa Liit ja euroala, samas kui Pärsia lahe koostöönõukogu riikide ja Iraani eksport suundub põhiliselt Aasiasse. Nigeeria ja Venezuela põhiline ekspordi sihtturg on Ameerika Ühendriigid. Euroopa Liit on pea kõigi vaadeldavate riikide jaoks suurim impordiallikas; import Aasiast moodustab keskmiselt umbes veerandi nende koguimpordist. Ameerika Ühendriikide osakaal naftat eksportivate riikide, välja arvatud Venezuela, impordis on suhteliselt väike.

Tabel 3. Naftat eksportivate riikide ekspordi ja impordi geograafiline jaotus (% koguekspordist ja -impordist)

	Eksport				Import			
	Euroala	EL	USA	Aasia (sh Jaapan)	Euroala	EL	USA	Aasia (sh Jaapan)
Alžeeria	52,1	54,1	22,6	1,8	56,3	61,3	5,4	13,6
Araabia Ühendemiraadid	7,8	11,2	9,4	56,4	21,6	34,1	1,5	40,9
Iraan	22,9	23,6	0,3	45,3	34,6	41,0	0,2	25,7
Kuveit	8,4	10,4	11,9	72,3	26,5	34,6	14,1	25,1
Liibüa	74,1	76,5	5,2	3,3	47,1	56,0	1,1	15,1
Nigeeria	21,0	21,7	52,5	6,4	23,9	33,3	7,3	25,5
Norra	43,5	80,8	6,7	4,2	36,0	69,5	4,9	13,5
Saudi Araabia	14,1	16,1	16,8	51,6	23,3	31,7	14,8	29,0
Venemaa	37,4	58,0	3,1	11,0	32,2	45,1	4,7	21,2
Venezuela	5,1	6,8	50,9	2,8	11,6	13,8	31,6	11,3
Keskmine	27,4	38,7	13,9	25,6	29,2	41,9	6,8	25,4

Allikas: Rahvusvaheline Valuutafond

Märkused. Andmed viitavad 2005. aasta kaubaekspordile ja -impordile. Keskmised näitajad on kaalutud koguekspordi ja -impordi alusel.

VIIMASTE AASTATE MAKROMAJANDUSLIK ARENG

Majanduskasv ja tööhõive

SKP reaalkasv on alates 2003. aastast naftat eksportivates riikides hoogsalt kiirenenud, ulatudes viimasel neljal aastal keskmiselt 6%ni või üle selle (vt tabel 4). Ühtlasi on märkimisväärselt vähenenud kasvumäärade erinevus. Aastatel 2003–2006 oli SKP reaalkasv kõigis vaadeldavates riikides (v.a Norras, aastal 2003 Venezuelas ja aastal 2006 Alžeerias) vähemalt 4% aastas.

Tabel 4. Naftat eksportivate riikide valitud majandusnäitajad (aastane muutus protsentides, kui pole teisiti märgitud)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Reaalne SKP	-0,7	3,1	7,0	3,7	3,5	6,7	6,9	6,2	6,0
Eratarbimine	3,1	0,3	4,6	7,2	9,4	4,8	10,3	11,8	10,7
Avaliku sektori tarbimine	1,4	1,4	10,7	3,8	1,1	4,1	3,8	5,2	3,9
Kapitali kogumahutus põhivarasse	-4,0	5,3	9,7	9,5	7,1	6,9	13,4	11,7	14,7
(Kaupade ja teenuste) eksport	1,2	4,7	8,9	1,1	7,3	11,5	7,6	6,0	5,1
Töötus (% tööjõust)	8,8	10,7	10,6	10,2	10,1	10,2	9,1	8,6	7,9
Valitsussektori eelarvetasakaal* (% SKPst)	-6,1	-1,8	5,4	2,0	0,9	2,8	6,3	10,1	10,5
Jooksevkonto saldo (% SKPst)	-2,2	5,4	15,2	9,4	7,2	9,7	12,3	16,7	16,3
Brenti toornafta hind (aasta keskmine, dollarit)	12,7	17,9	28,5	24,4	25,0	28,9	38,3	54,5	65,4

Allikad: Rahvusvaheline Valuutafond; Brenti hind: Bloomberg.

Märkus. Kümne vaadeldud riigi keskmised näitajad on ostujõu pariteedi põhjal SKPga kaalutud. Erandiks on töötus (kaheksa riigi (Liibüa ja Araabia Ühendemiraadid v.a) kaalumata keskmine).

* Alžeeria puhul on esitatud keskvalitsuse eelarvetasakaal.

SKP reaalkasvu peamine tõukejõud 2003. aastal oli ekspordikasv, mis kaasnes naftahinna tõusuga. Sisenõudlus, eriti eratarbimine ja kapitali kogumahutus, hakkas kasvama alles 2004. aastal. Globaalsed tegurid, nagu näiteks maailmamajanduse kiire kasv, rohke liikviidus ja madalad intressimäärad, on samuti soodustanud keskmist ületavat kasvu. Avaliku sektori tarbimise kasv on olnud suhteliselt mõõdukas, mis näitab, et suurenenud naftatulu kasutatakse ettevaatlikult (vt ka järgmist alapunkti eelarve tasakaalu kohta ning suurema naftatulu kasutamist ja naftatulu taaskasutamist käsitlevat osa). Avaliku sektori tarbimine kasvas aastatel 2004–2006 keskmiselt enam kui 7% aastas Venezuelas, Saudi Araabias, Alžeerias ja Nigeerias.

Viimaste aastate hoogne majanduskasv on aidanud kaasa tööpuuduse mõningasele langusele naftat eksportivates riikides. Enim on tööpuudus vähenenud Alžeerias ja Venezuelas. Kolmes riigis kaheksast, mille andmed on kättesaadavad, on tööpuuduse määr 10% lähedal või tublisti üle selle (Alžeerias). Tööpuuduse vähene langus suhteliselt kiire majanduskasvu tingimustes on osaliselt seletatav nafta- ja gaasitööstuse suure kapitalimahukusega. Seetõttu ei paku sellesse sekto-

risse koondunud majanduskasv kuigi palju täiendavaid tööhõivevõimalusi, mis osutab vajadusele arendada erasektorit muudes valdkondades. See käib eriti nende riikide kohta, kus majandus ei ole nii mitmekesine ja kus avaliku sektori tööhõive on niigi kõrge, näiteks Pärsia lahe koostöökogu riikides Kuveidis ja Saudi Araabias.⁷

Inflatsioon ja vahetuskursi muutused

Naftat eksportivate riikide inflatsioon püsib keskmiselt kõrgel tasemel ning on käesoleva kümnen­di algusest peale olnud 8–13% vahemikus. Iraanis, Nigeerias, Venemaal ja Venezuelas on aastane inflatsioonimäär olnud viimastel aastatel ligikaudu 10% või üle selle. Teistes riikides, välja arvatud Araabia Ühendemiraatides, on inflatsioon olnud alla 5% (vt tabel 5). Mitmes riigis võivad ametlikud tarbijahinnaindeksi näitajad inflatsiooni ja inflatsioonisurve mõju alahinnata. Sellele viitab muu hulgas reguleeritud hindade suur tähtsus valitsuste inflatsiooni vastu suunatud majanduspoliitika tööriistana (nt Venemaal), suure hulga toodete, eriti energia, subsideerimine sotsiaalpoliitika vahendina (nt Iraanis) ja aegunud tarbijahinnaindeksid (Araabia Ühendemiraatides).

Tabel 5. Naftat eksportivate riikide inflatsioon (aastane muutus protsentides)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Alžeeria	5,0	2,6	0,3	4,2	1,4	2,6	3,6	1,6	2,5
Araabia Ühendemiraadid	2,0	2,1	1,4	2,8	2,9	3,1	5,0	7,8	10,1
Iraan	18,1	20,1	12,6	11,4	15,8	15,6	15,2	12,1	14,6
Kuveit	0,6	3,1	1,6	1,4	0,8	1,0	1,3	4,1	3,0
Liibüa	3,7	2,6	-2,9	-8,8	-9,9	-2,1	-2,2	2,0	3,4
Nigeeria	10,0	6,6	6,9	18,0	13,7	14,0	15,0	17,8	8,3
Norra	2,3	2,3	3,1	3,0	1,3	2,5	0,4	1,6	2,3
Saudi Araabia	-0,2	-1,3	-1,1	-1,1	0,2	0,6	0,4	0,7	2,3
Venemaa	27,7	85,7	20,8	21,5	15,8	13,7	10,9	12,7	9,7
Venezuela	35,8	23,6	16,2	12,5	22,4	31,1	21,7	15,9	13,6
Keskmine	17,5	41,0	12,2	13,0	11,4	11,1	9,5	9,9	8,7

Allikas: Rahvusvaheline Valuutafond.

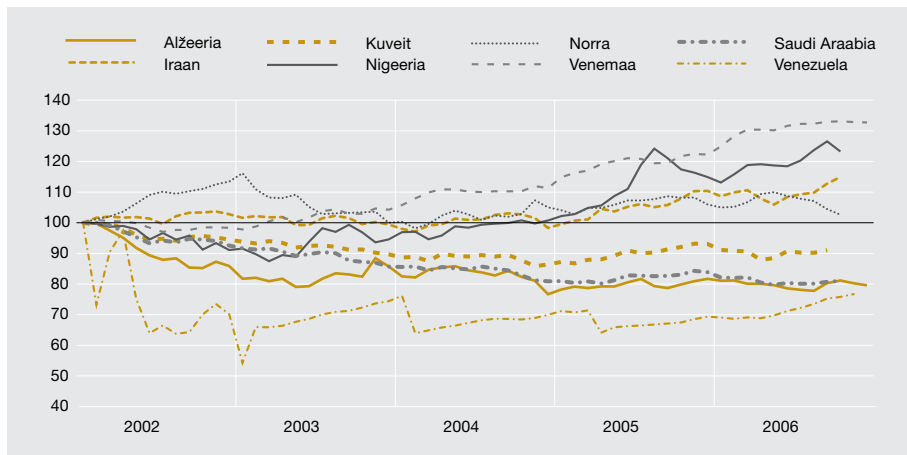
Märkus. Keskmised näitajad on ostujõu pariteedi põhjal SKPga kaalutud. Andmed viitavad tarbijahinna inflatsioonile.

Üldiselt on inflatsioonisurve paaril viimasel aastal kasvanud, eriti nendes riikides, kus inflatsioonimäär on olnud suhteliselt madal. See on märk tugevast sisenõudlusest ning rahapakkumise ja laenumahu kiirest kasvust. Varade hindade järsk tõus osutab samuti inflatsioonisurvele. Naftat eksportivate riikide aktsiaturgude areng on olnud märkimisväärne, kuigi Pärsia lahe turud läbisid 2006. aasta algul korrektsiooni. Samuti on esialgseid andmeid kinnisvara hinnarallist, eelkõige Pärsia lahe riikides.

⁷ M. Sturm ja N. Siegfried „Regional monetary integration in the member states of the Gulf Cooperation Council“, EKP üldtoimetis nr 31, 2005.

Suhteliselt madala inflatsioonimääraga riikides on aidanud inflatsiooni kontrolli all hoida (või takistanud inflatsiooni kasvu riikides, kus selle tase on kõrgem) mitmed tegurid, nagu näiteks töövõljalakuse kiire kasv, sisemaise tööturu loidus (millest annab tunnistust kõrge tööpuudus) ja töajõu sissevool, eriti Pärsia lahe koostöönõukogu riikides. Mõne naftariigi (Pärsia lahe koostöönõukogu liikmete ja Norra) inflatsiooninäitajate jaoks on kasuks tulnud kaubanduse suur avatus ja kasvav import madalama tootmiskuludega riikidest.

Rahapoliitika roll inflatsioonisurve leevendamisel on valitsevate vahetuskursirežiimide tõttu olnud üsna väike (välja arvatud Norras). Arvestades vahetuskursside seotust USA dollariga või rangelt juhitud ujuvkurssi on keskpankadel piiratud võimalused kasutada inflatsiooni ohjeldamiseks sisemaiseid intressimäärasid. Lisaks on dollari odavnemine viimasel ajal tugevdanud inflatsioonisurvet impordihindade kaudu, eriti riikides, kus suur osa impordist pärineb euroalalt. Nii mõnigi naftat eksportiv riik (Alžeeria, Kuveit ja Saudi Araabia) on alates 2002. aastast kogenud reaalse efektiivse vahetuskursi langust (vt joonis 2). Venemaal, Nigeerias ja Iraanis täheldatud reaalse efektiivse vahetuskursi tõus on peamiselt tingitud suurenenud inflatsioonist.

Joonis 2. Reaalne efektiivne vahetuskurs (indeks: jaanuar 2002 = 100)

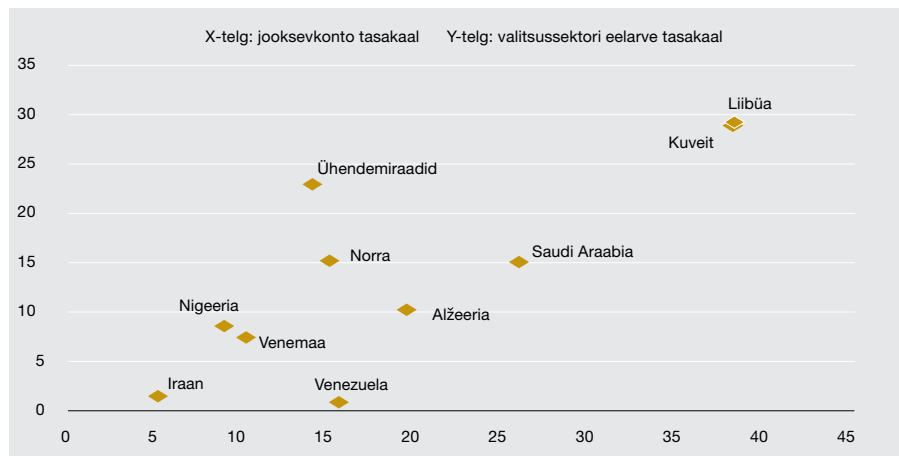
Allikad: Rahvusvahelise Valuutafondi ja Euroopa Keskpanga arvutused.

Märkused. Andmed on THlga korrutatud. Liibüa ja Araabia Ühendemiraatide kohta võrreldavad andmed puuduvad.

Eelarve ja jooksevkonto tasakaal

Naftahindade tõus ja sellega seonduv valitsussektori tulude kasv põhjustasid naftat eksportivate riikide valitsussektori eelarvetasakaalus järsu pöörde. Kümne vaadeldava riigi keskmine eelarvetasakaal (osakaal SKP) liikus 6,1% puudujärgist 1998. aastal 10,5% ülejääki 2006. aastal (vt tabel 4). Ülejääk tekkis juba 2000. aastal ning on alates 2004. aastast hoogsalt kasvanud. Enamik naftat eksportivaid riike on avaliku sektori kulusid seni üsna ettevaatlikult suurendanud. See on ilmselt tingitud 1980ndate teisel poolel kogetust, kui riikidel oli pärast naftahinna langust keeruline piirata kulusid, mis olid järsult kasvanud 1970ndatel ja 1980ndate algul, kui nafta hind oli kõrge. Samuti on selgusetu, kas hiljutised kõrgemad naftahinnad on ajutised või püsivad. Liibüa, Kuveit ja Araabia Ühendemiraadid on registreerinud viimaste aastate suurima eelarveülejäägi. Iraanis seevastu on ülejääk üsna väike ning Venezuela saavutas 2006. aastal puudujäägi, mis osutab nende kahe riigi märksa ekspansiivsemale eelarvepoliitikale. Tulevikus võib teiste naftat eksportivate riikide ülejääk kahaneda, arvestades, et paljudel on plaan kulusid suurendada, eriti infrastruktuuriprojektide puhul.

Keskmine jooksevkonto ülejääk nafta eksportivates riikides kasvas 2005. ja 2006. aastal üle 16% SKPst (vt tabel 4). Kuna naftasektor on natsionaliseeritud, siis on nafta hind, jooksevkonto ja riigieelarve omavahel tugevasti seotud. Seega on jooksevkonto areng riikide lõikes samasugune nagu valitsussektori eelarvetasakaalu puhul (vt joonis 3).

Joonis 3. Jooksevkonto tasakaal ja valitsussektori eelarve tasakaal (% SKPst)

Allikas: Rahvusvaheline Valuutafond.

Märkus. Kasutatud on 2004.–2006. aasta keskmisi näitajaid.

SUURENENUD NAFTATULU KASUTAMINE JA NAFTATULU RINGLUS

Naftat eksportivate riikide ees on põhimõtteline valik, kas naftaekspordist saadud tulu kulutada või säästa. Kuna naftasektor on enamikus riikides riigi omandis, laekub naftatulu valitsusele ja seega määrab naftatulu kasutamise peamiselt ära eelarvepoliitika. Kui naftatulu otsustatakse kulutada, kasutatakse seda kas sise- või välismaiste kaupade ja teenuste ostuks (impordiks). Nii sise- kui ka välismaiste kulutuste tegemine on kas tarbimine või investeerimine. Kui naftatulu säästetakse, siis toimub see finantsvarade akumulierimise või valitsussektori võlakooormuse vähendamise teel. Investeermiskulutusi peetakse seni säästmisega võrdväärseks, kuna füüsilised varad asendavad finantsvarasid.

Naftatulust finantseeritavate finants- ja füüsiliste varade akumulierimine ei suurenda naftat eksportiva riigi netovara, kuna need varad asendavad naftavara, mida käsitletakse riigi maksebilansis taastumatu ressursina.

Järgnevalt uuritakse naftatulude kasutamist valitsussektori võlakooormuse vähendamiseks, impordiks ja finantsvarade akumulierimiseks, kuna üleilmsest vaatepunktist on need kõige olulisemad aspektid. Naftatulu ringlus oli iseloomulik kõrge naftahinna aastatele 1970ndatel ja 1980ndate algul ning ka hiljutisele hinnatõusuperioodile. See toimub kaubanduse, täpsemalt suurenenud impordi kaudu ja finantssektori, st naftat eksportivate riikide kapitali väljavoolu kaudu.

Valitsussektori võlakooormuse vähendamine

Kümne naftat eksportiva riigi valitsussektori võlakooormus on 2001. aastast saadik vähenenud keskmiselt üle poole võrra (vt tabel 6). Nende riikide valitsuste jaoks, kus 1990ndate teisel poolel oli võlakooormus äärmiselt kõrge (Saudi Araabia, Venemaa, Nigeeria, Alžeeria ja Liibüa), on võla vähendamine olnud naftahinna tõusust tingitud lisalaekumiste kasutamisel esmajärgulise tähtsusega. Saudi Araabia on tagasi maksnud sisevõlga, kuid teised neli riiki on peamiselt tasunud välisvõlga. Liibüa on oma valitsussektori võla peaaegu täielikult kustutanud. Norra aga paistab silma selle poolest, et ei ole hiljutist kõrget naftahinda valitsussektori koguvõla vähendamiseks kasutanud.

Import

Naftat eksportivate riikide import on viimastel aastatel märgatavalt suurenenud. Kümne vaadeldava riigi kaupade ja teenuste import kasvas absoluutnäitajates 275 miljardilt dollarilt 1998. aastal 752 miljardi dollarini 2006. aastal (vt joonis 4). Venemaa, Araabia Ühendemiraadid ja Saudi Araabia moodustavad kokku peaaegu kaks kolmandikku lisaimpordist ajavahemikus 1998–2006. Impordi osakaal SKPs on alates 1998. aastast kasvanud keskmiselt ligi 13 protsendipunkti.

Tabel 6. Naftat eksportivate riikide valitsussektori koguvõlg (% SKPst)

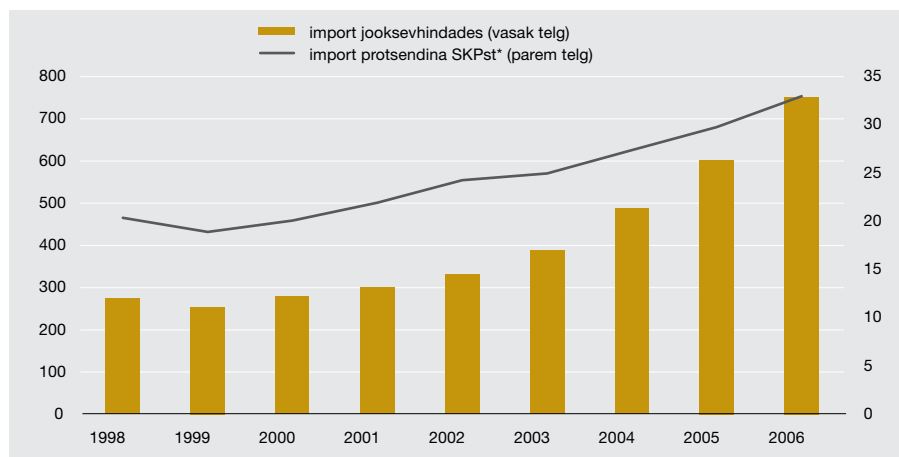
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Alžeeria ¹	63,0	53,5	43,8	36,6	28,4	22,6*
Araabia Ühendemiraadid	4,0	5,2	6,6	8,4	9,5	8,1
Iraan	13,7	25,4	26,4	26,3	22,4	19,6
Kuveit	35,1	29,9	23,0	17,4	11,8	7,6
Liibüa	43,0	32,7	26,7	1,6	1,1	0,9
Nigeeria	81,3	87,9	74,6	65,4	52,4*	50,8*
Norra	29,0	35,8	44,0	45,6	43,8	43,8
Saudi Araabia	93,7	96,9	82,0	65,0	39,6	28,0
Venemaa ¹	42,0	35,4	29,6	22,3	14,8	10,5
Venezuela ²	31,7	44,3	47,4	38,8	33,3	23,9
Keskmine	43,7	43,2	38,4	31,5	23,3	18,6

Allikas: Rahvusvaheline Valuutafond (* prognoos); Venezuela puhul põhinevad Euroopa Keskpanka arvutused Rahandusministeeriumi andmetel (2006.a – esialgsed andmed).

Märkus. Keskmiised näitajad on ostujõu pariteedi põhjal SKPga kaalutud.

¹ Keskvõltsuse võlg.

² Valitsussektori koguvõlg vastavalt riigi enda määratlusele.

Joonis 4. Naftat eksportivate riikide kaupade ja teenuste import (mld dollarit; %)

Allikas: Rahvusvaheline Valuutafond.

* Keskmine näitaja on ostujõu pariteedi põhjal SKPga kaalutud.

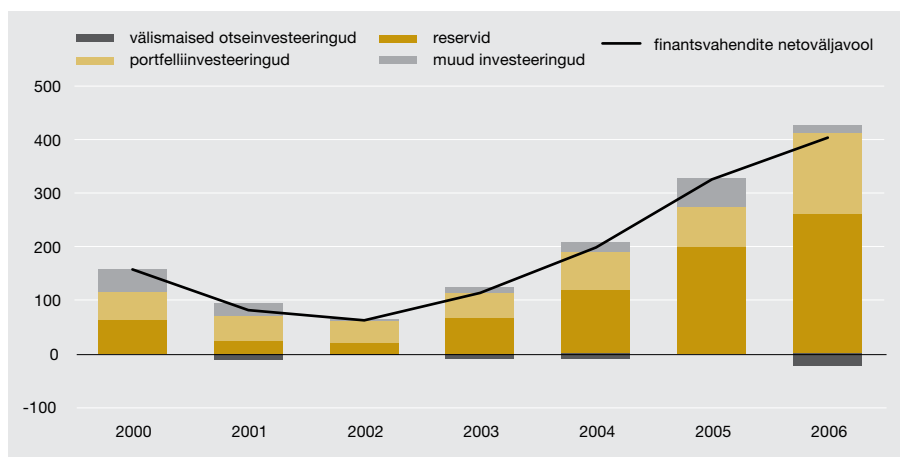
Eriti kõrge on see olnud Liibüas (68 protsendipunkti), Araabia Ühendemiraatides (35 protsendipunkti) ja Nigeerias (27 protsendipunkti). Impordi kasv oli märkimisväärne ka riikides, kus jooksevkonto ülejääk hoogsalt suurenes, mis viitab sellele, et kulutused ei ole suurenenud sama kiiresti kui naftatulu ja SKP kasv.

Aasia riigid on arvatavasti rohkem kui teised saanud kasu naftatulu ringlusest kaubanduse kaudu, samas kui selle mõju euroala jaoks on ilmselt soodsam kui mõne põhikonkurendi, eriti USA jaoks.⁸

Võrreldes impordikasvu naftahinna hiljutisel tõusuperioodil ja varasemaid sarnaseid episooide 1970ndatel ja 1980ndate algul, ilmnevad erinevused naftatuluga seotud impordi piirkalduses, seda sõltuvalt uuritavast riikide grupist ja kasutatud kontrollväärtustest. Rahvusvaheline Valuutafond avaldas 2006. aasta aprillis hinnangu, mille järgi moodustas impordikasv absoluutnäitajates alates 2002. aastast ligi poole lisatuludest võrrelduna 75%ga 1970ndate algul, kusjuures riigiti olid erinevused väga suured. Majanduskoostöö ja Arengu organisatsioon (OECD) leidis 2005. aastal, et Aafrika ja Lähis-Ida regiooni puhul oli naftatulu ringlus „üldjoontes õigel teel”, kuivõrd 60–65% naftast saadud lisatulust kulutati kahe aasta jooksul. Saksa keskpang võrdles 2005. aastal Naftat Eksportivate Riikide Organisatsiooni (OPEC) liikmesriikide ekspordi ja impordi reaktsiooni naftahinna tõusule ajavahemikel 1980–1990 ja 1991–2004 ning täheldas, et naftatulu ringlus kaubanduse kaudu on hoogustunud.

Finantsvarade akumulatsioon

Finantsvarad võivad akumuleeruda välisvaluutareservidena (keskpanga valduses) või varadena, mida akumulēerivad muud avalikud organisatsioonid (sõltumatud riiklikud fondid) või erasektor. Arvestades finantsturu arengutaset ja piiratud investeerimisvõimalusi enamikus naftat ekspordi-

Joonis 5. Naftat eksportivate riikide finantsvahendite väljavool (mld dollarit)

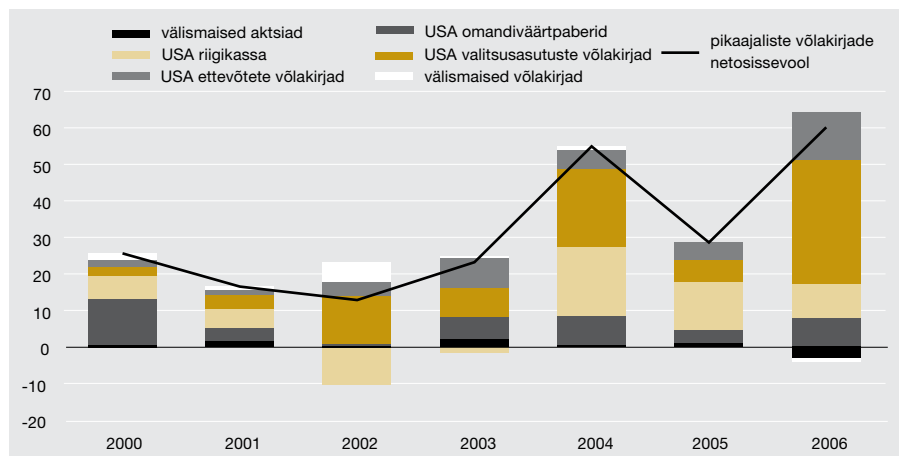
Allikad: Rahvusvahelise Valuutafondi ja Euroopa Keskpanga arvutused.

⁸ Vt 2007. aasta aprilli kuubülletääni taustinfot „Oil-bill recycling and extra-euro area exports”.

vates riikides, mis näitab ka majanduse vähest mitmekesisust, investeeritakse välismaale mitte ainult välisvaluutareserve, vaid ka suur osa muude avaliku sektori asutuste ja eraettevõtete varadest. Peale välisvaluutareservide investeeritakse ka muud liiki varasid: valitsuse ja ettevõtete võlakirju, aktsiaid või kinnisvara. Samuti tehakse välismaiseid otseinvesteeringuid.

Eeltoodu taustal on naftat eksportivate riikide kapitali väljavool väga suur, olles eelneva kahe aasta jooksul kahekordistunud ja ulatudes 2006. aastal üle 400 miljardi dollarini. Enamiku väljavoolust moodustavad reservvara ja portfelliinvesteeringud (vt joonis 5), kusjuures suur osa portfelliinvesteeringutest võib tegelikult pärineda avalikust sektorist ehk riiklikest fondidest.

Kuigi nende finantsvoogude geograafilist sihtkohta on keeruline tuvastada, on Ameerika Ühendriigid ilmselt üks peamisi sihte. USA riigikassa teatel oli naftat eksportivate riikide era- ja avaliku sektori residentidelt lähtuv netosissevool pikaajalistesse võlakirjadesse (peamiselt riigikassa ja valitsusasutuste, aga ka ettevõtete võlakirjadesse) 2006. aastal ligi 60 miljardi dollari suurune (vt joonis 6).

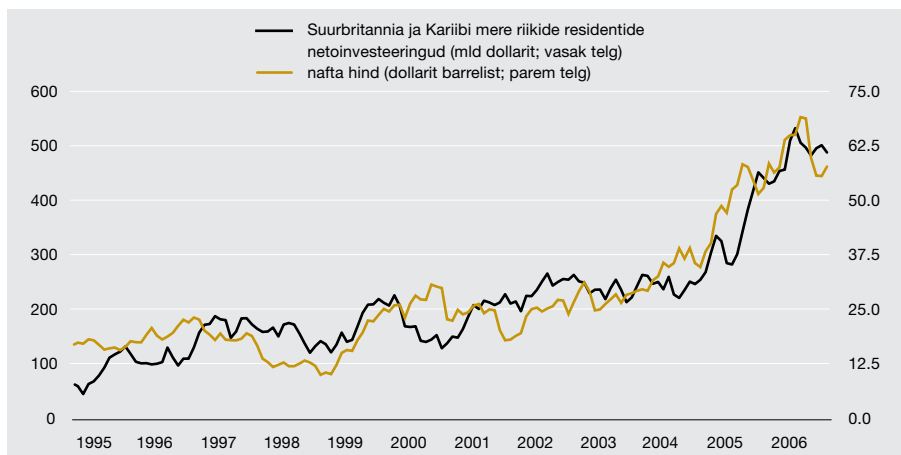
Joonis 6. Naftat eksportivate riikide investeeringud USA residentide emiteeritud pikaajalistesse võlakirjadesse (mld dollarit)

Allikad: USA riigikassa ja Euroopa Keskpanga arvutused.

Märkus. Andmed hõlmavad Bahreini, Iraaki, Gaboni, Omaani ja Katari, kuid ei hõlma Kuveiti.

Kuigi Ühendriikidesse naftat eksportivatest riikidest laekuvad kapitalivood olid märksa väiksemad kui nende riikide jooksevkonto ülejäägid ja vastavad netofinantsväljavood, ei sisaldu neis finantskeskuste (nt Londoni või Kariibi mere *offshore*-finantskeskuste) kaudu liikuvad kapitalivood.

2006. aastal moodustas nende kahe allika osakaal 506 miljardit dollarit ehk üle poole USA pikaajaliste võlakirjade välisostude kogumahust (vt joonis 7), mis näitab, et naftaeksportijad juhivad märkimisväärse osa välisinvesteeringutest just läbi nende finantskeskuste.

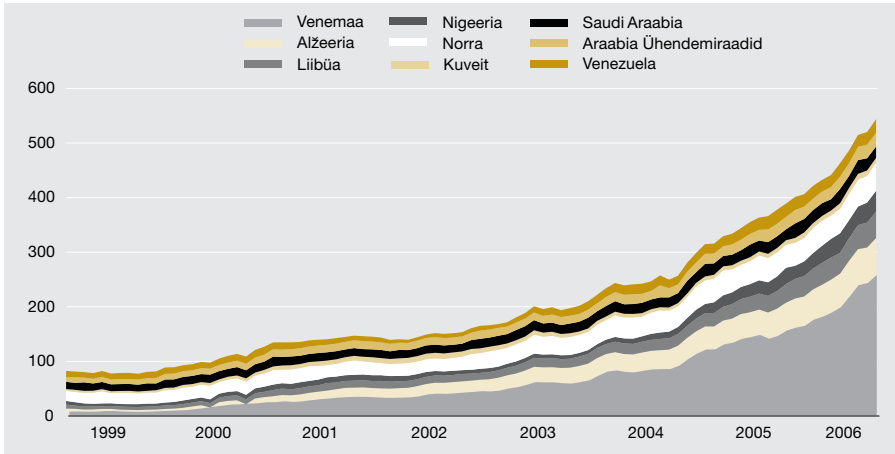

Joonis 7. Suurbritannia ja Kariibi mere riikide residentide netoinvesteeringud USA residentide emiteeritud pikaajalistesse võlakirjadesse (mld dollarit; dollarit barrelist)

Allikad: USA riigikassa, Rahvusvahelise Arvelduspanga ja Euroopa Keskpanga arvutused. Märkused. Netoinvesteeringud kumuleeritud 12 kuu jooksul. Nafta hind viitab Araabia kergnaftale.

Peamiste naftat eksportivate maade välisvaluutareservid kasvasid 1998. aasta lõpust umbes 430 miljardi dollari võrra ning ulatusid 2006. aasta juulis 519 miljardi dollarini (vt joonis 8). Seega kasvas nende osakaal maailma välisvaluutareservides 5%lt 1998. aasta lõpus enam kui 11%ni 2006. aasta keskpaigaks. Kui aga võrrelda naftat eksportivate riikide välisvaluutareservide absoluutkasvu kõigi arenevate maade välisvaluutareservide kasvuga, siis oli naftat eksportivate riikide panus kõigest 14% jaanuarist 1999 kuni juulini 2006 toimunud kogukasvust.

Välisvaluutareservide arengu poolest erinevad riigid üksteisest tublisti. Venemaa keskpanga reservvara akumulatsioon on olnud peamine tõukejõud naftat eksportivate riikide välisvaluutareservide arengus. Osaliselt kajastab see asjaolu, et Venemaa nafta stabiliseerimisreserv, mis loodi 2004. aasta algul ja mis moodustas ligi 30% välisvaluutareservide kogumahust 2006. aasta lõpul, paigutas kõik oma vahendid keskpangas olevale kontole. Ka Alžeeria ja Liibüa välisvaluutareserv on muljetavaldav, kui Venemaaga võrreldes pisut tagasihoidlikum. Nigeeria on samuti oma esialgu madalat reservihoiuste mahtu alates 2004. aastast suurendanud.

Joonis 8. Naftat eksportivate riikide välisvaluutareservid (mld dollarit)

Allikas: Rahvusvaheline Valuutafond.

Märkused. Viimased andmed pärinevad 2006. aasta juulist. Iraani kohta võrreldavad andmed puuduvad.

Pärsia lahe koostöönõukogu riikide ja Norra välisvaluutareservi hoiused näitavad pikaajalist stabiilsust. See tähendab, et nendes riikides akumuleerivad välisvarasid põhiliselt sõltumatud riiklikud fondid. Norra fond suurenes 22,7 miljardilt dollarilt 1998. aastal 285,6 miljardi dollarini 2006. aastal; Abu Dhabi investeerimisagentuuri (ADIA) ja Kuveidi investeerimisagentuuri (KIA) juhitud fondide maht oli 2006. aastal hinnanguliselt vastavalt 250–500 ja 160–250 miljardit dollarit.⁹

Võimalused finantssektori kaudu naftatulu ringlusse suunata on 1970ndatel ja 1980ndate algul ning hiljutisel naftahinna kõrgeperioodil olnud mõneti erinevad. 1970ndatel ja 1980ndate algul suunati tulu ringlusse tavaliselt ametliku välisvaluutareservi ja rahvusvahelistesse pankadesse paigutatud hoiuste mahu suurendamise teel. Suurt osa sellest rahvusvahelistes pankades kasvanud likviidsusest kasutati arenevatele (eelkõige Ladina-Ameerika) riikidele laenamiseks, mis aitas kaasa 1981.–1982. aasta võlakriisi tekkele. Naftat eksportivate riikide pangahoiuste maht ei ole nii palju viimastel aastatel suurenenud, samas kui portfelliinvesteeringute maht on kasvanud. Rohkem tähelepanu on pööratud ka välisvõla vähendamisele. Ehkki naftat eksportivate riikide varade jaotus vara liigi, vääringu või piirkonna alusel on väga piiratud¹⁰, viitavad esialgsed andmed suure-

⁹ ADIA ja KIA ei avalikusta enda hallatavate varade kogumahtu ega varade koosseisu. Viidatud maht põhineb erasektori hinnangutel ega pruugi vastata tegelikkusele.

¹⁰ Rahvusvaheline Arvelduspank (BIS) viitab oma andmetele tuginedes, et majandus- ja rahaliidu algusega võrreldes on Venemaa ja OPECi majandus suurendanud euros nomineeritud netohoiuste osa hoiuste kogumahas BISile aruandvates pankades, kusjuures Venemaa puhul on kasv eriti ulatuslik. Täpsema analüüsi võite leida Euroopa Keskpanga 2007. a väljaande *Review of the international role of the euro* taustinfos „The role of the euro in the recycling of oil revenues in the international banking system: an update“.

matele investeringutele ning seda just Pärsia lahe koostöönõukogu riikides, Aasias ja Lähis-Idas laiemalt võrrelduna varasemate naftahinna kõrgperioodidega. Seda kajastab muu hulgas viimaste aastate aktsia- ja kinnisvaraturu dünaamiline areng mitmes Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika riigis. Nagu aga eespool märgitud, on naftatulu ringlusse suunamisel finantssektori kaudu olnud peamiseks sihtkohaks nii viimasel ajal kui ka varasematel kõrge naftahinna ajajärgudel Ameerika Ühendriigid.

Kokkuvõte

Kuna kümne vaadeldava naftat eksportiva riigi majandus lähtub suuresti süsivesinikest, on need maad hiljutisest kõrgest naftahinnast kasu saanud, olgugi et mitme struktuurse põhijoone poolest on nad üksteisest erinevad. Seda tõestab SKP kiirem reaalkasv alates 2003. aastast ning eelarve ja jooksevkonto suur ülejääk. Samas on mitmes riigis ilmnunud inflatsioonisurve, mis teistes riikides on vaoshoitum. Suurem naftatulu on soodustanud importi, finantsvarade akumul eerumist ja vähendanud riigivõlga ning seda kasutatakse üha enam valitsussektori kulutuste, eriti infrastruktuuri rahastamiseks.

Kõrged naftahinnad iseenesest kipuvad naftat eksportivates riikides majanduskasvu piirama ja inflatsiooni suurendama, ehkki arenenud riikide naftasõltuvus, eriti euroalal, on võrreldes 1970ndate ja 1980ndate algusega vähenenud. Kõrgete naftahindade ebasoodsat mõju majandusele leevendab naftatulu ringlus. See toimub nii kaubanduse kaudu, mis tänu suuremale ekspordile naftat eksportivatesse riikidesse toob tõenäoliselt enim kasu Aasiale ja vähemal määral euroalale, kui ka finantssektori kaudu, mille puhul on suurim kasusaaja USA tänu kapitali suuremale sissevoolule naftat eksportivatest riikidest. Kokkuvõttes on naftat eksportivate riikide roll maailmamajanduses viimasel ajal nii kaubanduspartnerite kui ka investoritena järjest kasvanud.

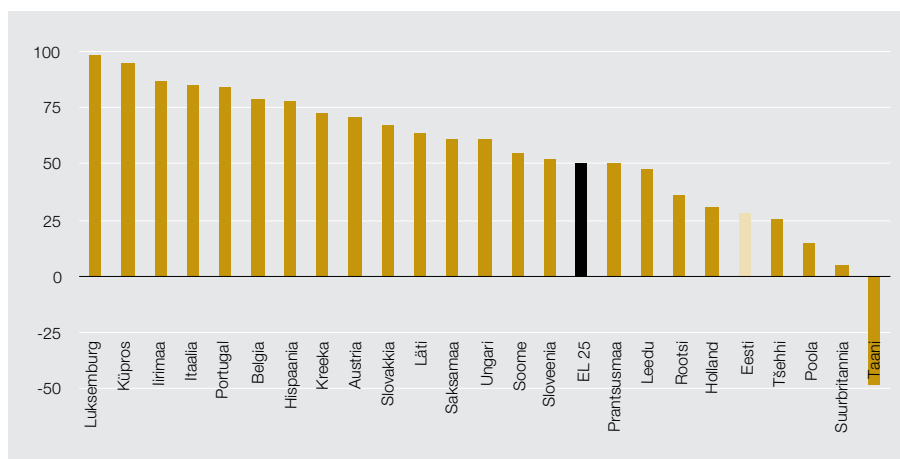
EESTI ENERGEETIKA VÕRDLUSES TEISTE RIIKIDEGA

Einari Kisel

Eesti energeetikas on viimastel aastatel toimunud mitmeid olulisi muutusi. Alljärgnevalt on püütud kokku koguda tähtsamad rahvusvahelised võrdlusandmed energiasektori kohta ning võrreldud Eesti positsiooni nende näitajate osas. Samas tuleb iga indikaatori juures vaadata, mida see tegelikult kajastab. Seetõttu on püütud ka avada, mis mõjutab antud indikaatorit ning mida üks või teine indikaator riigi energeetika kohta näitab. Samuti on analüüsitud erinevate indikaatorite trende Eestis. Alljärgnev jutt tugineb Rahvusvahelise Energiaagentuuri ja Eurostati 2004. ja 2005. aasta statistikale ning Eesti Statistikaameti värskematele andmetele.

ENERGIA JULGEOLEKU OLUKORRAST

Energiasõltuvus näitab imporditavate energiaallikate osakaalu riigi energiabilansis. Eesti on selle näitaja poolest üks sõltumatumaid riike Euroopa Liidu riikide hulgas, olles 2004. aastal 28,5% osakaaluga 5. kohal (vt joonis 1). Eestisse imporditakse maagaasi ja vedelkütuseid, eksporditakse puitkütuseid ja põlevkiviõli.

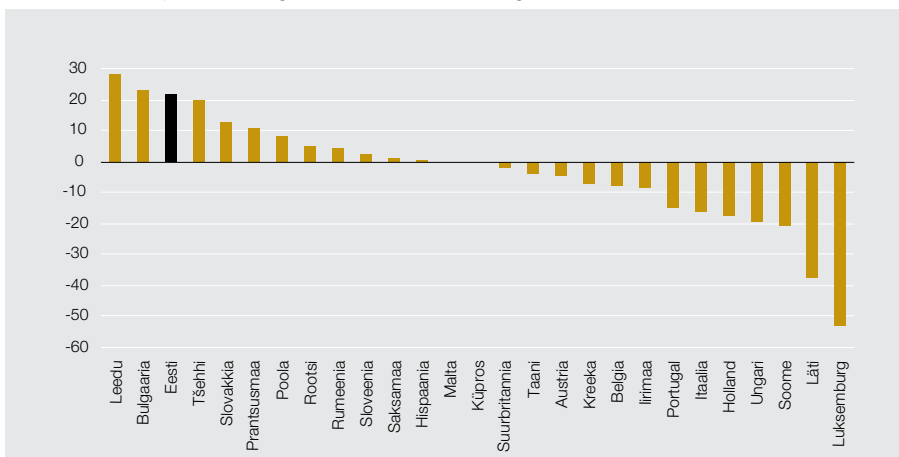

Joonis 1. ELi liikmesriikide energiasõltuvus 2004. aastal (%)

Euroopa Liit tervikuna sõltub ligi poole ulatuses imporditavatest energiaallikatest ning see trend on süvenev. Eesti on üks vähestest liikmesriikidest, kelle energiasõltuvus on aasta-aastalt vähenenud.

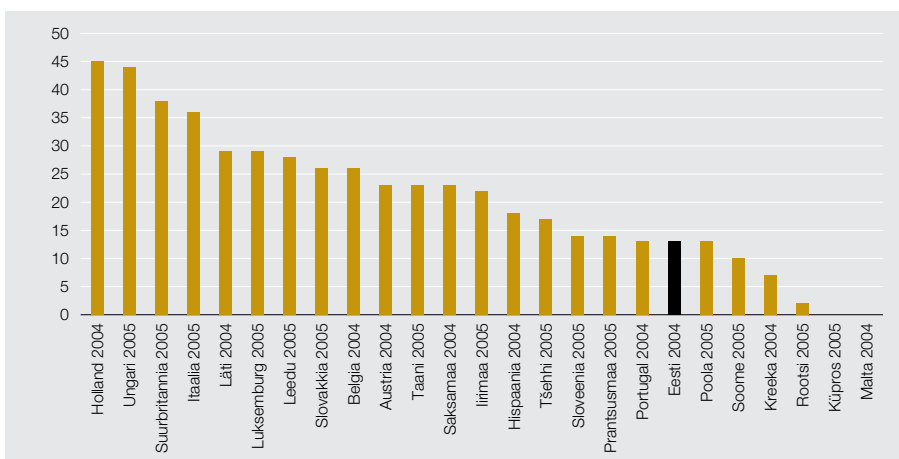
Energiasõltuvus ei kajasta aga liikmesriikide elektriexpordi ja -impordi saldot. Eestis moodustas 2005. aastal elektriexport ligi viiendiku kasutatud elektrist, mis oli ELi liikmesriikide hulgas Leedu

ja Bulgaaria järel kolmas näitaja (vt joonis 2). See fakt mõjutab oluliselt kõiki teisigi edaspidi käsitletavaid indikaatoreid, kuna selle elektri tootmiseks kasutati ka suures mahus põlevkivi, mis suurendab Eesti primaarenergia tarvet, kuid seda energiat ei kasutata Eestis.

Joonis 2. Elektrieksordi ja -impordi osakaal elektritarbimises ELi liikmesriikides 2005. aastal (%)

Maagaasi puhul on Eesti 100% sõltuv impordist Venemaalt, samas moodustab maagaas Eesti energiabilansis alla 15%. Võrreldes teiste ELi liikmesriikidega on see näitaja jällegi suhteliselt madal (vt joonis 3). Olulist rolli mängib maagaas Eesti soojaturul üle 40% osakaaluga, kuid on seal valdava turuosa ulatuses asendatav vedelkütustega: suuremad maagaasi kasutavad katlamajad

Joonis 3. Maagaasi osakaal ELi riikide energiabilansis (%)

ja elektrijaamad on suutelised kasutama alternatiivina kerget kütteõli, põlevkiviõli või masuuti. Alates 2008. aasta juulist on Eestis kõikidel suurematel soojusetootjatel vastavalt kaugkütte-seadusele kohustus omada reservkütuse kasutamise võimalust kolme ööpäeva vältel.

Eesti **tehnilised ühendused naaberriikidega** on erakordselt tugevad. Arvestades Eesti elektri- ja gaasitarbimist ületab ühenduste võimsus märgatavalt maksimaalset nõudlust: elektri puhul on maksimaalne elektritarbimine ligi 1550 MW, ühenduste summaarne võimsus on aga üle 2300 MW; maagaasi puhul on maksimaalne tarbimine 6700 nm³ päevas, ühenduste võimsus on 15 000 nm³ päevas. Selline ühendatuse tase on maailmas unikaalne, elektri osas on selline tase vaid Läti, Leedu ja Šveitsiga. Samas tuleb mainida, et näiteks maagaasi puhul ei ole ühenduste võimsus täisulatuses tehniliselt kasutatav naaberriikide siseste võrgupiirangute tõttu.

Eesti üleminekuperiood **vedelkütusevaru** loomiseks lõpeb 2010. aastal. Praeguseks on loodud üle poole sellest varust. Varu loomiseks ja haldamiseks loodud AS Eesti Vedelkütusevaru Agentuur on edukalt taganud tehtud plaanide täitmise.

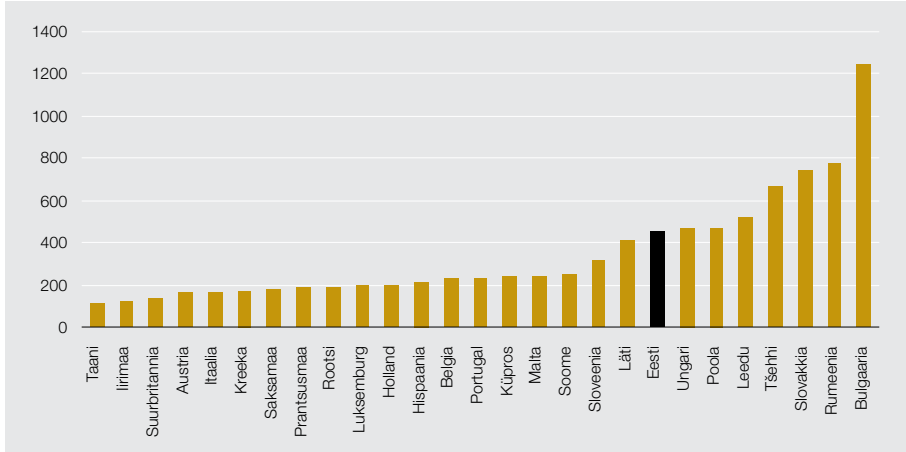
ENERGIAMAJANDUSE OLUKORD EESTIS

Sageli kasutatakse riikide energiasektorite omavahelises võrdluses **sisemajanduse koguprodukti energiamahukust**. See indikaator näitab riigi majanduse energia kasutamise mahtu ehk teisisõnu, kui palju ühe sisemajanduse koguprodukti (SKP) ühiku kohta (mõõdetakse rahalistes ühikutes) kasutatakse riigis primaarenergiat (energia, mis sisaldub kõikides kasutatud energiaallikates) aasta jooksul.

Sageli arvatakse, et see näitaja kajastab energiasektori efektiivsust või ebaefektiivsust. Tegelikult mõjutab seda näitajat oluliselt majanduse struktuur (eriti energiamahuka tööstuse osakaal riigi majanduses), energiaallikate ekspordi/impordi vahekord (energiaallikaid ise ammutavatel ja neid eksportivatel riikidel on üldjuhul energiamahukus suurem, energiaallikaid importivatel riikidel väiksem), SKP arvutuse alus (jooksev- või püsihinnad, ostujõu pariteet), kasutatava valuutakursi muutused vaadeldaval perioodil (aastate lõikes näiteks dollari ja euro kursi muutused), kliima (külmemas kliimas on kasutatav kütuse kogus tavaliselt suurem) jne. Seega ei ole SKP energiamahukust võimalik energiasektori efektiivsuse võrdleva mõõduna eri riikide vahel kuigi hästi kasutada, küll aga võimaldab see anda hinnangu riigi majanduse energiamahukusele.

Rahvusvahelise Energiaagentuuri andmetel (hõlmab 137 maailma riiki) oli Eesti SKP energiamahukus 2005. aastal 2000. aasta püsihindades 458 toe¹/USD (vt joonis 4). Selle näitajaga tõusis Eesti vaadeldud riikide hulgas aastaga 66. kohalt 59. kohale. ELi liikmesriikide hulgas tõusime

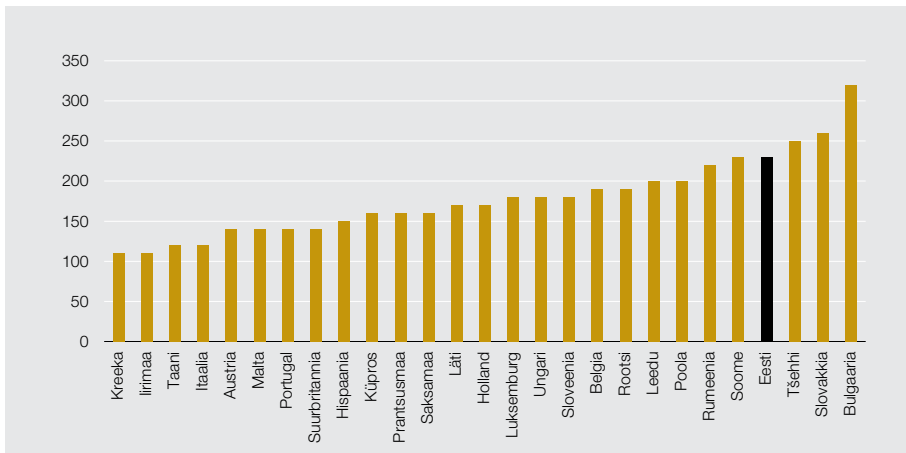
¹ Toe (*tons of oil equivalent*) = tonni õliekvivalenti. (Toim.)

Joonis 4. SKP energiamahukuse ELi liikmesriikides 2005. aastal (toe/SKP kohta 2000 USA dollari vääringsus)

20. kohale, möödudes aastaga Poolast ja Ungarist. Maailma lõikes esikohal oli Hongkong (90 toe/USD) ja viimasel kohal Kongo (3380 toe/USD). 2006. aasta esialgsete näitajate põhjal oli Eesti SKP energiamahukuse 2000. aasta püsihindades langenud 398 toe/USD tasemele, millega Eesti peaks nihkuma maailma arvestuses mõned kohad ettepoole, mööda ELi riikide hulgas ka Lätist.

Ostujõu pariteeti arvesse võttes jagas Eesti SKP energiamahukuse osas maailmas 76. kohta, ELi liikmesriikide hulgas olime 24. kohal (vt joonis 5). Esikohal oli selle näitaja arvestuses Hongkong,

Joonis 5. SKP energiamahukuse ostujõu pariteedi alusel ELi liikmesriikides 2005. aastal (toe/SKP kohta 2000 USA dollari vääringsus)

viimasel kohal Iraak. Selles arvestuses „edestab” Eesti Euroopa Liidu siseselt Tšehhit, Slovakkia ja Bulgaariat; samal tasemel oleme Soomega. 2006. aasta näitajatega peaks Eesti edestama juba ka Soomet.

Mitmes allikas on Eesti SKP energiamahukust näidatud märksa suuremana, mistõttu Eesti on näiteks nii mõneski EL25 arvestuses olnud selgelt viimasel kohal. See tuleneb SKP arvutusmeetodika täiendamise Statistikaameti poolt 2006. aasta septembris, mistõttu korrigeeriti märkimisväärselt Eesti SKP näitajaid alates 2000. aastast. Korrigeerimise tulemusel suurenes tunduvalt Eesti SKP, mis on suuresti parandanud ka SKP energiamahukuse näitajaid. Rahvusvahelistes andmebaasides see korrigeerimine veel ei kajastu.

Eesti puhul saab edukalt analüüsida ka SKP energiamahukust mõjutavate tegurite mõju sellele näitajale. Eesti ekspordib ligi 20% põlevkivist toodetud elektrienergiast ja ligi 80% põlevkivist toodetud põlevkiviõlist. Kuna energiatoodete lisandväärtus on suhteliselt tagasihoidlik võrreldes muude tööstusharudega, siis annab energiatoodete eksport SKP-le suhteliselt vähe juurde, kuid on üsna energiamahukas tegevus (ligi veerand põlevkivi kasutusest läheb ekspordiks). Seega peaks võrdluses teiste riikidega eristama Eesti primaarenergia tarbimisest energiatoodete ekspordi, mis vähendaks primaarenergia varustatuse mahtu ligi 10% võrra. Samamoodi peaks vähendama nende energiatoodete ekspordi võrra ka SKPd, selle mõju on alla 1%.

Suurt rolli mängib ka SKP arvestuse alus. Alljärgnevas tabelis on toodud Eesti SKP energiamahukuse näitajad erinevate rahvusvaheliste indikaatorite alusel:

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
TPES/GDP (toe/USD 2000)	811	815	692	597	516	458	398
TPES/GDP PPP (toe/USD 2000)	324	312	277	281	261	233	209
TPES/GDP jooksevhindades (toe/ €)	747	693	597	603	562	467	383
TPES/GDP(toe/ € 2000)	747	729	652	674	641	569	495
TPES/GDP PPP (toe/ € 2000)	298	280	261	317	324	290	260

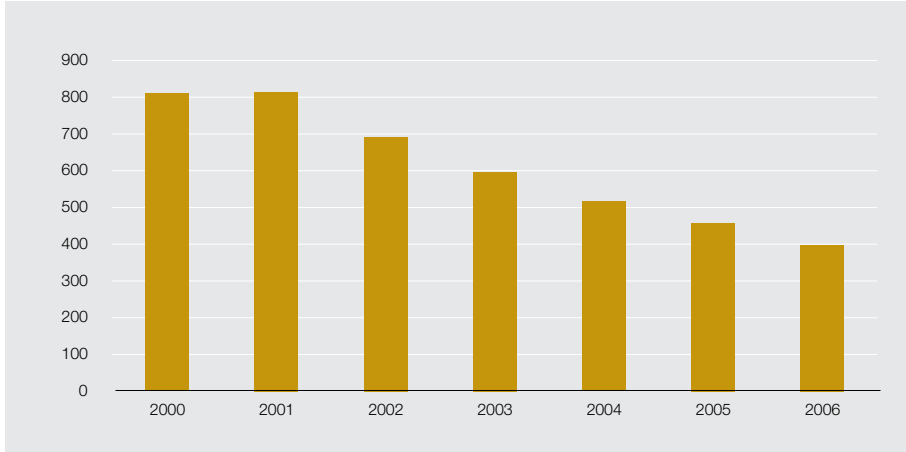
TPES (*Total Primary Energy Supply*) – primaarenergia varustatus

GDP (*Gross Domestic Product*) – sisemajanduse koguprodukt

PPP (*Purchasing Power Parity*) – ostujõu pariteet

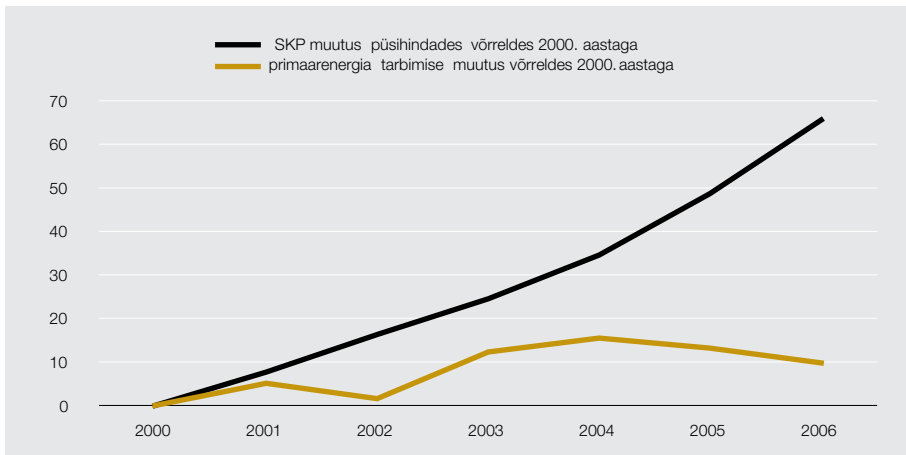
Toodud tabelist paistab hästi välja ka erinevate valuutade mõju energiamahukuse näitajatele. Dollarites arvestatud näitajate poolset on efektiivsuse paranemise trend Eestis palju muljetavaldavam seoses dollari kursi märgatava langusega viimastel aastatel.

Vaadeldes SKP energiamahukuse trendi on näha, et see indikaator on Eestis väga kiiresti muutumas paremuse suunas, eriti viimastel aastatel (vt joonis 6). Selle suundumuse juures on

Joonis 6. SKP energiamahukus Eestis (2000 USA dollarit)

tähelepanuväärne teinegi maailmas unikaalne trend: vaatamata väga kiirele majanduskasvule on Eesti primaarenergia tarbimine vähenenud (vt joonis 7).

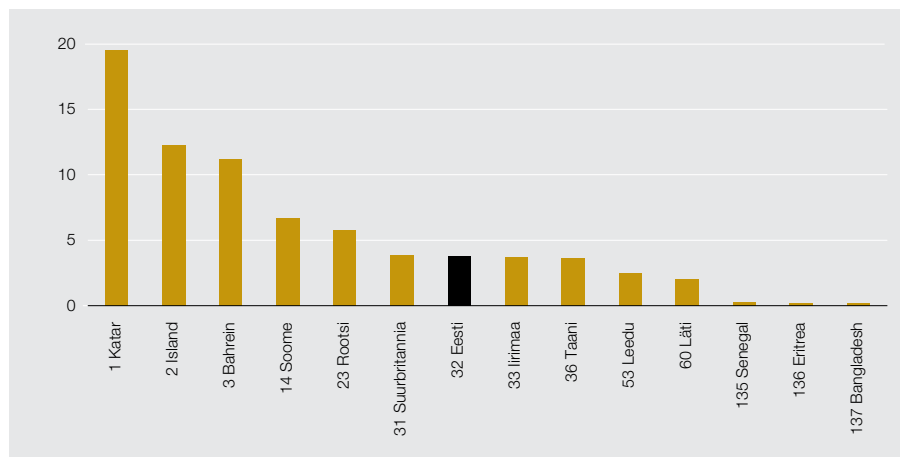
Joonis 7. SKP muutus püsivahendades ja primaarenergia tarbimine Eestis (%)

Analüüsid selle trendi põhjuseid võib näha, et Eestis on viimastel aastatel hakanud märgatavalt vähenema soojusenergia tarbimine, aga ka energiakaod elektri- ja soojusvõrkudes. Seega investeeringud, mida on tehtud majade renoveerimisel ja uute soojapidavate majade ehitamisel

ning eriti soojusvõrkude renoveerimisel, on oluliselt vähendanud energia kogunõudlust. Elektritarbimise kasv on olnud suhteliselt tagasihoidlik ning on suuresti sõltunud uute energiamahukate tööstuste tekkest. Oma mõju omab siin ka vähenenud elektriekспорт, mis Estlinki merekaabli valmimisega 2007. aasta algul pöörab suure tõenäosusega primaarenergia tarbimise trendi jälle ülespoole.

Energianõudlus inimese kohta on kogu primaarenergia tarbimise suhe riigi elanike arvu. Selle näitaja alusel hinnatakse riigi heaolu inimeste energiaravustuse mõttes. Võrdluses teiste riikidega mõjutavad ka seda näitajat samad mõjurid, mis primaarenergia tarbimise siseriiklikku taset üldiselt moonutavad ja mis inimeste võrreldava heoluga suhteliselt vähe haakuvad (nt energiamahuka tööstuse osakaal, energiakandjate eksport/import, kliima). Samas võib näha siin korrapära, kus suurema heoluga riigid on selles arvestuses üsna eesotsas ning vaesemad riigid tagapool.

Energianõudluse mahult inimese kohta oli Eesti 2005. aastal Rahvusvahelise Energiaagentuuri analüüsitud riikide hulgas 32. kohal näitajaga 3,79 toe/cap² (vt joonis 8); sellel kohal olime ka eelmisel aastal. Maailma esikolmiku moodustavad Katar (19,47 toe/cap tänu naftatoodete ekspordile, Island (12,25 toe/cap tänu energiamahukale metallitööstusele) ja Bahrein (11,18 toe/cap). Viimased kolm vaadeldud riikide hulgas on Senegal, Eritrea ja Bangladesh (vastavalt 0,26, 0,18 ja 0,17 toe/cap).

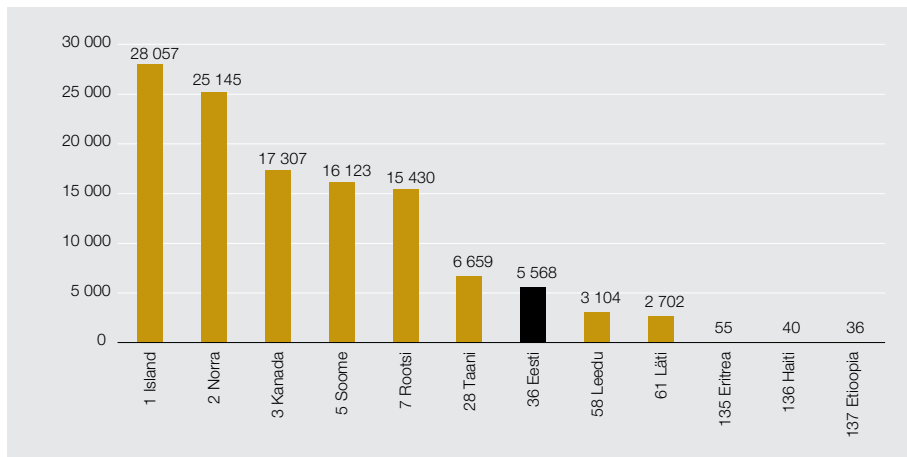
Joonis 8. Primaarenergia tarbimine inimese kohta valitud riikides 2005. aastal

Elektri nõudlus inimese kohta saadakse elektri lõpptarbimise ja elektrikadude summa jagamisel elanike arvuga. Ka elektritarbimise tase inimese kohta annab mingisuguse pildi riigi

² Toe/cap (*toe per capita*) = primaarenergia tarbimine inimese kohta. (*Toim.*)

heaolu tasemest, kuid samuti mõjutab seda näitajat suurtööstuse osakaal riigi elektritarbimises, kliimaatilised tingimused jms mõjurid.

Eesti on selle näitaja poolest 2005. aasta andmete alusel maailmas 36. kohal näitajaga 5568 kWh inimese kohta (vt joonis 9). Esiviisiku moodustavad Põhjala riigid, kus elektritarve on tulenevalt kliimaatilistest oludest suhteliselt kõrge, kuid ka energiamahukas tööstus annab siin märkimisväärse panuse. Viimastel kohtadel on troopilised madala elatustasemega riigid, kus elektrivarustus on vähelevinud.

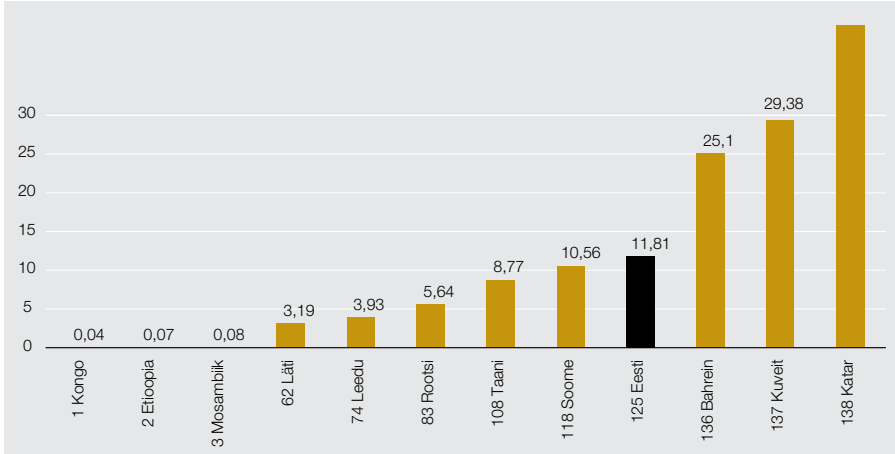

Joonis 9. Elektritarbimine inimese kohta valitud riikides 2005. aastal (kWh)

Süsinikdioksiidi (CO₂) heitmed inimese kohta näitavad suuresti riigi energeetika saastamise mahukust, kuna enamasti on valdav osa riigi CO₂ heitmetest seotud energiaseadmetega.

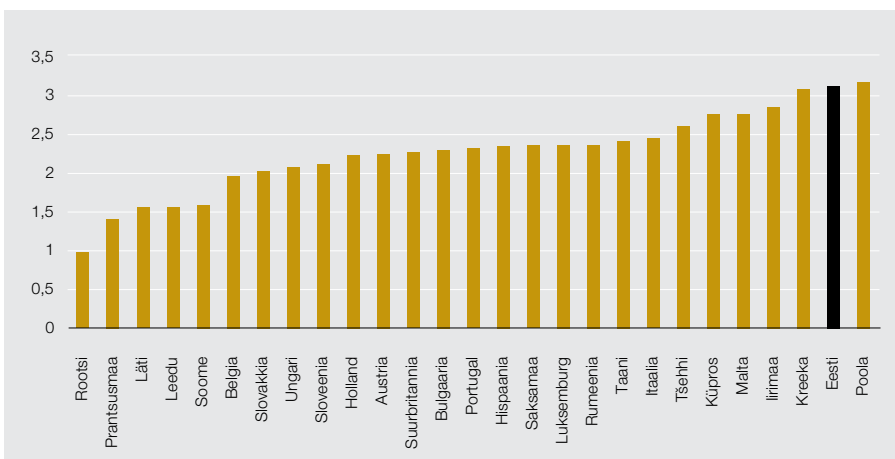
Eesti on süsihappegaasimahuka põlevkivikasutuse, elektriispordi ja külma kliima tõttu maailmas CO₂ emiteerimise poolest üks halvemas seisus riike, olles pingereas 125. kohal (vt joonis 10). Selle indikaatori arvestuses paistab jällegi välja trend, et CO₂-mahukamad on kas energiaallikaid eksportivad, külmas kliimas paiknevad või energiamahuka tööstusega riigid.

Eesti andmeid moonutab veidi ka üks tehniline aspekt: põlevkivi põletamisel eraldub korstnast suitsugaaside hulgas CO₂, samas seob tuhaväljadele ladestatav põlevkivituhk ligi 2% sellest CO₂ kogusest. Samas ei ole selle aspekti mõju statistikale eriti suur.

Joonis 10. CO2 heitmed inimese kohta valitud riikides 2005. aastal

Energiasektori süsihappegaasi intensiivsus saadakse nende heitmete jagamisel primaarenergia kogusega. Eesti energiasektor on ELi riikide hulgas üks CO₂-mahukamaid (vt joonis 11). Vaid Poola energiakasutusega kaasnes 2004. aastal rohkem CO₂ heitmeid energiaühiku kohta kui Eestis. Siiski on see näitaja Eestis järgnevatel aastatel märgatavalt paranenud tänu uue tehnoloogia rakendamisele põlevkivijaamades ning taastuvate energiaallikate laiemale kasutusele.

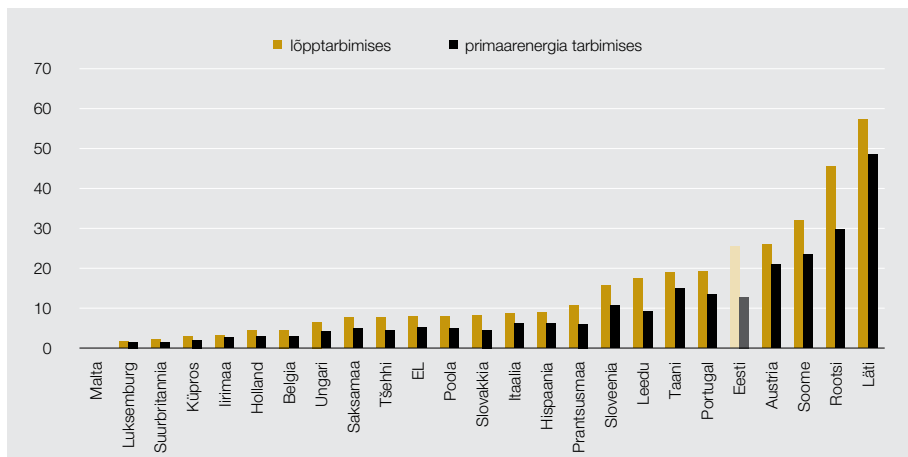

Joonis 11. CO2 heitmed primaarenergia tarbimise kohta ELi riikides 2005. aastal

Samas tuleks ka siin andmete võrreldavuse huvides vaadata riikide kliimatingimusi, energiaallikate ekspordi/impordi suhet ja kasutatavate energiaallikate struktuuri. Nii näiteks on selles arvestuses parimad tuumariigid (Rootsi, Leedu, Prantsusmaa, Soome), suurte hüdroressurssidega (Rootsi, Läti) ja elektrit importivad riigid (Läti, Soome) – kõikidel nendel juhtudel ei kaasne elektrinõudluse katmisega CO2 heitmeid.

TAASTUVATE ENERGIAALLIKATE OSAKAAL

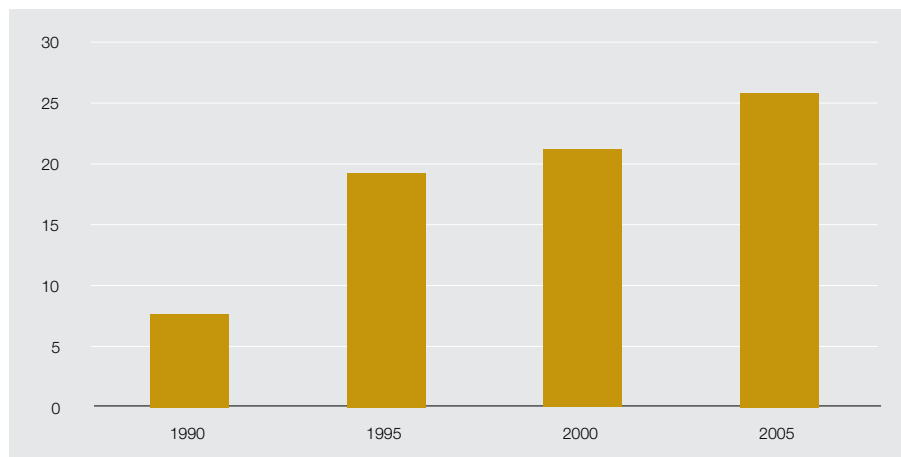
Nii mõnegi inimese jaoks üllatuslikult on Eestis taastuvate energiaallikate osakaal energiabilansis üsna kõrge (vt joonis 12). Selle näitaja juures tuleb tähele panna, kuidas seda osakaalu arvutatakse: kas osakaaluna primaarenergiast või energia lõpptarbimisest või muu energiastatistika alusel. Eesti puhul on tulemus väga erinev tulenevalt energiast, mis kulub põlevkivijaamade omatarbeks või mida eksporditakse. Lõpptarbimises moodustas taastuvate energiaallikate osakaal Eestis 2005. aastal üle 25%, mis on ELi riikide hulgas paremuselt 5. näitaja. Primaarenergiast oli taastuvate energiaallikate osakaal Eestis 13%, mis andis ELi liikmesriikide hulgas 7. koha. Kui jagada taastuvate energiaallikate riigisisene kasutus energia lõpptarbimisega, on Eesti ELi liikmesriikide hulgas 17,6% osakaaluga 3. kohal.

Joonis 12. Taastuvate energiaallikate sisetarbimise osakaal ELi liikmesriikides 2005. aastal (%)

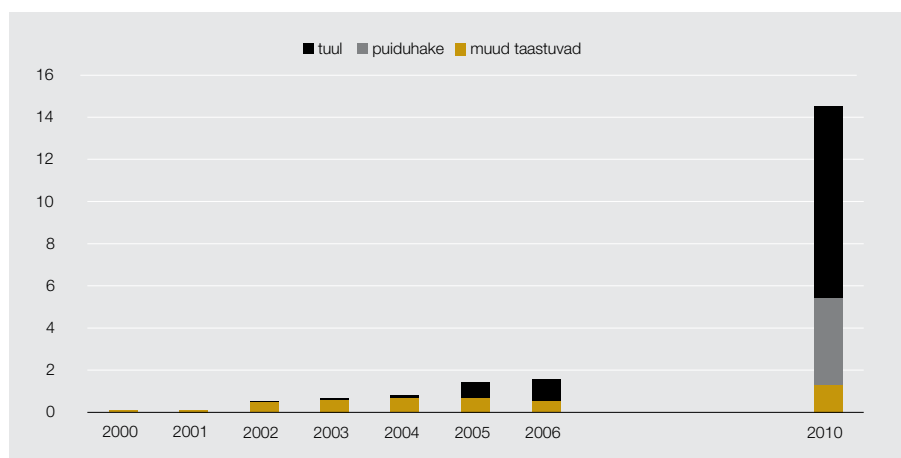
Eesti taastuvate energiaallikate kõrge osakaal energiabilansis tuleneb suuresti hakkpuidu laialdasest kasutusest Eesti soojamajanduses. Selles arvestuses on esirinnas riigid, kus suur osa elektritoodangust tuleb hüdroenergiast (Läti, Rootsi ja Austria). Eesti koos Soomega on samas

riigid, kus põhiline taastuv energiaallikas on puit. Taastuvate energiaallikate kasutus on Eestis pidevalt kasvanud (vt joonis 13).

Joonis 13. Muutused taastuvate energiaallikate kasutuse osakaalus energia lõpptarbimises Eestis (%)

Kui 1990ndatel oli peamiseks suundumuseks fossiilkütuste asendamine hakkpuiduga soojamajanduses, siis alates 2000. aastast on hakanud suurenema taastuvate energiaallikate osakaal elektritootmises. Ehitamisel olevate projektide põhjal võib väita, et see trend jätkub Eestis ka edaspidi (vt joonis 14).

Joonis 14. Taastuvelektri osakaalu areng osana elektri kogutarbimisest Eestis (%)

Erinevalt teistest riikidest, kus taastuvad asendavad enamasti imporditavaid energiaallikaid, vähendavad Eestis taastuvad energiaallikad sisuliselt põlevkivist elektri tootmist. Seega ei tohiks taastuvate energiaallikate kasutuse suurendamine Eestis mõjutada varustuskindluse taset eeldusel, et nende toodangu tasakaalustamiseks ei suurendata maagaasi kasutust. Kui seda tuleb tulevikus teha, peab tagama gaasiturbiinides ka alternatiivsete kütuste (vedelad biokütused, põlevkiviõli või -gaas) kasutamise võimaluse.

KOKKUVÕTE

Eesti on üsna kõrge energia varustuskindlusega riik: infrastruktuuri ühendused teiste riikidega on äärmiselt tugevad, sõltuvus imporditavatest energiaallikatest on alla kolmandiku ning imporditavad energiaallikad on osaliselt asendatavad alternatiivsete kütustega.

Rahvusvahelises võrdluses paistab Eesti selgelt välja energiamajanduse väga kiire arenguga ja samas vajadusega CO₂ heitmete efektiivsemaks vähendamiseks. Nende eesmärkide täitmiseks on Eesti põhisuund energiasectori jätkusuutlikumaks muutmise energiatõhususe meetmete rakendamise, taastuvate energiaallikate laiema kasutuse ja uute keskkonnahoidlikumate tehnoloogiate rakendamisega. Samas on eesmärgiks vältida energiasõltuvuse suurenemist seoses vajadusega tagada tuuleelektri tootmise ebastabiilsusest tekkivad tühimikud.

ENERGIAKANDJATE HINNAD AASTATEL 1992–2007

Andres Saarniit

SISSEJUHATUS

Taasiseseisvumine koos üleminekuga turumajandusele tähendas Eesti elanikele muu hulgas energiahindade suurt tõusu. Tsentraalse plaanimajanduse eripära oli teatavasti nõudmise-pakumise vahekorral põhinevate hindade puudumine. Erandiks oli vaid nn kolhoositurg, kus elanikud said toidukaupu osta ja müüa. Muud kaupa seal ei olnud ega tohtinudki olla. Nii nagu teised kaubad, sõltusid ka energiakandjate hinnad plaaniorganite suvast. Elanikele müüdavat elektrit ja kaugkütet peeti esmavajalikeks kaupadeks ning nende hindu püüti hoida madalal võrreldes näiteks autode, kodutehnika ja isegi riiete omadega.

Asjaolu, et energiakandjate näol on tegemist esmatarbekaupadega, mõjutas kindlasti ka üleminekut turuhindadele. Selgelt on tajutav valitsuse püüd üleminekut sujuvamaks ja elanikele talutavaks teha. Tänapäevaks on energiakandjate hinna muutumine saanud osaks üldisest hinnataseme ühtlustumisest, mis jõukuse kasvuga paratamatult kaasas käib. Järgnev on põgus ülevaade energiahindade kujunemisest viimase veidi rohkem kui viieteistkümne aasta jooksul lõpptarbija ehk üksikisiku vaatevinklist.¹

TURUHINDADELE ÜLEMINEKUST ÜLDISELT

Eestis algas hindade liberaliseerimine juba 1980ndate lõpus. Seda käivitav Eesti Vabariigi hinna-seadus võeti vastu 1989. aastal, kui umbes 90% hindadest oli fikseeritud riigi poolt. Uue seaduse idee järgi jagunesid hinnad üleminekul turumajandusele riiklikult kehtestatavaiks, kooskõlastata-vaiks ning vabalt kujunevaiks. Uue seaduse järgi kehtestas valitsus hinnad muu hulgas maa-gaasile, elanikele müüdavale ahjukütusele ning elektri- ja soojusenergiale. Vedelkütuste hindade reguleerimine jäi aga ministeeriumide ja ametite tasemele. Seega olid kõigi elanikele müüdavate energiakandjate hinnad allutatud kontrollile vähemalt kooskõlastamise tasandil.

Pärast 1992. aasta rahareformi hindade vabastamine jätkus ning valitsuse 1993. aasta lõpus vas-tu võetud määruse järgi jäi elektri hind endiselt valitsuse poolt kehtestatavaks, samas kui soojus-energia ja gaasi hind liigitati kooskõlastamist vajavate klassi. Auto- ja ahjukütusest olid vahepeal saanud vabalt kujunevate hindadega kaubad.

Kuna elektri, maagaasi ning soojusenergia tootjad-tarnijad on monopoolses seisundis, siis on nende hinnakujundus siimaani kontrollile allutatud. Aastani 1998 kooskõlastas energiakandjate hindu valitsus, kusjuures vastava ettepaneku teinud majandusministrit nõustas spetsiaalselt sel-leks 1993. aastal loodud sõltumatu asjatundjate komisjon. Uue energiaseaduse alusel loodi prae-guse Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi haldusalas Energiaturu Inspeksioon. See hindade kooskõlastusmehhanism toimib tänini.

¹ Energiamajanduse ja ka hindade muutumise kohta laiemalt leiab analüütilisi ülevaateid näiteks Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi koduleheküljelt <http://www.mkm.ee/index.php?id=1787>.

Järelevalvele oli 1993. aastal allutatud ligi viiendik tarbijakorvist ning energiakandjate hinnad moodustasid umbes poole reguleeritud hindadest. Täna on turujärelevalvele allutatud kaupade ja teenuste osakaal vähenenud 9%ni; energiakandjad moodustavad sellest 85%.

Hinnakontroll ei olnud ainuke meetod, mille abil valitsus püüdis üleminekut turupõhiste energiahindadele pehmendada. Hindade liberaliseerimise algul olid kõik kütuse- ja energiamüüjad, sh naftatoodete sissevedajad, riigi- või munitsipaalomandis. See andis võimaluse siluda elanikele müüdavate energiakandjate hinnakasvu nii kasumitaotlusest loobumise kui ka ristsubsideerimise² abil. Viimane oli eriti iseloomulik soojamajanduses ning veel möödunud kümnendi lõpul olid erinevad hinnad juriidilistele ja üksikisikutele üsna levinud.

Kaugkütte subsidiumite vähendamine ja üleminek kulutusi katvale hinnatasemele oli üks peamisi ajendeid eluasemekulude kallinemist korvava eluasemetoetuste korra kehtestamiseks. Süsteemi loomine algas 1992. aastal ja seda täiustati paari järgmise aasta jooksul pidevalt. Toetuse saamise õigus ja selle suurus sõltus leibkonna koosseisust, sissetulekute suurusest ja kaudselt ka eluasemeturu olukorrast. Toetussüsteemi aluspõhimõtte järgi tekkis õigus toetusele siis, kui eluasemekulutused moodustasid üle 30% sissetulekust normaalseks peetava eluaseme suuruse juures.

Tsentraalse plaanimajanduse aastail ehitati peamiselt „keskmise suurusega keskmisi“ kortereid ning turumajandusele üleminekul selgus, et nõudlus suuremate ja eriti väikekorterite järele ületab pakumist märkimisväärselt. Eluasemekulutuste hüppeline kasv suurendas vastavalt ka nõudlust väiksemate korterite järele, kuid olukord eluasemeturul võimaldas korteri väiksema vastu vahetada vaid vähestel. Sellega tuli paratamatult arvestada ning kohalikud omavalitsused olid sunnitud kehtestama elamispinna „normsuuruse“, mille ulatuses oli õigus eluasemetoetust taotleda. Võrreldes muud liiki toetustega oli vajadus eluasemetoetuse järele suurem ning 1995. aastal sai eluasemetoetusi 16% leibkondadest. See aasta tähistas teatavasti ka majanduskasvu perioodi algust ning vajadus eluasemetoetuste järele hakkas vähenema.

Suhteliselt sujuva ülemineku turupõhiste hindadele nii kohalikus kui ka globaalses mõttes tegi võimalikuks Eesti hea energiaga omavarustus³, sh Euroopa kontekstis suhteliselt odav elekter nii Eestis, Leedus kui ka Lätis.

ENERGIAKANDJATE HINNAKASV ARVUDES

Usaldusväärsem tarbijahindade statistika algab 1992. aastal toimunud rahareformi järgsest ajast, eeskätt küll tarbijakorvi kui terviku hinna jälgimisel, kuigi üksikute kaupade ja teenuste lõikes on siiski veel mõningaid meetoodilisi probleeme. Hindade vabastamine algas, nagu eespool viidatud,

² Kahjumit andva toote valmistamine kasumit andvast tootest saadava tulu arvel. (*Toim.*)

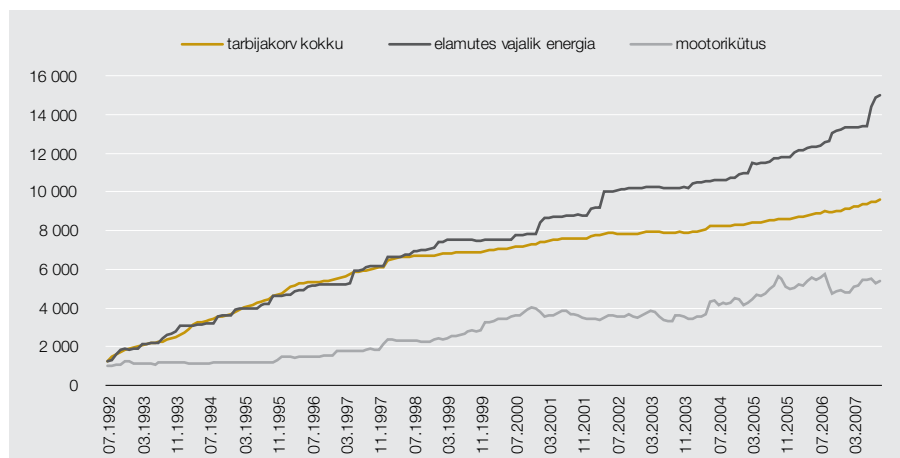
³ Vt lähemalt E. Kiseli artikkel käesolevas numbris.

juba paar aastat varem. Elanikele müüdavate energiakandjate hinnamuutused võib liigitada kolme perioodi.

Esiteks võib nimetada enne rahareformi aset leidnud hüppelist hinnakasvu. See puudutas eeskätt imporditavat kütust – maagaasi ja naftatoodete hinnad kasvasid sadades kordades. Maailmaturul olid naftahinnad sel ajal isegi odavnemas, kuid Eesti tarbija vaevalt seda tajus. Ülemineku tegi valulisemaks veel see, et majanduskasv oli langusfaasis ning palgatõus jäi hinnakasvule alla.

Teine ehk rahulikum energiakandjate kallinemise etapp algas rahareformiga ja lõppes tinglikult kümnendivahetusega. Selleks ajaks oli Eestis üles ehitatud toimiv turumajandus ning üle elatud ka esimene äri-tsükli langusfaas.

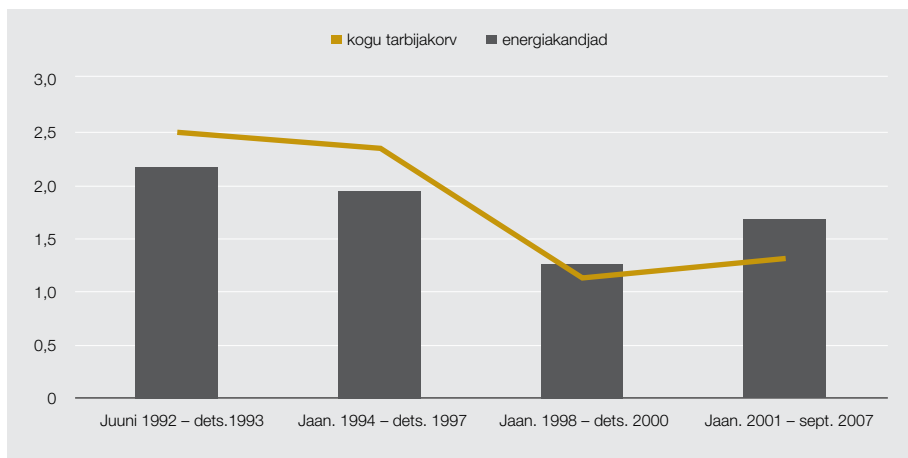
Joonisel 1 paistab selgelt välja valitsuse eespool kirjeldatud soov energiakandjate kallinemist elanike võimalikult talutavaks muuta. On näha, et elamutes vajaliku energia (elekter, gaas, soojusenergia, ahjuküte) hinnakasv oli kuni 1998. aastani aeglasem kui tarbijakorvi kallinemine tervikuna. Mootorikütuse hind tõusis keskmisest tarbijahinnast peaaegu kaks korda aeglasemalt. See näitab, et autokütuse puhul jäi maailmaturuhindadega kohanemise suurem šokk juba rahareformieelsesesse aega. Teiseks tuleb meenutada, et kuni 1996. aasta suveni oli dollar Eesti kroonides sama hinnaga, mis rahareformi ajal, ning autokütuse kallinemine sellel perioodil oli tingitud puhtalt sisemaistest teguritest – nõudluse kasvust ja aktsiisimäärade tõstmisest. Kümnendi teisel poolel olid ülekaalus välismaised tegurid: autokütuse rohkem kui 2,5kordne hinnatõus jagunes enam-vähem võrdselt nafta ja dollari kallinemise vahel.

Joonis 1. Mootorikütuse, elamutes kasutatava energia ja kogu tarbijakorvi kallinemine ajavahemikul juuni 1992 kuni september 2007 (juuni 1992 = 1)

Allikas: Statistikaamet

Elamutele vajaliku energia hinnatõus oli liigiti siiski küllalt erinev. Enim, s.o rohkem kui 17 korda, suurenes ajavahemikul 1992. juunist kuni 2000. aasta detsembrini elanikele müüdava gaasi hind. Sealjuures oli kasvutempo kiireim esimese poolteise aasta jooksul pärast rahareformi. Elektri hind tõusis praktiliselt samas tempos kogu tarbijakorvi maksumusega ning ahjukütte ja soojusenergia hinnad isegi aeglasemalt, olles 2000. aasta lõpus 4,5–5 korda kõrgemad kui vahetult rahareformi järel. Hinnamuutuste tempo erinevused olid iseloomulikud just perioodi esimesele poolele, samas kui kümnendi lõpuaastatel hinnakasvu tempo kütuseliikide lõikes ühtlustus.

Joonis 2. Energiakandjate ja kogu tarbijakorvi kallinemise indeks üksikutel etappidel rahareformist 2007. a septembrini (perioodi algus = 1)

Allikas: autori arvutused Statistikaameti andmete põhjal

Kolmanda etapi alguseks võib tinglikult lugeda käeoleva kümnendi algust. Seda perioodi iseloomustavad Eesti majanduse kiire kasvutempo taastumine stabiilses hinnakeskkonnas ning naftahinna heitlikkus ja tõus rekordiliselt kõrgele tasemele. Eksperdid on käesoleva kümnendi maailmamajanduse väljavaateid hinnates pidanud naftahinna tõusu korduvalt maailmamajanduse kasvu pärssivaks teguriks. 2007. aastal võib aga tagasivaates tõdeda, et maailmas on olnud piisavalt likviidsust tagamaks nii naftahinna kui ka majanduse kiiret kasvu.

Aastatel 2001–2007 kallinesid leibkondadele müüdavad energiakandjad keskmiselt 9,5% aastas ehk kaks korda aeglasemalt kui eelnend seitsme aasta jooksul. Üldise hinnastabiilsuse keskkonnas võib sellist tempot pidada siiski kiireks ning põhjuseks välist hinnasarvet. Naftahinna tõus hakkas elanikele müüdavate energiakandjate hindu mõjutama juba 1998. aastast alates ning sest saadik on elanikele müüdav energia kallinenud kogu tarbijakorvist kiiremini. Jällegi tuleb seejuures tähelepanu pöörata Eesti krooni ja dollari kursile. Kui möödunud kümnendi lõpul oli krooni tegelik nominaalkursus mootorikütuse hinnakasvu võimendav tegur, siis pärast aastatuhande vahetust

on olukord olnud vastupidine. Võrreldes 2001. aasta algusega on autokütus tänaseks kallinenud veidi rohkem kui 40% võrra ehk palju vähem võrreldes nafta maailmaturuhinnaga. Kui kroon poleks selle ajaga ligikaudu 35% kallinenud, oleks ka bensiini ja teiste autokütuste hind sellevõrra kõrgem (vt joonised 1 ja 2).

Samuti võib energiahindade kasvu kiirendajaks pidada hoogsalt suurenenud sissetulekuid ja tugevat sisenõudlust. Nii on viimase seitsme aasta jooksul kõige kiiremini kallinenud ahjukütus, mille hinnakasvu tempo on ulatunud aastas keskmiselt 30%ni. Selle põhjuseks on plahvatuslikult kasvanud elamuehitus ning tehnoloogiline areng küttemajanduses, sh võimalus kasutada suurtes katlamajades puitkütet.

Koos tulutaseme kasvuga jätkub energiakandjate hinnatasemete ühtlustumine loomulikult ka edaspidi, kuid kiire ja hüppelise hinnakasvu periood on läbi saamas.

ENERGIAKANDJATE MAKSUSTAMINE

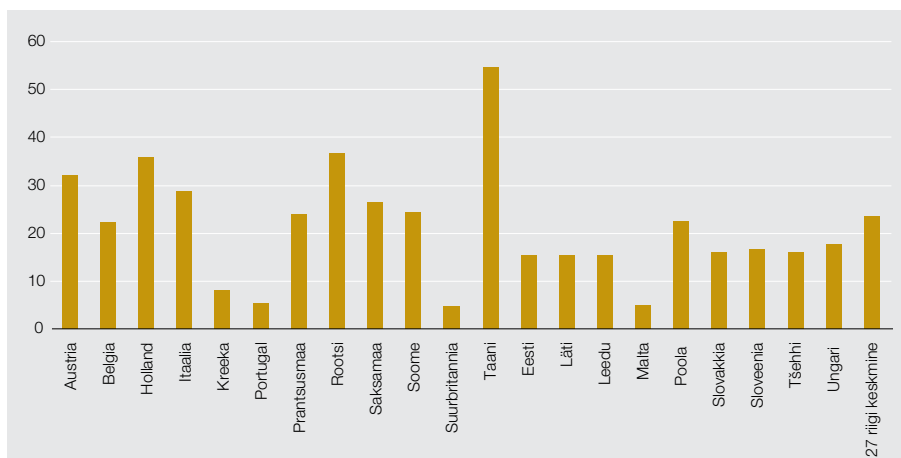
Eesti maksusüsteemi iseloomustavad proportsionaalsed ja ühtsed maksumäärad ning tarbimise suurem maksustamine tuludega võrreldes. Tagamaks kauba ja teenuste turu võimalikult sujuvat toimimist on erinevusi ja soodustusi üldiselt vähe. Energiakandjad aga kuuluvad just nende kaupade ja teenuste hulka, mille puhul on erikäsitlust põhjendatuks peetud.

Eestis kehtib enamikule kaupadele ja teenustele ühtne 18% käibemaksumäär (lisandväärtusmaks). Väheste erandite hulka kuulus 2007. aasta juulini elanikele müüdiv soojusenergia. Kuni 2001. aasta keskpaigani oli kaugküte maksustatud 0-maksumääraga. Seejärel kehtestati soojusenergiale alandatud, 5% maksumäär, mis käesoleva aasta suvel tõsteti tavapärase 18% tasemele. Samale tasemele tõsteti 2007. aasta juulis ka ahjukütuse käibemaksumäär.

Nii nagu teistes Euroopa riikides, on ka Eestis vedelkütused maksustatud lisaks üldisele käibemaksule veel aktsiisimaksudega. Peale autokütuse on aktsiisiga maksustatud veel kütteõli ja vedelgaas. Turu avanemist silmas pidades on kavas kehtestada maks ka elektrile. Et autokütuste hinnad kujunevad vabaturul, siis on praeguse maksukoormuse kujunemisel püütud arvestada ka elanike ostujõu muutumist. Näiteks möödunud kümnendi esimesele poolele oli iseloomulik aktsiisimaksude kiire tõstmine. Ajavahemikus 1993–1997 suurenes bensiinile ja diiselkütusele kehtestatud aktsiisimaks ligikaudu kuus korda. Naftahindade hoogsa tõusu tõttu maailmaturul muutis valitsus maksutõstmise kava sujuvamaks ning 2007. aastal kehtinud aktsiisimäärad autokütusele olid vaid ligikaudu kaks korda suuremad kui kümme aastat tagasi ehk 1997. aastal. Euroopa Majandus- ja Rahaliiduga ühinemise hetkeks olid kütuste aktsiisimäärad liikmesriikide kokku lepitud miinimumtasemest madalamad ning Eesti sai õiguse üleminekuajale maksumäärade ühtlustamiseks. Valitsuse kava järgi lõpeb kütuste aktsiisimäärade ühtlustamine 2008. aasta alguses.

Bensiinile ja diiselmootoritele kehtestatud määrad suurenevad vastavalt 24% ja 35%. Sellega võib ülemineku energiakandjate turupõhiste hindadele lugeda lõppenuks ka maksupoliitika mõttes.

Võrreldes nn Vana-Euroopa riikidega jäävad energiakandjad Eestis siiski madalalt maksustatuks. Peale mootorikütuse aktsiisimäära on keskmisest madalamalt maksustatud ka elekter (vt joonis 3). Edaspidi kujuneb maksupoliitikas oluliseks ökoloogilise maksustamise põhimõte. Valitsus on heaks kiitnud ökoloogilise maksureformi lähtealused, mis näevad ette ümberorienteerumise tulu maksustamiselt loodusvarade kasutamise ja keskkonna saastamise maksustamisele. Keskkonnaga seotud maksude hulka kuuluvad ka energiakandjatele kehtestatud maksud.

Joonis 3. Maksude osatähtsus elektrihinnas valitud Euroopa riikides (%)

Allikas: autori arvutused Datamonitori andmete põhjal

TARBIJALE EDASTATAVAD SIGNAALID EHK SUHTELISED HINNAD

Turumajanduses on hindadel teatavasti pakkumist ja nõudlust tasakaalustav roll. Energiahinnad on aga erilised, kuna ühe energiakandja asendamine teisega on raskendatud. Seepärast on tähtsad ka tulevikule viitavad märgid. Hüppeline hinnakasv üleminekuperioodi algul andis tarbijatele selge signaali, et kütte on suhteliste hindade mõttes olnud allahinnatud ning seniseid tarbimisharjumusi tuleb muuta ja arvestada kütusehinnaga ka ehituses.

Kuigi pikemas tagasivaates ei tundugi erinevate energiakandjate kallinemistempos olevat suurt vahet, siis lühemate ajaperioodide kaupa võttes võisid hinnasignaalid olla isegi eksitavad. Näiteks kaugkütte kallines esimese kahe rahareformijärgse aastaga ligi 2,3–2,4 korda, samas kui elektrihind tõusis vaid 1,9 korda.

See ajendas kinnisvaraomanikke minema üle elektriküttele.⁴ Jaotusvõrkude piiratud võimaluste tõttu oli see paraku võimalik vaid vähestel. Tagantjärele vaadates ei pruukinudki see kõige õigem investeering olla, sest 1994. aasta keskpaigast kümnendi lõpuni oli elektrihinna kasvutempo kaugkütte omast kolm korda kiirem ning suurenema hakkas hoopis maagaasi kasutamine kütteks. Seda osalt ka tarbijaskonna suurendamist taotlevate ja gaasiküttest lähtuvate soodsamate hinnapakettide toel.

Uuel kümnendil muutus elektriküte koos elavneva elamuehitusega taas populaarseks kütelligiks uutes eramurajoonides. Selle ajendiks ei olnud niivõrd hinnatase kui kasutamismugavus ja väike alginvesteeringute vajadus. Viimase 3-4 aasta jooksul on kaudselt siiski olnud tajutav see, et elektrikütte kulud hinnatakse suureks ning ahjude ja küttekaminade populaarsus on kiiresti tõusnud. Nõudluse kasv on olnud piisavalt hoogne, toomaks kaasa ahjukütuse märgatavat kallinemist. Ahjupuud ongi viimase paari aasta jooksul olnud kõige kiiremini kallinev kütuseliik.

Kuigi energiakandjate hinnad ei jää muutumatuks ka tulevikus, on hinnasignaalide mõttes pilt tänaseks siiski palju selgem. Ehitusala asjatundjad on teinud tänuväärset tööd ja võrrelnud erinevate kütelliikidega seonduvaid kulusid (vt tabel 1). Need võrdlused viitavad erinevat liiki kütuste hindade ühtlustumisele ning seetõttu muutuvad valiku tegemisel järjest olulisemateks kriteeriumideks kasutamismugavus ja vajalike seadmete soetamismaksumus.

Tabel 1. Näide elamu aastastest küttekuludest erinevate kütelliikide puhul (krooni)

	90 m2, 50 l sooja vett päevas*	180 m2, 200 l sooja vett päevas*	150 m2 koos sooja veega**
Elektriküte	16 200	34 200	22 300
Öliküte	12 100	25 700	26 300
Gaasiküte	890	18 800	15 900
Halupuit	7 600	16 000	15 000

* Koduabc. Õhtuleht. 25. oktoober 2007.

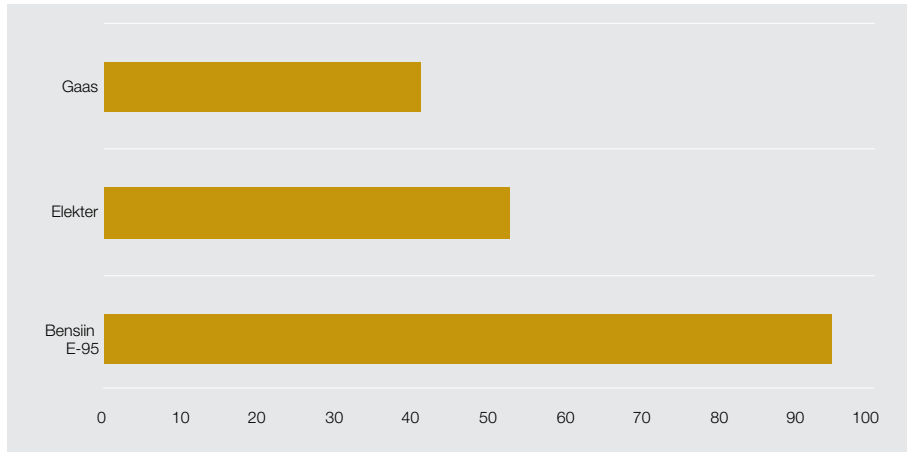
** Äripäev. 19. september 2007.

Tuleviku suhtes annab ettekujutuse energiakandjate hindade võimalikust muutumisest nende võrdlus maailmaturuhindadega. Kui võrrelda Eestis ja nn Vanas-Euroopas kehtivaid hindu, siis ei ole üllatav, et kõige enam ühtlustunud autokütuse hinnad ning naftatoodete puhul on juba ammu kujunenud määravaks maailmaturu hind (vt joonis 4). Naftatooted on kergesti transportitavad ja kaubeldavad kõikidel turgudel. Maagaasi müügi võimalused sõltuvad aga kulukatest torujuhtmetest ning riigisisest jaotusvõrgust. Eesti, Leedu ja Läti puhul ei ole seni kehtinud hinnavalem, mille järgi maagaasi hind sõltub nafta hinnast. Põhjus peitub kohalikus odavas elektris.

⁴ Elektri hinna keskmises kallinemises ei paista piisava selgusega välja asjaolu, et viidatud ajal sai võimalikuks kasutada kütmiseks elektri õist odavamat hinda. Sama käib paar aastat hiljem ka maagaasiga kütmise kohta.

Näiteks Kesk-Euroopa uutes ELi liikmesriikides olid 2007. aasta alguse seisuga nii gaas kui ka elekter kallimad kui Baltimaades. Elektri hinnavahe oli 1,5kordne ning gaasi puhul umbes 30%. Tulevikus gaasi hind Eestis muidugi kallineb ja läheneb Euroopas välja kujunenud hinnatasemele. Eesti Panga 2007. aasta sügisprognosis eeldatakse gaasi kallinemist ajavahemikul 2007–2008 kokku ligi 60% võrra. Maailmaturuhindadega ühtlustumise mõttes on loogiline eeldada, et väiksemate transpordikulude võrra jäävad hinnad Eestis siiski madalamaks.

Loomulikult ei jää ka elektri hind praegusele tasemele. Kui lähiaastatel on elektrihinna kujunemine rohkem sisemaine asi ning seda mõjutavad tarbimise kasv, elanike ostujõud ja võib-olla ka Eesti Energia investeringuvajadus, siis seoses energiaturu avanemisega muutub järjest tähtsamaks nõudluse-pakkumise vahекord kogu Läänemere piirkonnas.

Joonis 4. Tähtsamate energiakandjate hinnatase Eestis võrreldes ELi vanade liikmesriikidega 2007. a alguses (EL-15 = 100)

Allikas: Eurostat

Tabel 2. Energiakandjate osatähtsus tarbijakorvis (%)

	Juuli 1992	1994	1997	2003	2007
Elekter	2,0	2,0	2,6	2,9	2,9
Gaas	1,1	1,5	0,8	0,8	0,4
Ahjuküte	0,5	0,7	0,7	0,8	1,3
Soojusenergia	2,3	5,7	6,4	4,8	3,0
Kogu elamutes kasutatav energia	5,9	9,9	10,5	9,3	7,5
Mootorikütus	3,9	3,1	2,2	6,6	6,1
Kokku	9,8	13,0	12,7	15,9	13,6

Allikas: Statistikaamet

Energiakandjate hindade seotusele maailmaturuhindadega viitab ka nende osatähtsus tarbijakorvis. Esimese viie aasta jooksul pärast rahareformi suurenes nende kulude osakaal koos sissetulekute kasvuga. Viimaste aastate puhul torkab silma mootorikütuse kulude kiirem kasv (vt tabel 2). Väide, et madalama sissetulekutasemega riigis kulutatakse energiakandjatele tunduvalt rohkem, ei pea Eesti puhul enam paika. Ühtlustatud tarbijahinnaindeksi arvutamise aluseks oleva tarbijakorvi järgi kulub Eesti leibkondadel energiakandjatele vaid umbes 1,5 protsendipunkti rohkem kui Euroopa Liidu kaheteistkümnes vanas liikmesriigis. Enamik nendest suurematest kuludest on seotud elamutes tarbitava energiaga. See võib viidata nii ilmastikust tulenevatele suurematele kütetkuludele kui ka ehitiste vähesele soojapidavusele.

KOKKUVÕTE

Eesti suhteliselt ulatuslik energiaga omavarustus tegi möödunud kümnendil toimunud ülemineku turupõhiste hindadele elanikele vähem valuliseks. Nüüdseks on kiire hinnakasvu periood läbi saanud ning eestimaalaste kulutused energiakandjatele moodustavad ostukorvis umbes samasuguse osa kui Euroopa Liidu vanades liikmesriikideski. Koos sissetulekute kasvuga jätkub ka hinnatasemete ühtlustumine. Kui jätta kõrvale imporditavate kütuste võimalikud hinnamuutused, siis riigisisesele suureneb tõenäoliselt sissetulekute ja nõudluse roll hindade kujunemisel.

Mõttevahetus selle üle, milline on energiakandjate õige hind teiste kaupade ja ka keskkonna puhutusega võrreldes, alles hakkab hoogu võtma. See hakkab avaldama suurt mõju neile maksupoliitilistele otsustele, mis Eesti valitsus koos teiste liikmesriikidega vastu võtab.

KASUTATUD KIRJANDUS

World Bank (1996). Estonia: Living Standards During the Transition. Report No 15647-Ee4.

Eesti energeetika 1991–2000. Majandusministeerium . Detsember 2001.

Environmental taxes in the European Union 1980–2001. Eurostat. Statistics in Focus 9/2003.

VENEMAA GAAS – KAS LAHENDUS EUROOPA ENERGIVAJADUSELE?

Kaupo Pollisinski

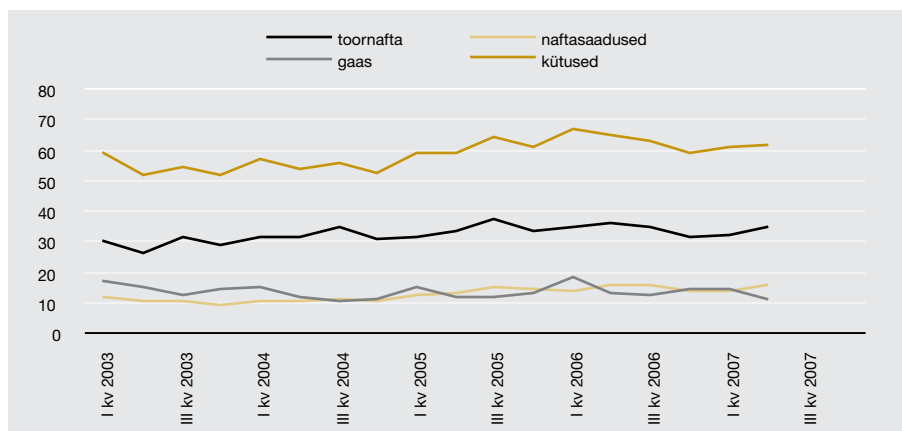
SISSEJUHATUS

Euroopa energiavarustus ja energiapoliitika on viimastel aastatel pälvinud suhteliselt palju tipp-poliitikute ja asjatundjate tähelepanu. Täna on jõutud senisest suurema selguseni selles, et riskide maandamiseks tuleb mitmekesistada nii kütuseliikide valikut kui ka energiatarnete geograafiat.

Elavamaks keskusteluks andsid 2005. aasta lõpukuudel ajendi Venemaa ja Saksamaa, kes kuulutasid välja hiiglasliku gaasitoru rajamise projekti. Huvi energiavarustuse probleemide vastu aitas tõsta ka Ukraina-Vene gaasitüli aastavahetusel 2005/2006 ning suhteliselt külmal talvel 1999. aastal alustati Venemaal sihipäraselt tegevust maagaasi ekspordi suurendamiseks nii Lääne- kui ka Musta mere suunas. Seni avalikustatud plaanidest ilmneb, et Venemaa kavatseb lähiaastatel suurendada gaasiekspordi Euroopasse kokku ligikaudu 38,5 miljardi kuupmeetri võrra aastas. Lisaks tahab idanaaber alustada vedelgaasi eksportimist Vaikse ookeani piirkonda. Aastateks 2013–2015 plaanitakse Euroopasse minevat ekspordi suurendada veel 43 miljardi kuupmeetri võrra. Selgelt torkab silma ka taotlus hoida kontrolli all Kesk-Aasiast Euroopasse suunduva maagaasi transpordikanaleid.

GAAS ON RAHA

Venemaale toob gaas korralikku tulu. Venemaa Keskpanga andmetel moodustab maagaas riigi ekspordist üle 10%, parematel päevadel ligi 15% (vt joonis 1). Tulu ulatub kümnekonna miljardi USA dollarini kvartalis, kusjuures raha tuleb peamiselt eurooplaste taskust. Venemaa Toli amet teatab oma koduleheküljel, et 2007. aasta esimese üheksa kuuga eksporditi maagaasi

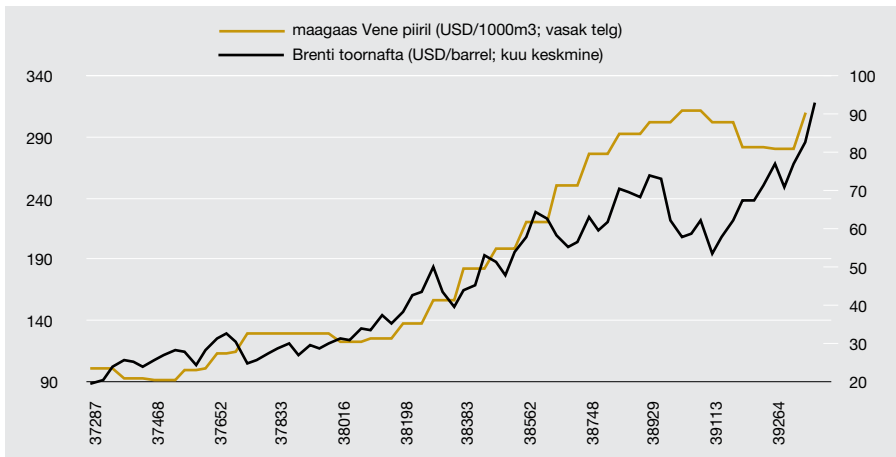
Joonis 1. Kütuste osatähtsus Venemaa ekspordis maksebilansi järgi (%)

Allikas: Venemaa Keskpank

116,9 miljardit kuupmeetrit. Sellest 103,8 miljardit kuupmeetrit (89%) eksporditi „kaugvälismaale”. Venemaa Statistikaameti andmetel teenis riik 2007. aasta esimese üheksa kuuga maagaasi ekspordist 29,114 miljardit dollarit ehk 12% selle perioodi eksporditulust.

Erinevate süsivesinikkütuste (peamiselt naftatoodete ja maagaasi) eksport kokku moodustab ligikaudu 60% Venemaa ekspordist. Selle nimel tasub pingutada ja selle abil on võimalik ka üht-teist saavutada!

Toormevarude valdajale on kütuseeksport seda kasulikum, mida soodsam on rahvusvaheline majandusolukord. Kütusehindades on 2003. aastast valitsenud tugev tõusutrend (vt joonis 2). Sellele on kaasa aidanud üldine majanduse elavnemine põhitarbijate juures Ameerikas ja Euroopas ning struktuursetest teguritest eelkõige Aasia kasvanud tarbimine, mis on ilmselt suhteliselt püsiva iseloomuga, ning osaliselt ilmselt ka turuosaliste tegevus.

Joonis 2. Maagaasi ja Brenti toornaftasegu hinnaareng aastatel 2001–2007

Allikas: Reuters

GAASIEKSPORT SÕLTUB TORUJUHTMETEST

Praegu jõuab Venemaa gaas Euroopasse peamiselt kahte teed pidi: Valgevenet läbiva Jamal-Euroopa gaasijuhtme kaudu ja Ukrainat läbiva Urengoi-Užgorodi juhete mööda.

Valgevenet läbiv **Jamal-Euroopa** gaasijuhe läbilaskevõimega 33 miljardit kuupmeetrit aastas valmis 1999. aastaks. Selsamal 1999. aastal, Vladimir Putini saamisel Venemaa valitsusjuhiks, Vene poole huvi selle marsruudi vastu kadus. Viimasel ajal on Vene ajakirjandus küll vahendanud mõningaid Venemaa riigitegelaste avaldusi, mis nagu annaksid alust oletada huvi taastär-

kamist seoses plaanitava Valgevene gaasijaotussüsteemi Beltransgaz 50% aktsiate üleandmisega Venemaale vanade võlgade katteks, ent samas on energiaminister Hristenko seda plaani eitanud.¹

2005. aasta 17. novembril avati ametlik-pidulikult Musta mere gaasijuhe **Blue Stream** (e.k Helesinine hoovus), mis hakkas tegelikult tööle juba 2002. aasta detsembris. Juhe on 1213 kilomeetrit pikk, sellest 400 kilomeetrit asub Musta mere põhjas. Blue Streami operaator on Hollandis registreeritud Blue Stream BV, millest 50% kuulub Gazpromile ja 50% Itaalia gaasifirmale Eni. Toru ehitas Eni tütarfirma Saipem².

Blue Streami ehitamise poliitiline otsus tehti 1997. aastal, kui Venemaa ja Türgi kirjutasid alla gaasileppe aastateks 2000–2025. Leppe järgi pidi Venemaa Türgile selle aja jooksul tarnima 364,5 miljardit kuupmeetrit maagaasi³. Gazpromi kodulehel teatatakse, et *selle toru kaudu saab transiidmaid vältides gaasi otse Türgisse pumbata ja nii tarnekindlust tõsta*⁴.

Blue Streami gaasijuhtme koguvõimsus on 16 miljardit kuupmeetrit aastas. 2005. aastal saavutati mahuks 5 miljardit kuupmeetrit. Seda on 1 miljard kuupmeetrit vähem kui Gazpromi kodulehel olevas tarneplaanis kirjas. Aastaks 2010 näeb Blue Streami arendusplaan ette täisvõimsuse saavutamise.

Ootamatu uudis tuli 2005. aasta 8. septembril, kui Vene gaasikontsern Gazprom ning Saksa firmad BASF AG ja E.ON AG kirjutasid Berliinis president Putini ja liidukantsler Schröderi juuresolekul alla Põhja-Euroopa gaasijuhtme (PEG) ehitamise lepingule. Täna kannab see juhe nime **Nord Stream** (e.k Põhjahoovus).⁵ Merealune gaasijuhe pidi algama Venemaal Viiburi lähisel ja lõppema Greifswaldi all Põhja-Saksamaal. Venemaa poolelt toidaks juhett 917 kilomeetrit maismaatoru ning ligi 1200 kilomeetrine merealune torujuhe Läänemeres suubuks Saksamaa gaasijaotusvõrku. Lisaks jäeti edaspidiseks võimalus viia toru üle mandri-Euroopa looduruga Suurbritanniassa⁶. Nord Streami koduleheküljel on loetletud ka projekti eesmärgid: mitmekesistada Venemaa maagaasi Euroopasse toimetamise teid ning vältida transiidmaid ja poliitilisi riske.

¹ Vt <http://www.gasandoil.com/goc/news/ntr74751.htm>.

² Saipem valiti ka Nord Streami ehitajaks.

³ 2005. aasta 2. detsembril teatas Gazprom, et tema kaudse suuosalusega Türgi firma Bosphorus Gaz Corporation AS võitis pakumise Türgile 750 mln m³ maagaasi müümiseks aastatel 2006–2021.

⁴ <http://www.gazprom.ru/articles/article8606.shtml>.

⁵ Vt ka <http://www.nord-stream.com/home.html?L=2>.

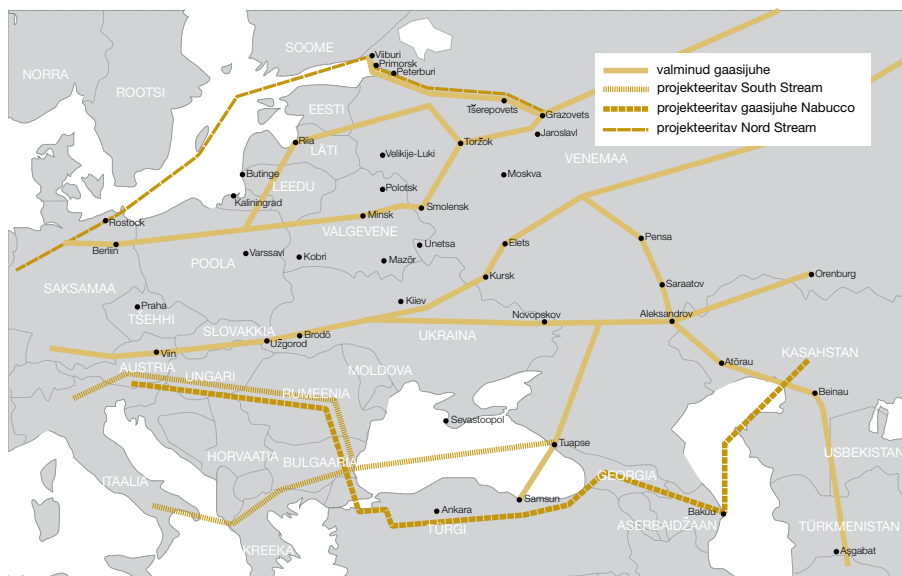
⁶ 2007. aasta 6. novembril allkirjastati Moskvas leping, mille järgi Hollandi ettevõtte Gasunie saab Saksa firmade arvel 9% Nord Streami aktsiate omanikuks ning Gazprom omandab vastutasuks 9% Hollandi ja Suurbritannia vahelise Balgzand-Bactoni gaasijuhtme aktsiatest. Lisaks on Gazpromil pääs Suurbritannia turule Belgia-Suurbritannia vahelise gaasitoru Interconnectori kaudu, milles Gazpromil on 10% osalus.

Üle maailma välja hõigatud lubadused on Nord Streamil suurejoonelised: 2010. aastaks ehitatakse merepõhja esimene toru läbilaskevõimega 27,5 miljardit kuupmeetrit gaasi aastas ja 2013. aastaks teine samasugune. Sealtpeale kavandatav tarnemaht on 55 miljardit kuupmeetrit maagaasi aastas.

Oma 2005. aasta novembriviisiidi ajal Türgi tegi Putin juttu peaaegu kõigist Blue Streami⁷ laienemisvõimalustest – Kreeka kaudu Itaaliani ja kogu Lõuna-Euroopasse, Lõuna-Balkanisse ja ka Iisraeli. Samuti mainiti, et praegusele juhtmele, mille koguvõimsus on 16 miljardit kuupmeetrit aastas, võib kõrvale ehitada veel teise samasuguse.

Türgi kui strateegiliselt olulise maagaasitransiidikeskuse tähendus võib lähiajal pigem suurenda, kui arvestada sooviga transportida Euroopa turgudele gaas Kesk-Aasiast. Aserbaidžaanist ja Lähis-ida regionist.

2007. aasta 24. juunil teatas president Putin Musta mere majanduskoostöö organisatsiooni tippkohtumisel uue gaasitrassi loomisest. Selleks plaanitakse tõmmata senisest Blue Streami Venemaa-poolsest kaldapumplast Beregovaja toru otse läbi Musta mere Bulgaaria rannikule (vt joonis 3). Sealt hargneb juhe põhjas Rumeenia ja Ungari poole ning läänes Kreeka ja Itaalia

Joonis 3. Kavandatav South Streami projekt

Allikas: Kommersant

⁷ Nüüdseks on lisandunud ka South Streami gaasijuhe, mis kulgeb Venemaalt läbi Musta mere otse Lõuna-Euroopasse.

suunas. Projekti nimeks pandi **South Stream** (e.k Lõunahoovus). 2007. aasta 22. novembril kirjutasid Vene Gazprom ja Itaalia ENI Kremlis alla dokumentidele, mis tähistavad South Streami ehitamise praktilist algust. Kõigepealt koostatakse majandus-tehniline põhjendus 900 kilomeetri pikkuse merealuse torujuhtme ehitamiseks koguvõimsusega 30 miljardit kuupmeetrit aastas. Juhtme esialgne maksumus on 10–14 miljardit USA dollarit. Ehitus peaks algama 2008. või 2009. aastal⁸ ning lõppema 2013. aastal. Teises etapis luuakse ettevõtte, mis hakkab tegelema gaasitranspordiga ja milles 51% osalus jääb Gazpromile (nagu ka Nord Streamis).

Gazpromi juhatuse aseesimehe Aleksandr Medvedevi sõnul luuakse Nord Stream ja South Stream sarnaste skeemide põhjal, et muuta Euroopa nii põhjast kui ka lõunast Gazpromi varustuspiirkonnaks.⁹ Venemaa valitsusvälised analüütikud vaatavad kaugemale – Nord Streami ja South Streami kohtumispaik on nimelt Saksamaa ja see võib luua Euroopa turul täiesti uue olukorra.¹⁰ Lisaks plaanib Gazprom detsembris sõlmida kokkuleppe Austria firmaga OMV, et omandada 50% osalus Kesk-Euroopa suurimas gaasikeskuses Baumgartenis.¹¹

President Putini 2006. aasta 21.–22. märtsi visiidi ajal Hiinasse kirjutasid Gazpromi ja Hiina rahvusliku gaasi- ja naftafirma esindajad alla ühiskavatsuste protokollile **Hiina-suunalise Vene gaasijuhtme** ehitamise kohta.¹² Lääne-Siberi ja Sahhalini leiukohtadest peaks kunagi tulevikus Hiinasse jõudma 68 miljardit kuupmeetrit gaasi. Esialgu kavandatakse Altai gaasijuhtme kaudu transportida Lääne-Siberist 30 miljardit kuupmeetrit gaasi aastas. Seni on see projekt veel läbirääkimiste etapis.

Pingutusi tehakse ka Kaspia ja Kaspia idakalda gaasi nimel. Moskva peab intensiivset dialoogi eelkõige Kasahstani ja Türkmenistaniga nõukogudeaegse, Kesk-Aasia ja Venemaa keskpriirkonna vahelise gaasijuhtme rekonstrueerimiseks ning selle läbilaskevõime suurendamiseks 50 miljardit 70 miljardi kuupmeetri aastas (vt joonis 4). Lisaks soovib Venemaa ehitada Kaspia-äärse gaasijuhtme koguvõimsusega 10–30 miljardit kuupmeetrit aastas.¹³ Sellega saaks Gazprom Kesk-Aasia gaasiriikidega sealse Euroopa-suunalise gaasiekspordi ainuvahendajaks. Esialgsed lepingud, mis kehtivad 2010. aastani, on juba sõlmitud.

Edasine areng on juba raskemini prognoositav, sest ilmselt on ka Kesk-Aasia toormevarude omanikel oma eesmärgid. Ka neil riikidel on tahtmine iseseisvalt heale turule pääseda. Neid huvitavad edaspidised müügihinnad, investeringutingimused jms. Moskva „präänik” seelses piirkonnas on

⁸ Kommersant 23.11.2007, <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=828441&NodesID=4>.

⁹ Kommersant 22.11.2007, <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=828197&NodesID=4>.

¹⁰ Kommerant 23.11.2007, <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=828441&NodesID=4>.

¹¹ Upstream 13.11.2007, <http://www.upstreamonline.com/live/article144108.ece>.

¹² Täpsemalt plaanitakse ehitada kaks erinevat gaasijuhet.

¹³ Nezavissimaja Gazeta 22.11.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-11-22/5_truba.html.

Joonis 4. Olemasolevad ja plaanitavad gaasitorud gaasitarneks Türkmenistanist

Allikas: Nezavissimaja Gazeta

see, et nõukogudeaegne gaasijuhe Kesk-Aasia ja Venemaa keskpõirkonna vahel koos infrastruktuuriga on juba olemas. Juhe läbib Kesk-Aasia riike ja suunduks siis Venemaa lõunapoolse ida-lääne gaasimagistraalini. Gazprom saaks täiendavalt 30–50 miljardi kuupmeetri mahus gaasitransporti aastas oma kontrolli alla. Monopolostjana saaks ehk müüjale üht-teist dikteerida ja ühtlasi ka oma gaasitoodangu langust kompenseerida ja varjata. Pealegi saaks teenida vahendustasu.

Igatahes käib Kesk-Aasia gaasi pärast äge võitlus. Selle piirkonna riigijuhid käivad nii Euroopa kui ka Venemaa liidritega rääkimas, aga lõplikku lahendust ei ole enne, kui praktiline tegevus mõnel suunal peale hakkab.

2007. aasta aprilli lõpus teatasid Venemaa väljaanded, et 25. aprillil pidi Ashgabis kokku lepima Kaspia-äärse gaasijuhtme lepingu viimaste üksikasjade suhtes. Venemaa peaministri Viktor Zubkovi ja Gazpromi juhatuse esimehe Aleksei Milleri püüdlused kandsid ajakirjanduse andmetel vähe vilja. Selge tulemus oli see, et Türkmenistan nõudis Venemaale müüdava gaasi hinna tõstmist praeguse, 2009. aasta lõpuni kehtiva lepingu kohaselt 100 USA dollarilt 130 dollarini tuhande kuupmeetri eest. Kuivõrd Venemaa (Gazprom) on huvitatud ka lihtsalt „oma käe hoidmisest“ Kesk-Aasia gaasitorul, nõustus ta Türkmenistani nõudmisega. Seega tõstetakse gaasi hinda 2008. aasta esimesel poolel 130 dollarini ja teisel poolel 150 dollarini tuhande kuupmeetri eest ning 2009. aasta 1. jaanuarist arvutatakse seda turupõhiste hindade alusel. Türkmenistaniga sarnast sammu plaanib ajakirjanduse andmetel ka Usbekistani valitsus.¹⁴

¹⁴ Kommersant 26.11.2007, 28.11.2007; Nezavissimaja Gazeta 27.11.2007, 30.11.2007; Interfax 27.11.2007.

GAZPROMIL ON ILMSELT OMAD AMBITSIOONID

Vene gaasimonopoli eesmärgid võtab ilmekalt kokku Gazpromi juhatuse esimehe Aleksei Milleri tsitaat Gazpromi koduleheküljel: *Gazprom on muutunud „rahvuslikust tšempionist“ üleilmse energiaäri liidriks*¹⁵. Kas see on tõesti nii või ei ole, otsustab iga hindaja ise. Selles suunas pürgimist võib kindlasti märgata.

Gazpromi ambitsioonikaid püüdlusi Euroopas kinnitas juhatuse aseesimees Aleksandr Medvedev 2007. aasta 11. novembril Roomas üleilmse energeetikakongressi kuluuaries. Tema sõnul on Gazpromi eesmärk saada pikaajaliste tarnelepingute abil enda kätte 33% Euroopa Liidu gaasiturust praeguse 26% asemel.¹⁶

Medvedev rõhutas Roomas Nord Streami ja South Streami olulisust ja kindlat soovi jõuda Euroopa gaasiturule just nende torude abil. Ühtlasi hoiatas ta, et kui need projektid blokeeritakse, tabab Euroopat peatselt 85 miljardi kuupmeetri suurune gaasidefitsiit aastas ja ei ole teada, kes selle puudujäägi kompenseerib. Ajalehe Nezavissimaja Gazeta väitel osundas Medvedev Eesti, Soome, Rootsi ja Poola eriarvamusele Gazpromi valitud torujuhtme marsruudi suhtes. Samuti olevat ta viidanud Saksamaa seadustest tulenevale nõudmisele, et enne, kui Nord Streami jätkujuhtmed NEL ja OPAL Saksamaa gaasijaotusvõrguga ühendatakse, peab sellele juurdepääs olema kolmandal, sõltumatul osapoolel.¹⁷

Veidi laiema majanduspoliitilise mõõtmega Venemaa energiaekspordi „transiidivabaks“ korrastamisele andis toonane peaminister Mihhail Kasjanov Primorski naftasadama esimese ehitusjärgu avamisel 2001. aasta detsembris.¹⁸ Nimelt aitab Balti torujuhtmesüsteemi ja Primorski naftasadama käikulaskmine Venemaa süsivesinikkütuste ekspordi transiitriikidest mööda suunata ning majanduslike meetmete abil mõnes riigis Venemaa poliitilisi eesmärke selgitada. Põhja-Euroopa gaasijuhtme puhul on motiiv sama.

Nord Stream annab Venemaale võimaluse mööduda talle tülikaks muutunud (transiidi)naabritest Ukrainast ja Valgevenest või sellega vähemalt ähvardada. Nendega on Venemaal olnud viimasel aastal pidevalt probleeme: kord jäävad võlgu, kord kaob osa gaasi teadmata suunas...

Meretoru vastased ütlevad, et targem oleks laiendada juba käigusolevat Jamal-Euroopa juhet, sellel on ka infrastruktuur olemas. Moskva jaoks on siin takistuseks poliitilised riskid ja ülalmainitud transiitriigid, kellega tuleks sel juhul pidevalt tegemist teha. 2007. aasta oktoobri viisi ajal Valgevenesse võttis peaminister Zubkov selle teema siiski üles.

¹⁵ <http://www.gazprom.ru>; <http://www.gazprom.com>.

¹⁶ Nezavissimaja Gazeta 12.11.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-11-12/1_gazprom.html

¹⁷ Nezavissimaja Gazeta 14.11.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-11-14/1_gazprom.html.

¹⁸ <http://www.transneft.ru/Projects/Default.asp?LANG=RU&ID=170>.

Gazpromi koduleheküljel on öeldud, et Nord Streami sihttarbijad on Saksamaa, Suurbritannia, Holland, Prantsusmaa ja Taani. Nemad on need, kes saaksid juhtimest otsest kasu. Soome lahe ning Läänemere põhja- ja idakalda riike rõõmustaks aga see, kui torujuhtme paigaldamisest ei tekiks parandamatut loodusreostust.

South Stream annab gaasijuhtme valmisenõuetega korral Venemaale võimaluse Lõuna-Euroopas mitmes suunas tegevust laiendada.

Kinnitus, et South Stream ei ole Nabucco konkurent, on poliitiliselt korrektne, ent ei pruugi arvestada kõiki tõsiasju. Seda tunnistas kaudselt ka Austria president Heinz Fischer 2007. aasta 22. mail enne Vladimir Putini külaskäiku Austriasse, kui ta oli Interfaxi teatel pakkunud Gazpromile Nabucco torujuhtet täiendavate gaasikoguste suunamiseks Euroopasse.¹⁹ Tähelepanuta jäi vaid see, et Nabucco täna teada oleval marsruudil pole Venemaa enda toodetud gaasiga mitte midagi ühist.

Seega on Gazpromil Nord Streami, South Streami, Jamal-Euroopa ning Urengoi-Užgorodi näol mängumaa ääred ja keskväli kaetud.

Kui mahutada Kaspiast ida pool asuvate gaasirikaste piirkondade gaas **Kaspia-äärse ja Kesk-Aasia ning Venemaa keskpäirkonna vahelisse torujuhtmesse**, oleks ka see piirkond Venemaa gaasitranspordiskeemidega hõlmatud. Mustas meres jääks reservi veel Blue Stream. Täna suhteliselt „tõrksad“ Ukraina ja Valgevene saaksid taltsutatud, Euroopa valikud ahendatud. Ja tükike „liberaalse impeeriumi“ stsenaariumist²⁰ taas ellu viidud.

KAS LENNUKAD LUBADUSED ON TÄIDETAVAD?

Aastal 2005 eksportis Venemaa Euroopasse 156 miljardit kuupmeetrit maagaasi. See moodustab 28% Gazpromi 2005. aasta kogutoodangust (548 mld m³). Aastaks 2010 lubas Gazprom käiku anda Nord Streami esimese haru koguvõimsusega 27,5 miljardit kuupmeetrit aastas ja tõsta Blue Streami tootlikkust 2005. aasta 5 miljardilt kuupmeetritl projekteeritud 16 miljardi kuupmeetri aastas. Seega peaks Euroopa-suunaline gaasiekspordi maht viie aasta jooksul nende torude abil kasvama 38,5 miljardi kuupmeetri võrra (2005. aastaga võrreldes 24% võrra). Maagaasi tootmisel plaanib Gazprom 2010. aastaks jõuda 550–560 miljardi kuupmeetri ehk suurendada toodangut 2–12 miljardi kuupmeetri võrra aastas.

¹⁹ Interfax 22.05.2007.

²⁰ Liberaalse impeeriumi tees on Venemaal käibiv teooria selle kohta, et oma huvid vajalikes riikides ja piirkondades ei tule kaitsta mitte otsese poliitilise surve abil, vaid infrastruktuuride üle kontrolli saavutamise teel.

Pärast 2010. aastat peaks Vene gaasitoodangusse lisanduma veel 27,5 miljardit kuupmeetrit aastas Nord Streami juhtme kaudu (2013. a), 30 miljardit South Streamilt (2013. a) ning paari lähema aasta jooksul ka ligikaudu 30 miljardit kuupmeetrit aastas Kaspiast ja selle ümbrusest. Vajaliku lisatoodangu mahuks kujuneb seega ligi 90 miljardit kuupmeetrit aastas. Pärast 2013. aastat ulatuks ekspordilubaduste täitmiseks vajalik gaasitoodang 650–700 miljardi kuupmeetriini aastas, kui Hiina-lubadused ka juurde arvata.

Gazprom ise loodab toodangut 2020. aastaks suurendada 580–590 miljardi kuupmeetriini aastas.²¹ Seda oleks 32–42 miljardit rohkem kui 2005. aastal. See tähendab, et Gazpromi enda gaasitoodangu mahu kasv on kavandatud selliselt, et alles 2020. aastal kataks see napilt 2010. aastaks antud ekspordilubadused. Järelikult ei suudeta aastaks 2013 tehtud plaane täita. On need lubadused lihtsalt hooplemine?

Nagu eespool mainitud, on Venemaa jaoks silmapiiril veel ka Hiina-suunaline projekt, mille esialgseks aastamahuks on kavandatud 68 miljardit kuupmeetrit maagaasi aastas.

Vene meedia väitel on oma arvutusi on teinud ka Venemaa enda valitsusvälised analüütikud. Nende kokkuvõte Venemaa gaasitulevikust on üldjoontes järgmine. 2020. aastal on vaja Euroopasse eksportida 230–240 ja SRÜ riikidesse 60–70 miljardit kuupmeetrit gaasi. 2011. aastal peaksid algama eksporttarned Vaikse ookeani piirkonna riikidesse ja USAsse, mis peaksid 2020. aastaks ulatuma 110–120 miljardi kuupmeetriini. Kokku peaks Venemaa gaasiekспорт seniste plaanide kohaselt ulatuma 2020. aastaks 400–430 miljardi kuupmeetriini aastas. Koos sisetarbimisega peaks Vene gaasi vajadus olema selleks ajaks ligi 1 miljard kuupmeetrit aastas. Tootmine ei kasva üle 710–720 miljardi kuupmeetri aastas ning puudujääk on ligikaudu 300 miljardit kuupmeetrit aastas.

Tõsi, Venemaa majandusarengu ministeerium prognoosib Venemaa toodanguks samaks ajaks ehk aastaks 2020 815–900 miljardit kuupmeetrit maagaasi aastas. Nii pika aja peale on ka keeruline ette näha muutusi maailma gaasiturul. Praeguste andmete järgi saame vaid öelda, et olgu torudega kuidas on, gaasist tuleb vägisi puudu.

Gaasi võib nappida isegi siis, kui Gazprom likvideerib kõik oma torustikulekked, suunab kasutusse seni lihtsalt ilma soojaks kütvad naftatootmisega kaasneva gaasikogused ja Vene riigifirma Ühendatud Energiasüsteemid viivad tagasi kivisöeküttele need elektrijaamad, mis vahepealse gaasivaimustuse ajal viidi üle gaasiküttele.

2007. aasta 21. novembril teatas Venemaa majandusarengu ministeeriumi makromajandusprognoosi osakonna juhataja Andrei Klepatš, et Venemaa sisetarbimises on gaasi seisukohalt kriitili-

²¹ <http://www.gazprom.ru/articles/article20015.shtml>.

sed ja defitsiidiohtlikud aastad 2010–2015. Venemaa majandusarengu perspektiiv 2020. aastani näeb ette elektrienergia, tsemendi jmt energiamahuka toodangu järsku suurendamist, kuid seda ei jõua praegune gaasi tootmismahu kasv rahuldada. Pealegi tunnistas Klepatš, et riik pole suutnud veenda ega sundida Gazpromi koostama korralikku strateegilise arengu plaani.²²

2007. aasta 21. novembril kiitis Venemaa valitsus heaks keemia- ja naftakeemiatööstuse arengukava aastateks 2008–2015. Kava näeb ette süsivesiniktoorme töötlemise kasvu seniselt 30%lt kogutoodangust 70%le, mis tähendab, et toorme asemel hakatakse eksportima rohkem naftakeemiatooted jms. Venemaa enda eksperdid arvutasid välja, et Gazprom on pikaajaliste ekspordilepingutega juba ette ära lubanud 147 miljardit kuupmeetrit aastas ning 2015. aastaks 179 miljardit kuupmeetrit aastas. Praeguste andmete põhjal ulatub puudujääk 10–15 miljardi kuupmeetri ni aastas. Keemiatööstuse arengukava täitmisel kasvaks defitsiit 30 miljardit kuupmeetrit aastas. Ekspertide meelest saab seda katta vaid seni avalikustamata varude arvel.²³

Lootused Kesk-Aasia gaasi vahendamisele ei pruugi väga vettpidavad olla. Praegu kehtivate lepingute järgi on Venemaa küll selle piirkonna gaasi ainuvahendaja Euroopasse, kuid Hiina on nõus ka selle piirkonna gaasi endale ostma. Alustatud on ka Hiinasse suunduva gaasitoru ehitust. Seega võib sealsete gaasitarnete suund kergesti muutuda.

KAS RAHA JÄTKUB?

Tekib küsimus, kas Venemaal jätkub raha uute torude ehitamiseks, toodangu suurendamiseks ja uute varade soetamiseks. Vastus on, et napilt. Gazpromi välisvõlg ulatus 2007. aasta juuni lõpus 50 miljardi dollarini. 2003. aastal alustatud eurovõlakirjade programmi laiendati 15 miljardilt 30 miljardi dollarini. See on põhiliselt kulunud uute varade soetamiseks, millest osad on põhitegevusega väga nõrgalt seotud (näiteks osalus Mosenergos ja Sibneftis).²⁴ Tõsi, võlakoormus ei ole veel väga suur, kuid seatud sihid ja välispartneritele antud lubadused nõuavad samuti palju raha.

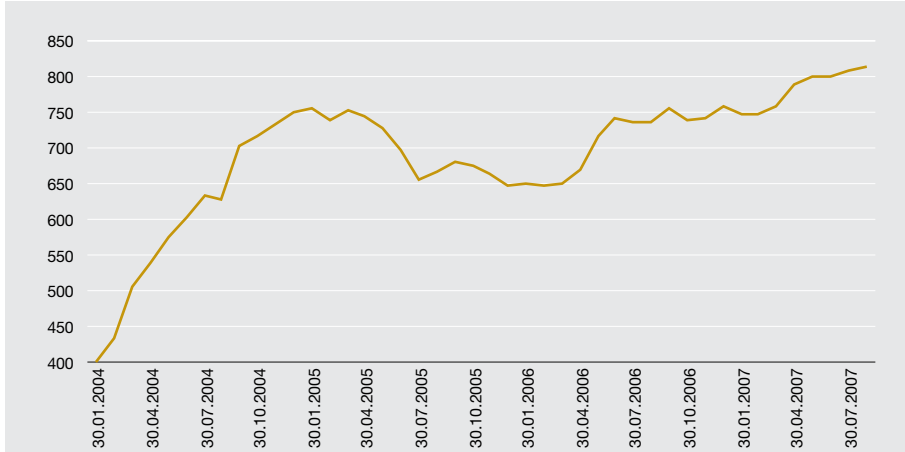
Kui palju raha gaasijuhtmete rajamiseks vaja läheb, on raske prognoosida. Kaug-ida ja Vaikse ookeani naftajuhtme ehitamise eelarve on algsega võrreldes tõusnud juba ligi kahekordseks (seal oli mängus ka pärast eelarve algset kinnitamist tehtud marsruudimuutus).²⁵ Aastal 2005 plaanitud 4–5 miljardist eurost Nord Streami jaoks enam ilmselt ei jätku. Ainuüksi terasehinnad on praegu-seks poolteist korda kasvanud (vt joonis 5). Lisaks nõuab Venemaa tööstus- ja energeetikaministerium investeeringute suurendamist geoloogilisse luuresse, mis tähendab ministeeriumi rahulolematust uute tootmispiirkondade ettevalmistamisega Gazpromis.

²² Interfax 21.11.2007, http://www.interfax.ru/r/B/exclusive1/44.html?menu=21&id_issue=11914803.

²³ Nezavissimaja Gazeta 22.11.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-11-22/1_gov.html.

²⁴ Vedomosti 23.07.2007, <http://www.vedomosti.ru/newspaper/article.shtml?2007/07/23/129693>.

²⁵ Nezavissimaja Gazeta 22.08.2007.

Joonis 5. Kuumvaltsterase hinnaareng aastatel 2004–2007 (USA dollarit)

Allikas: Reuters / EcoWin

Uued leiukohad, olgu nad nii suured kui tahes, nihkuvad praegustega võrreldes aina põhjapoole ning ka mandrilavale, mis nõuab uusi tehnoloogiaid ja senisest rohkem raha investeringuteks. Štokmani leiukoha ümber Barentsi meres algas diskussioon juba 1980ndate lõpus, kusjuures ettevalmistused selle kasutuselevõtuks ikka veel käivad. (Osaliselt on venimine küll tingitud vahepeal Venemaad tabanud kiirete muudatuste ajajärguga kaasnenud ebakindlusest.)

Raha jätkub seni, kuni gaasihinnad on kõrged – õigemini ei hakka kiiresti langema – ja laenuandjal jätkub usku laenuvõtjasse.

VÄHEM TRANSITRIIKE, ROHKEM OTSETARNEID

Juuli lõpus teatas Venemaa transpordiminister Igor Levitin Riias ajakirjanikele, et Venemaa eesmärk on vähendada tunduvalt oma kaupade transiiti läbi naaberriikide Loode-Venemaa suunal Soome lahe ja Koola poolsaare sadamate abil ning Lõuna-Venemaal oma uute Musta mere sadamate abil.²⁶ Sealjuures peab Venemaa eelkõige silmas nafta, naftasaaduste ja maagaasi transiiti. Loodesuunal peaksid Primorski, Võssotski, Ust-Luga, Kaliningradi ja Murmanski sadamad olema valmis kogu naftasaaduste ekspordi vahendamiseks aastatel 2008–2015.²⁷ Ühtlasi teatas Levitin, et Ventspils naftatoru ei hakka enam kunagi tööle. Musta mere basseinis lubavad Venemaa ametihed praegu Ukraina sadamate kaudu liikuva transiidi (15,4 mln tonni aastas) vial lähiajal üle

²⁶ Nezavissimaja Gazeta 25.07.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-07-25/4_poryt.html.

²⁷ Kommersant 25.07.2007.

uude Tamani poolsaare sadamasse, mille koguvõimsuseks on kavandatud 35 miljonit tonni aastas.²⁸ Levitin ei varjanud, et kogu selle plaani taga on tugev poliitiline motiiv.

Vene ajakirjanduses on tsiteeritud Poliitiliste Tehnoloogiate Keskuse peadirektori asetäitja Aleks Makarkini hinnangut, kelle arvamust mööda võib toimuvat pidada varasema kontseptsiooni ümbervaatamiseks – kuna Balti ja Ukraina sadamaid läbivate transiidivoogude abil ei õnnestunud Venemaal nendes maades oma poliitilisi eesmärke saavutada, tuleb nüüd prioriteete muuta.²⁹

Põhimõttest „vähem transiidiriike, rohkem otsetarneid” lähtuvad ka naftajuhtmete uusprojektid. Kõige säravam näide neist on Balti torujuhtmesüsteem, mis lõpeb Primorski sadamas. Sellel oli ja on üks eesmärk – vältida toornafta ja naftasaaduste ekspordil transiidiriike ehk algselt Balti riike. Hiljem lisandusid Valgevene ja Ukraina. Ventspils sadamasse viiv toornafta torujuhe jäi kuivaks 2003. aastal – pärast seda, kui Vene ettevõtteid selle erastamisprotsessi juurde ei lastud. Teine ohver oli Leedu Mažeikiai Nafta 2006. aasta keskel.

Üks uus projekt – Balti torujuhtmesüsteem 2 (BTS-2) – on Venemaad Lääne-Euroopaga ühendav Družba naftajuhe enne Venemaa territooriumilt väljumist Primorski poole pöörata, vähemalt selle põhjapoolne, Valgevene-Leedu-Läti haru (vt joonis 6). Lääne- ja edelasuundi on riskantne kuivaks jätta, kuna seal on liiga suured ja mõned väga tähtsad tarbijad. Teada pole, kui kiiresti Primorski

Joonis 6. Družba naftajuhe Euroopasse suunduvate naftatarnete jaoks

²⁸ Nezavissimaja Gazeta 25.07.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-07-25/4_party.html.

²⁹ Sealsamas.

sadamat ja naabersadamaid laiendada saab, et kogu see naftavoog sealtkaudu turule suunata. Teda pole ka see, kui kaua Soome laht sellele koormusele vastu peab.

BTS-2 valmides peaks Primorski naftasadama läbilaskevõime tõusma 2006. aasta lõpuks saavutatud 75 miljoniilt 120 miljoni tonnini aastas. See tähendaks ka naftavoogude kahekordistumist Soome lahel.

Balti riike läbis 2006. aastal eksporditud 84 miljoni tonnist naftasaadustest 23,8 miljoni, sh Eestit 21,2 miljoni tonni. Kavandatud on ka teiste kaupade (nt puistlastid, segakaubad, vedellastid) ekspordi üleviimist valdavalt Venemaa enda sadamatesse.

Venemaa analüütikute hinnangul on need plaanid (esialgu) suuresti hüpoteetilised, sest ei sadamad ise ega ka sadamate juurde viivad transpordistruktuurid ei ole lähiajal võimalised sellist veosekogust juurde võtma. Eesmärk on aga seatud. Plaani edukast elluviimisest kõneleb asjaolu, et 2002. aastal moodustas piiriiriikide osatähtsus Vene kaupade koguväljaveos 25% ning 2006. aastal 18%. 200–250 miljoni tonni transiiti aastas lubas transpordiminister Igor Levitin siiski ka Balti riikidele, Soomele ja Ukrainale jätta³⁰ (vt ka joonis 7).

Joonis 7. Naftaekspordi ümbersuunamise kava

³⁰ Nezavissimaja Gazeta 25.07.2007, http://www.ng.ru/economics/2007-07-25/4_porty.html.

KOKKUVÕTE

Sellel, mis suunas areneb lähima kümnendi jooksul Venemaa energiatarbimine ja energiakandjate (eriti gaasi) eksport, võib olla suur mõju kogu Euroopa energiavarustatusele. Praeguseks on avalikkuse ette jõudnud mitu ambitsioonikat plaani ekspordivõimsuse suurendamiseks, kuid nende tegeliku teostumisega seoses tekib rida küsimärke, mis seostuvad vajalike investeeringute finantseerimise ja Venemaa-sisese energiatarbimise oodatava kasvuga. Samuti tuleb arvestada, et Venemaa energiaressursi pärast konkureerivad eurooplastega ka Aasia suurtarbijad Hiina ja India. Võib siiski eeldada, et seni, kuni energiakandjate hinnatase üleilmsetel turgudel on müüjale soodne ja Euroopas jätkub ostujõulist nõudlust, leitakse võimalused ekspordi laiendamist takistavate probleemide lahendamiseks.

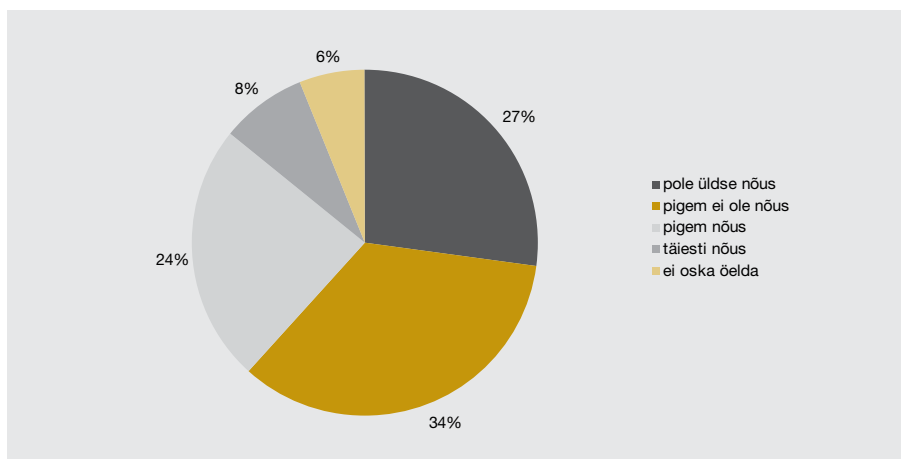
Samas ei saa hetkekski unustada, et Venemaa välismajanduspoliitikas on puhtmajanduslike kaalutluste kõrval kindlasti oma koht ka muud laadi huvidel — näiteks soovil tugevdada oma mõju ühes või teises maailma regioonis. Kui need majandusvälised huvid kaaluvad üles majandusliku arvestuse, võib tegelik areng osutuda kaunis raskesti prognoositavaks.

EESTI ELANIKE HINNANG RIIGI MAJANDUSOLUKORRALE JA PANGANDUSSEKTORILE

EMORi küsitlus

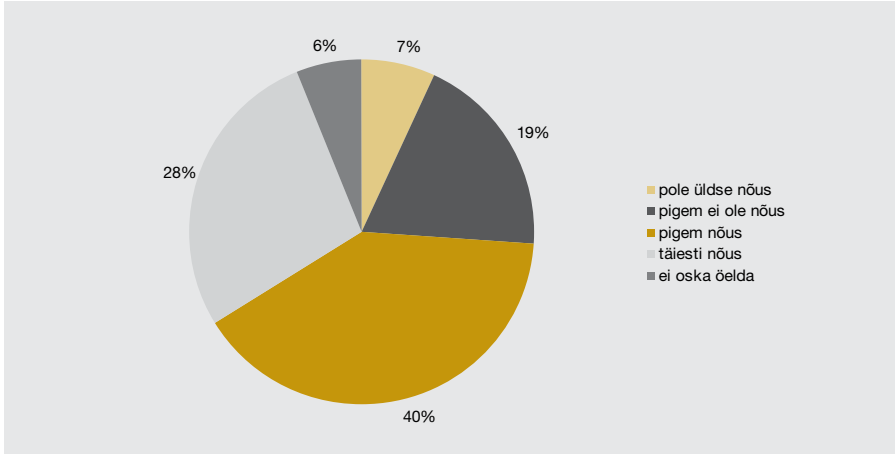
Selgitamaks, kuidas Eesti elanik hindab erinevaid majanduse ees seisvaid riske ja erinevate arengutsenaariumide tõenäosust, viis TNS EMOR Eesti Panga tellimusel ajavahemikus 30.10.–29.11.2007 15–74aastaste Eesti elanike seas läbi kolmevoorulise küsitluse. Allpool teeme lühikokkuvõtte olulisematest tulemustest.

Viimase aja kiiremas hinnakasvus näeb Eesti majandusedule ohtu ligikaudu 60% vastanutest. See suhtumine on üldjuhul omane kõigile sotsiaal-demograafilistele rühmadele, kuid kõrgharitud väljendavad sellist hinnangut siiski mõnevõrra vähem.

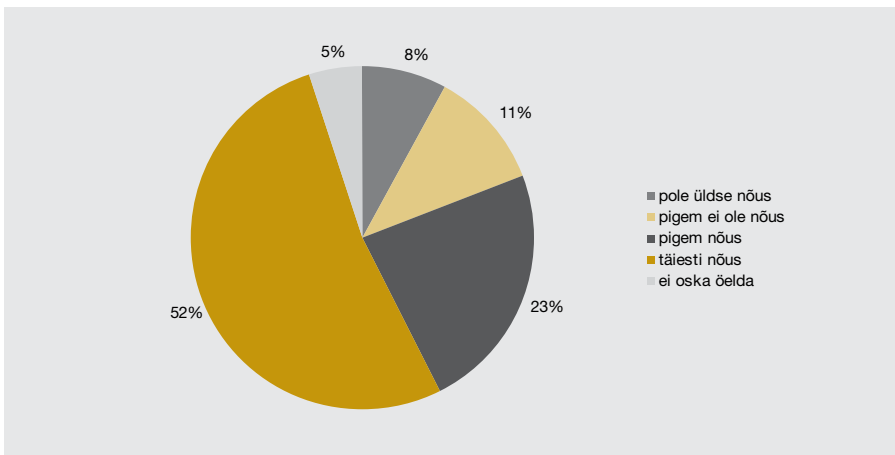
Joonis 1. Palun öelge, kuivõrd Te nõustute väitega... viimase aja kiirem hinnakasv on ajutine, mööduv nähtus ega ohusta Eesti majandusedu

Ligi 70% usub, et Eesti pangandussektor on stabiilne ja nende raha kindlalt tallel, kuid veerand vastanutest tundub selles kahtlevat. Ettevõtjad ja üliõpilased on suhteliselt kindlamalt veendunud Eesti panganduse tugevuses. Ilmselt on nende puhul tegu suurema teadlikkusega pangandussüsteemist ja/või suurema positiivsuse, tahte ja usuga, et Eestil läheb hästi.

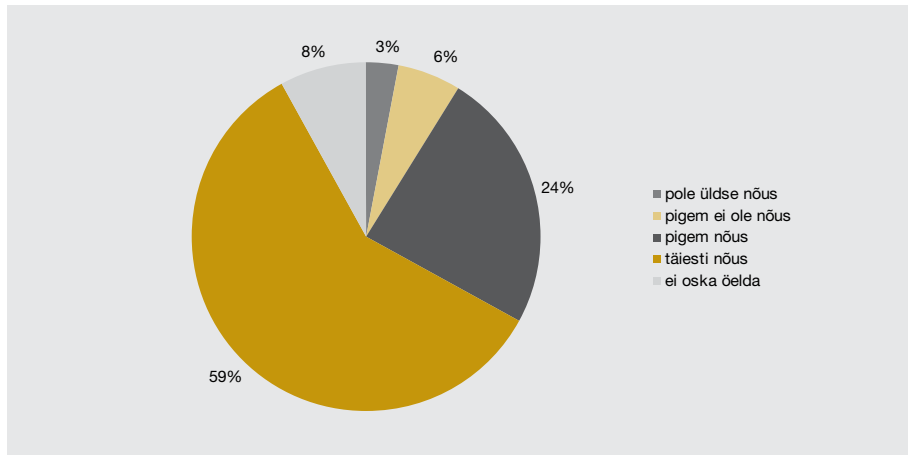
Joonis 2. Palun öelge, kuivõrd Te nõustute väitega... Eesti pangandussektor on tugev ja stabiilne ning minu raha on kindlalt tallel

Kõigis sotsiaal-demograafilistes rühmades on suur osa vastanuist (kokku 75%) viimase paari aasta jooksul oma **majandusotsustes ettevaatlikumaks muutunud** (2004. aastal – siis, kui Eesti Pank oli äsja alustanud liigse optimismi ja kergekäelise laenamisega kaasneva võivate ohtude selgitamist – oli neid, kes tunnistasid, et on muutunud ettevaatlikumaks, vaid 64%). **Tutvumist majandusanalüütikute soovitude-hoiatustega** peab oluliseks tervelt 83% inimestest. Samas ei tea ka väga tuntuud ja sageli avalikult esinevaid analüütikuid keskeltläbi 60% vastanutest.

Joonis 3. Palun öelge, kuivõrd Te nõustute väitega... tänapäevases majandusotsustes olen muutunud ettevaatlikumaks kui 1-2 aastat tagasi

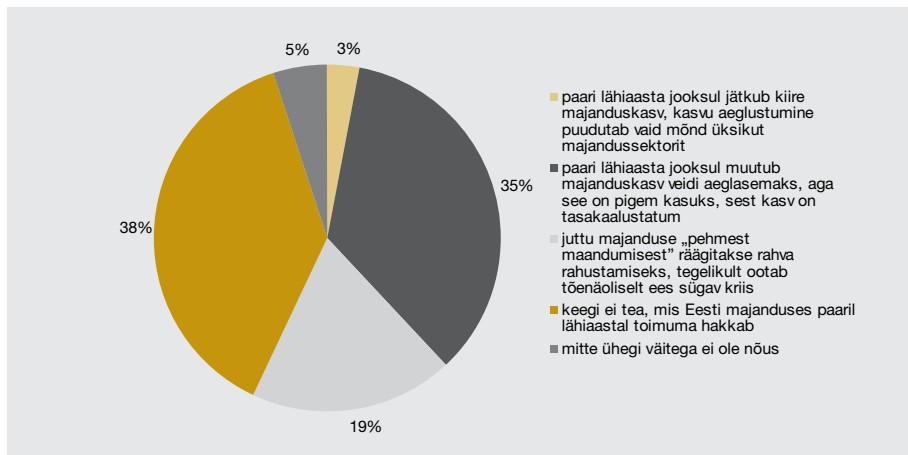
Tundub, et inimesed ei pea oluliseks mitte niivõrd seda, kes on ajaleheartikli autor või ettekande esitaja, vaid seda, milline on sõnum.

Joonis 4. Palun öelge, kuivõrd Te nõustute väitega... tähtsamaid majandusotsuseid tehes on kasulik enne uurida, mida majandusanalüütikud on soovitanud ja mille eest hoiatanud

MAJANDUSE EDASISED ARENGUSTSENAARIUMID, OHUD JA RISKID

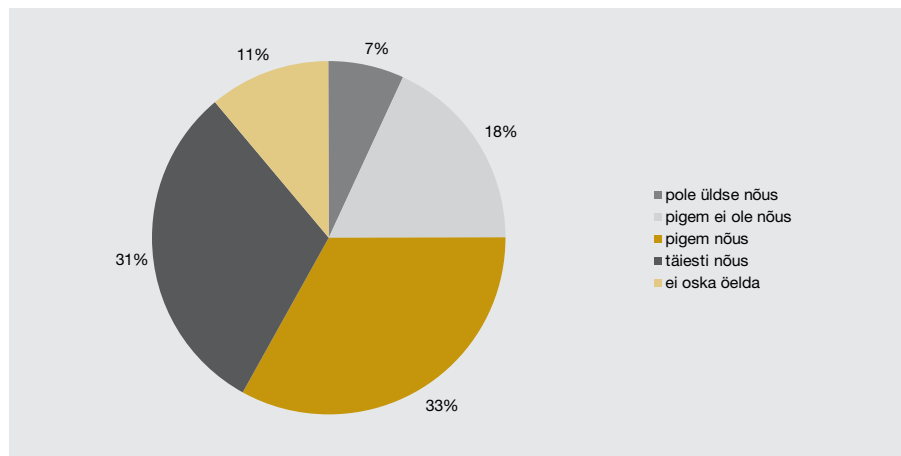
Ligi 40% küsitletud inimestest usub, et **keegi ei tea, mis Eesti majanduses juhtuma hakkab**. Mõni protsent vähem on neid, kes nõustuvad väitega, et paari lähiaasta jooksul **muutub majanduskasv veidi aeglasemaks, aga see on pigem kasuks**, sest kasv on tasakaalustatum.

Joonis 5. Palun öelge, millise väitega alljärgnevatest Te kõige enam nõus olete?

Vastanute haridustaseme tõustes kasvab nõusolek väitega, et majanduskasv muutub lähiaastatel veidi aeglasemaks, aga see on pigem kasuks, sest toob tasakaalustatuma arengu. Seda seisukohta jagab 49% küsitletud juhtidest ja 42% ettevõtjatest. Madalama haridusega vastajad kalduvad rohkem uskuma, et keegi ei tea, mis majanduses toimuma hakkab. Tõenäoliselt ei ole nad nii hästi teadlikud majanduse toimemehhanismidest ning segane ja selgusetu tekitab ebakindlust.

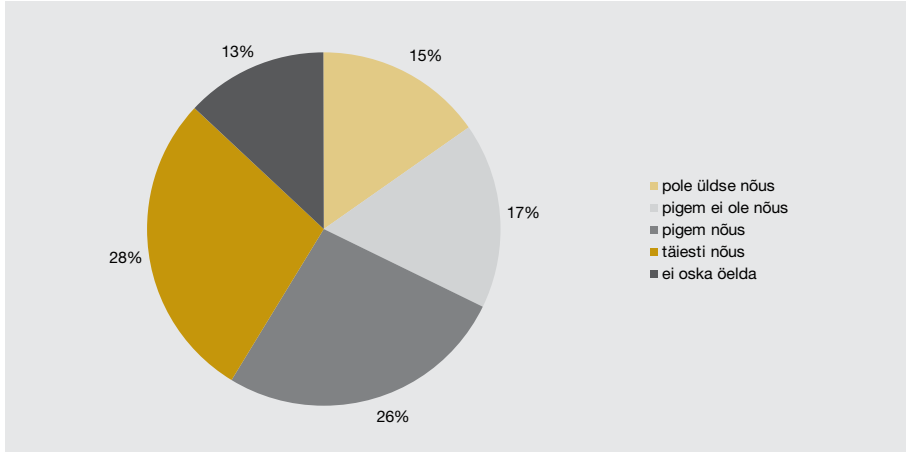
Sügavat kriisi ootab-kardab viiendik vastanutest. Nende hulgas on keskmisest veidi arvukamalt esindatud eakamad (pensionieelikud ja pensionärid) ja mitte-eestlased, kuid üldisemas plaanis ei saa välistada, et pessimistlikud ootused on seotud inimese üldise meelelaadi ja väärtusmaailmaga. Käesoleva küsitluse tulemusel välja joonistunud pessimistliku tulevikuvaatega inimeste osakaal (ligikaudu 20%) on üsna sarnane muudes küsitluste tulemustega.

Joonis 6. Kuivõrd Teie meelest peab paika arvamus, et Eesti inimeste tarbimine, milleks laenatakse raha lisaks oma regulaarsetele sissetulekutele juurde (nt pankadelt), on muutunud ohtlikuks Eesti majandusele?

64% küsitletutest leiavad, et laenurahal põhinev tarbimine ohustab Eesti majandust.

54% vastanuist on nõus väitega, et kergekäeline palkade tõstmine võib hiljem tuua kaasa nende suurepalgaliste töökohtade kaotamise ning suurendada tööpuudust.

Joonis 7. Kas olete nõus väitega, et kergekäeline palkade tõstmine võib viia hiljem nende samade suurepalgaliste töökohtade kaotamisele ja suurendada seega tööpuudust?

RIIGI RAHA KULUTAMINE/SÄÄSTMINE PRAEGUSES MAJANDUSOLUKORRAS

Üldine meelsus on (riiklikku) säästmist tugevalt soosiv, kuid samas peetakse vajalikuks ka põetajate-tuletõrjajate palkade tõstmist. Väärib tähelepanu, et vaatamata laia levikuga trüki-meedias mõnd aega tagasi suhteliselt olulisel kohal olnud kirjutistele, kus kuulutati raha väärtuse kadumist ja säästmise mõttetust, on sellise mõttelaadi pooldajaid vaid 17%. Eestlased on läbi aegade olnud pigem konservatiivsed ja säästlikud ega poolda võlgu elamist. Sellist suhtumist on ilmselt ka üsna raske kõigutada.

Palun öelge, milliste väidetega Te neljast alljärgnevast nõus olete?	On oluline, et Eesti valitsus ei kulutaks kõiki eelarvetulusid, vaid hoiaks reserve halvemate aegade tarvis	66%
	Kuni raha jätkub, peaks valitsus võimalikult kiiresti tõstma tuletõrjajate, õpetajate ja teiste palkasid ning igasuguseid toetusi	52%
	Hinnatõus teeb halbade päevade tarvis säästmise mõttetuks, parem riigi raha praegu kohe millegi kasuliku peale kulutada	17%
	Viimase aja hinnatõusud Eestis ei tähenda, et säästmine oleks mõtetu. Osava rahapaigutamisega saab hinnatõusu mõju vältida ja riigi raha ootamatute kriiside ja muu sellise tarvis reservis säilitada	55%
	Mitte ühegi väitega ei ole nõus	4%

TÖÖTURU ÜLEVAADE

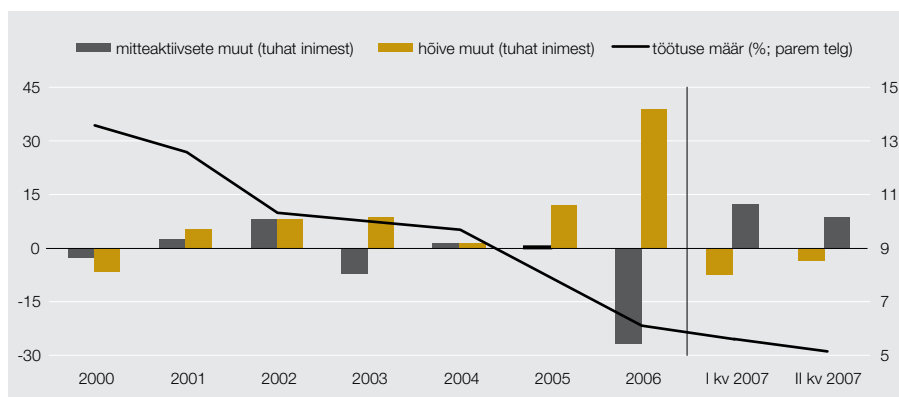
Diana Tur , Natalja Viilmann

OLULISEMAD ARENGUSUUNAD 2007. AASTA ESIMESEL POOLEL

Majanduskasvu jätkuva aeglustumisega kooskõlas arenesid 2007. aasta esimesel poolel ka tööturunäitajad. Vaatamata sellele, et tööpuudus oli sel perioodil kõigi aegade madalaim ning palgatõusu surve suurim, alanes hõivatute arvu kasvutempo veelgi. Käesoleva aasta II kvartalis töötas Eesti majanduses 1,3% rohkem inimesi kui aasta varem ning töötuse määr langes 5%ni.

Aktiivsuse määr jätkas II kvartalis kasvu, kuigi samuti aeglasemas tempos. Tööhõive määr ulatus 15–64aastaste puhul 69,3%ni, mis annab lootust, et Lissaboni strateegia eesmärgi (70%se hõivemäära) saavutamine aastaks 2010 on küllaltki reaalne.

Tööhõive ja majandusaktiivsuse kasvades on töötus järjest vähenenud. Sealhulgas on kahanenud pikaajaliselt ehk aasta või kauem tööd otsinute osatähtsus majanduslikult aktiivses¹ rahvastikus. See on positiivne näitaja ka Euroopa Liidu keskmisega võrreldes. Kui Eestis on pikaajaline töötus viimastel aastatel järginud vaid langustrendi (kahanedes 2006. a 2,8%ni), siis Euroopa Liidu keskmine on püsinud 3,6% piires.

Joonis 1. Olulisemad tööturunäitajad

Liiga kiireks hinnatud palgakasvu aeglustumisest on veel vähe märke. Reaalpalga kasv oli esimesel poolaastal ülikiire. See tõstab nõudluse poolel ostujõudu ja tekitab pakkumise poolel täiendavaid kulusid, ohustades sel moel nii mõnegi ettevõtte konkurentsivõimet. Ettevõtted ei suutnud 2007. aasta esimesel poolel kiiresti hoogustunud palgakasvu enam tulude ehk tööviljakuse ja hinnakasvu abil rahastada ning kasumi osatähtsus SKPs alanes 6–7 aasta taguste tasemeteni. Töövõtjate veelgi

¹ Majanduslikult aktiivsete arv on võrdne hõivatute ja töötute summaga.

Tabel 1. Olulisemad tööturunäitajad

	Muutus võrreldes eelmise aasta sama perioodiga (%)						Muutus võrreldes eelmise aasta sama perioodiga (tuhat inimest)					
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
Rahvastik (1. jaanuari seisuga)	-0,4	-0,3	-0,2						-5,0	-3,6	-2,3	
15-74aastaste hõiveseisund												
Tööjõud	-0,2	0,1	4,1	0,7	0,1	0,1	0,1	0,1	-1,4	0,5	27,2	4,9
hõivatud	0,2	2,0	6,4	1,9	1,3	1,2	1,1	1,2	11,9	38,9	12,3	8,6
töötlev tööstus	5,1	-0,9	-2,2	6,2	-1,2	-1,2	6,8	-1,2	6,8	-1,4	-3,1	8,5
töötud	-3,9	-17,9	-22,4	-16,9	-18,2	-16,9	-11,7	-11,7	-2,6	-11,4	-11,7	-7,4
vähem kui 6 kuud	-17,2	-12,3	-15,6	-11,9	-11,8	-11,9	-4,4	-4,4	-2,6	-2,9	-1,9	-2,0
6-11 kuud	-9,8	-38,0	-7,0	-48,3	-48,5	-48,3	-1,0	-1,0	-3,5	-0,4	-2,8	-3,2
12 kuud või rohkem	9,2	-16,0	-30,1	-12,3	-14,0	-14,0	2,8	2,8	-5,3	-8,4	-2,7	-2,7
24 kuud või rohkem	7,0	-15,3	-37,4	-24,8	-25,0	-24,8	1,4	1,4	-3,3	-6,8	-3,5	-2,9
Mitteaktiivsed	0,3	0,1	-6,9	-2,0	-1,0	-1,0	1,3	1,3	0,3	-26,7	-7,5	-3,5
Kokku	0,0	0,1	0,0	-0,3	-0,3	-0,3	0,0	0,0	0,8	0,5	-2,7	-2,7
	Tase (%)						Muutus (protsendipunkti)					
Tööjõus osalemise määr	62,9	62,9	65,5	65,3	66,3	66,3	-0,1	0,0	2,6	0,6	0,3	0,3
Töehõive määr	56,8	57,9	61,6	61,8	62,9	62,9	0,1	1,1	3,7	1,3	0,9	0,9
Töötuse määr	9,7	7,9	5,9	5,3	5,0	5,0	-0,3	-1,8	-2,0	-1,1	-1,2	-1,2
Palk	2004	2005	2006	I kv 2007	II kv 2007	2004	2005	2006	2005	2006	I kv 2007	II kv 2007
	Tase (krooni)											
Keskmine brutokuupalk	7287	8073	9350,5	10 322	11 549	8,4	10,8	16,2	20,1	21,2	21,2	21,2
töötlev tööstus	6696	7526	8823,3	9784	10 836	8,4	12,4	17,6	21,6	22,8	22,8	22,8
Keskmine netokuupalk	5675	6411	7524	8339	9214	9,6	13,0	17,4	20,0	20,3	20,3	20,3
Miinumipalk	2480	2690	3000	3600	3600	14,8	8,5	11,5	20,0	20,0	20,0	20,0

* autorite hinnang

suurenenud liikuvus riikide vahel on ilmselt täiendav tegur, mis avaldab palgatõusu survet ka nendel ametipostidel, mis madalast tööjõupuudusest tingitud survest puutumata jääksid.

Palgatõusu surve edasine areng on oluline aeglasema majanduskasvuga kohanemisel. Kui palgakasv lähitulevikus ei vaibu, suureneb järsema kohandumise tõenäosus.

Tööjõus osalemine ja mitteaktiivsus

2007. aasta esimese poole tööturu arengut võib pidada igati ootuspäraseks. Tõenäoliselt aeglustub tööhõive kasv ja alaneb töötuse määr ka järgnevatel kvartalites. Tööjõu-uuringu andmetel oli 2007. aasta II kvartalis 15–74aastaseid tööga hõivatuid 658 600, töötuid 35 000 ja mitteaktiivseid² ehk õppijaid, pensionäre, kodused ja heitunud 352 800. Sellele eelneva nelja kvartali jooksul püsis hõivatute arv 650 000 ligiläin ja arutleti tööjõu pakkumise võimaliku piiri saavutamise üle. Teises kvartalis suurenes hõivatute arv aga 659 000ni, mis annab lootust, et kõik reservid ei ole veel ammendunud.

Hõive kasv eeldab lisaks majanduskasvust tingitud tööjõunõudlusele aktiivsemat tööjõupakkumist. Seetõttu tuleb hõive kasvu ja töötuse jätkuva vähenemise kõrval tähelepanu pöörata mitteaktiivsuse vähendamisele ning eelkõige nendele vanuserühmadele, kelle integreerumine tööturule on ühel või teisel põhjusel raskendatud (nt vanemaegalsed ja noored).

Eelmise aasta sama kvartaliga võrreldes kasvas tööhõive nii töötuse kui ka mitteaktiivsuse vähenemise tõttu. Mitteaktiivsuse vähenemine ja tööjõus osalemise määr³ tõus ei olnud 2007. aasta esimesel poolel siiski nii drastiline nagu 2006. aastal. 15–74aastaste seas suurenes tööjõus osalemise määr 2007. aasta II kvartalis 66,6%ni, mis on ainult 0,6 protsendipunkti rohkem kui eelmise aasta samas kvartalis.

Kuigi tööhõive määr kasvas varasemaga võrreldes mõnevõrra aeglasemas tempos, jõudsimme ühele tähtsale verstapostile – Lissaboni strateegias sätestatud eesmärgile tõsta 15–64aastaste tööhõive määr 2010. aastaks 70%ni – siiski juba üsna lähedale. Nimelt ulatus see määr Eestis II kvartalis 69,3%ni.

Mitteaktiivsete arv vähenes 2007. aastal üsna tagasihoidlikult – I kvartalis 2% ning II kvartalis ainult 1%. Teisisõnu siirdus 2007. aasta II kvartalis mitteaktiivsete hulgast tööturule 3500 inimest. Piirkondade lõikes mitteaktiivsete arvu puhul pikaajalist kasvutrendi ei täheldatud. Lühiajaliselt aga suurenes mitteaktiivsete arv Kirde- ja Lõuna-Eestis ning vähenes Lääne- ja Põhja-Eestis. Kõige suurema panuse kogu Eesti mitteaktiivsete arvu langusse I ja II kvartalis andis Lääne-Eesti.

Kui veel 2007. aasta I kvartalis vähenes mitteaktiivsus nii õppivate noorte kui ka pensioniealiste arvel, siis II kvartalis pensioniealsed aktiivsuse kasvu ei toetanud. Tööealiste mitteaktiivsete pensionäride arv jäi täpselt eelneva aasta II kvartali tasemele (128 700). Seetõttu väheneski mitteaktiivsete arv

² Mitteaktiivne on tööealine isik, kes ei tööta ega otsi tööd.

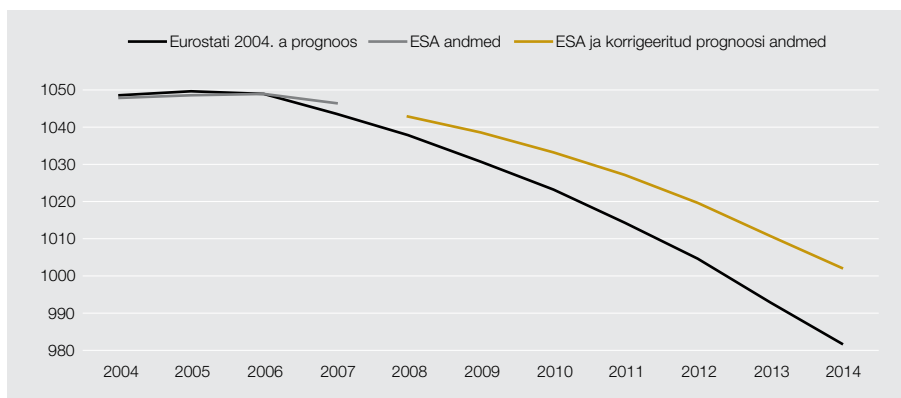
³ Tööjõus osalemise määr võrdub hõivatute ja töötute osakaaluga tööealises elanikkonnas.

põhiliselt õppivate noorte arvel (st õpingute tõttu mitteaktiivsete arv vähenes aastaga 8000 inimese võrra). Samas suurenes mõnevõrra haigustega ja lapsehooldusega seotud jõudeolek ning ka heitunud isikute arv tõsis veidi (1000 võrra).

Tööjõus osalejate arvu võivad lisaks majanduse käekäigule mõjutada rahvastikumuutused. Rahvastik kahaneb või kasvab ning see sõltub sündimusest, suremusest ning tööjõu sisse- ja väljavoolust. Demograafiliste protsessidega seotud tegurid piirasidki tänava tööjõupakkumist. Nimelt hakkas Eesti tööealine elanikkond prognoositult vähenema. Paaril eelneval aastal ilmnunud positiivne asjaolu, et tööturule sisenes 1980ndate lõpus „beebibuumi“ ajal sündinud, kõige arvukam noorte vanuserühm, on tänaseks oma aktuaalsuse minetanud. Tööjõuturule sisenejaid ehk uusi 15aastaseid on küll jätkuvalt rohkem kui tööjõu hulgast lahkujaid ehk 75aastaseid, kuid see vahe on nüüd ebapiisav, et kompenseerida ka muus vanuses tööealise elanikkonna vähenemist (kas surma või migratsiooni tagajärjel).

Eurostati 2004. aasta prognoos eeldaski Eestis tööealise (vanuses 15–74) elanikkonna vähenemise algust juba 2006. aastal ning edasist süvenemist. Aastaks 2014 pidi tööealiste arv alanema juba 67 000 inimese võrra 982 000ni.

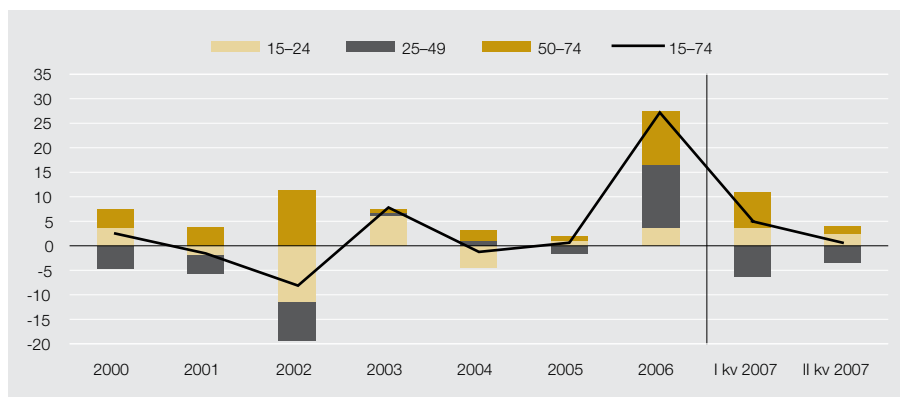
Tegelikult osutus Eurostati prognoos veidi pessimistlikuks. Eesti tööealine elanikkond hakkas vähenema alles tänava ning aasta alguses oli 15–74aastaste arv vaid 2600 võrra väiksem kui eelmisel aastal (st koguarv oli prognoositust 2500 võrra suurem). Tõenäoliselt on see seotud prognoositust veidi väiksemaks osutunud netomigratsiooniga⁴ (eelkõige emigratsiooniga), mille tagajärjel vähenes tööealiste elanike arv mõõdukamalt. Kui aga emigreerunud residendid Eestisse lähiaastatel tagasi ei pöördu, siis esialgsete hinnangute põhjal võib Eesti tööealine elanikkond väheneda 2014. aastaks ligikaudu 40 000 võrra ehk ühe miljoni inimeseni (vt joonis 2).

Joonis 2. Eesti tööealiste arvu prognoos (tuhat inimest)

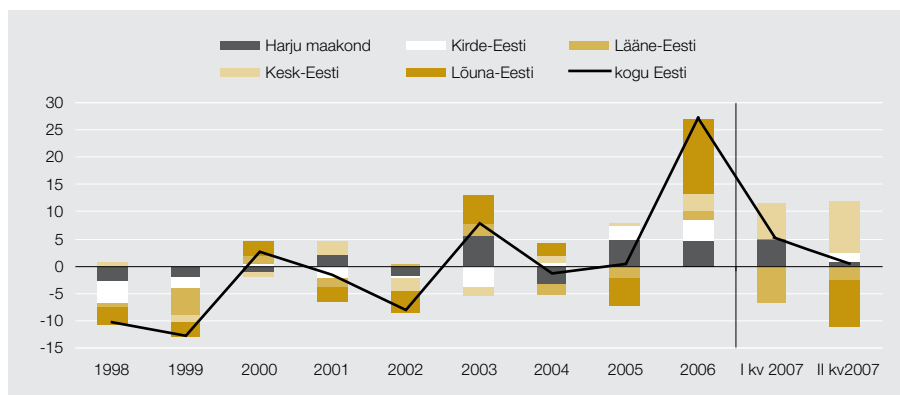
⁴ Netomigratsioon võrdub sisse- ja väljarändavate inimeste arvu vahega.

Töäjõud kasvas 2007. aasta II kvartalis nooremate (15–24aastaste) ja vanemate (50–74aastaste) vanuserühmade toel. Võrreldes eelmise aasta sama perioodiga osales noori töäjõus II kvartalis 2600 võrra ja vanemaealisi 1600 võrra rohkem. Samas vähenes parimas tööeas inimeste ehk 25–49aastaste arv 3500 võrra (vt joonis 3). Hõive kasvu panustasid siiski kõik vanuserühmad ning ka parimas tööeas inimeste hõive suurenes aastaga, kuigi vaid 1900 võrra. Ilmselt vähenes töötute arv 7800 võrra suuresti just selles vanuserühmas.

Joonis 3. Vanuserühmade osatähtsus töäjõu kasvus (tuhat inimest)

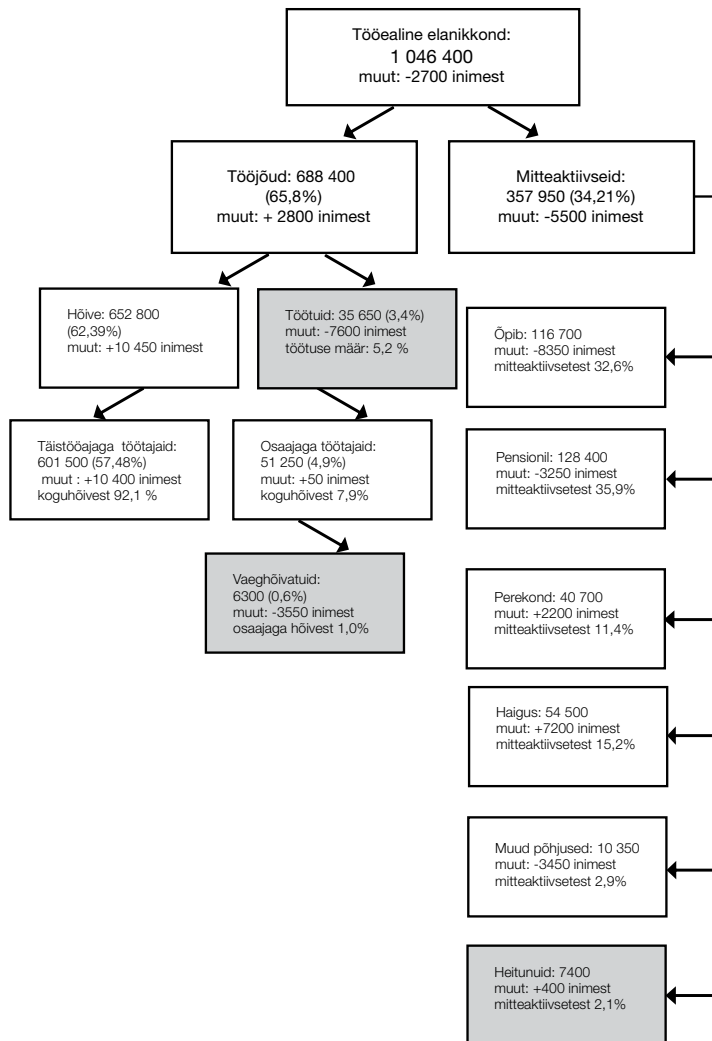
Peale vanuse mõjutab inimeste käitumist tööturul ka nende piirkondlik liikuvus. Kuigi viimastel aastatel on erinevused Eesti piirkondade vahel vähenenud, oli tööturu areng regiooniti jätkuvalt üsna ebahütlane. Aktiivsuse määr on olnud läbi aegade kõrgeim Harjumaal ja Tallinnas (69–70%). Viimasel poolaastal aga suurenes aktiivsus eelkõige Kesk-Eestis (vt joonis 4).

Joonis 4. Piirkondade osatähtsus töäjõu kasvus (tuhat inimest)

Hõive

Võrreldes 2006. aastaga, mil tööga hõivatute arv kasvas aastaga 6,4%, pidurdus hõive kasv selle aasta esimesel poolel: I kvartalis oli hõivatuid 1,9% ning II kvartalis 1,3% rohkem kui aasta tagasi. Hõivatute arv, mis tõusis eelmise aasta II kvartalis kiiresti 650 000ni, jäi järgnevas kolmes kvartalis

Joonis 5. Eesti tööturg 2007. a esimesel poolel ja muutus võrreldes 2006. a sama perioodiga (% tööealisest elanikkonnast)

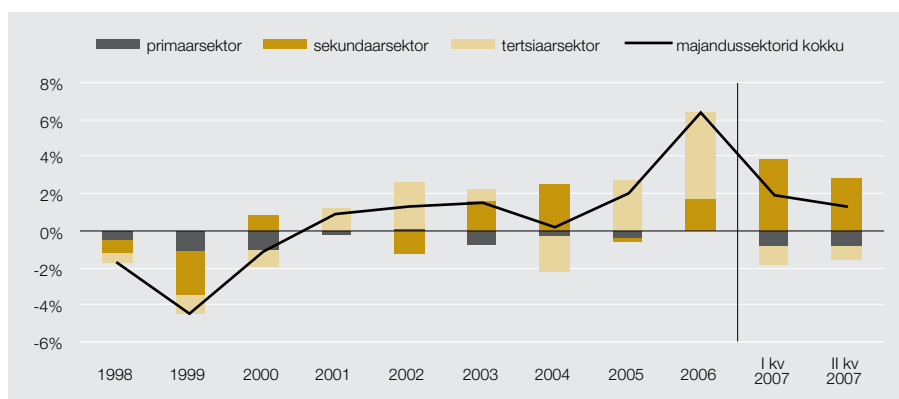
samale tasemele kõikuma ning kohati isegi vähenes pisut. 2007. aasta II kvartalis aga tõusis hõivatute arv 8600 võrra 658 000ni.

Hõivatute arv on kasvanud kõigis vanuserühmades (vt joonis 5). Suhteliselt enam on juurde tulnud töötavaid noori. Tänavu II kvartalis oli 15–24aastaseid hõivatuid ligi 70 000 ehk 4,8% rohkem kui aasta tagasi. Kolme viimase aastaga on töötavate noorte arv kasvanud neljandiku võrra. Üsna palju noori inimesi eelistavad töötada õppimise kõrval.

Majandussektorite lõikes kasvas hõive II kvartalis ainult sekundaarsektoris (st töötlevas tööstuses, ehituses ning elektrienergia-, gaasi ja veevarustuses) – 8,5% ehk 18 300 inimese võrra. Töötavate inimeste arv suurenes jätkuvalt kiiresti vaid ehitussektoris (21 200 võrra). Viimase nelja aastaga on töötajate arv selles sektoris enam kui kahekordistunud, ulatudes 82 600 inimeseni ja 12,5%ni hõivatute koguarvust. Tõenäoliselt jätkus ka II kvartalis see tendents, et ehitussektor meelitas endale nii kõrge palgataseme kui ka kõige kiirema palgakasvu abil töökäsi teistest sektoritest. Kui lähitulevikus leiab aset prognoositud jahtumine kinnisvaraturul, võib see teatud viitajaga taas vähendada nõudlust ehitajate järele.

Hõivatute arv langes töötlevas tööstuses ja energeetikas vastavalt 1600 ja 2500 võrra. Kuna II kvartalis oli lisandväärtuse kasv töötlevas tööstuses tavapäraselt kõrge, siis sai see toimuda vaid tootlikkuse arvel. Nominaalse tööjõu tootlikkuse⁵ kasv kiirenes töötlevas tööstuses 20,9%ni; reaalne ehk püsivhindades kasv üle 11%.

Hõive vähenes ka primaar- ja tertsiaarsektoris (vt joonis 6). Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi väitel on primaarsektori hõive languse taga ennekõike metsamajandus, mis peab toime tulema

Joonis 6. Hõive kasv ja majandussektorite osakaal kasvus

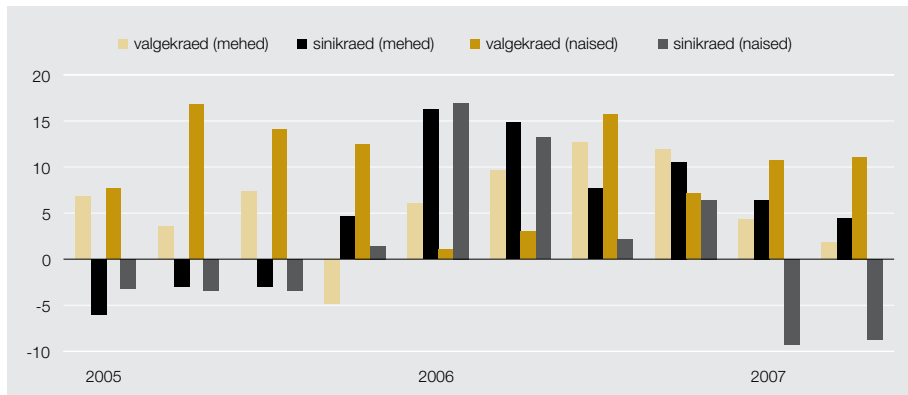
⁵ Nominaalne tööjõu tootlikkus on lisandväärtuse kasv töötaja kohta.

raiemahu piirangutega. Samuti vähenes töötajate arv II kvartali andmete põhjal kaubanduses, hotellide ja restoranide tegevusalal ning veonduse, laonduse ja side sektoris. Sellele võisid mõju avaldada mõnevõrra pidurdunud kaubanduse kasv ning turismi- ja transiidisektori raskused, mis olid tingitud ebasoodsatest välispoliitilistest sündmustest.

Piirkondade lõikes oli hõive kasv 2007. aasta kahe esimese kvartali jooksul positiivne Lääne-, Põhja- ja Kesk-Eestis. Kõige enam suurenes hõive Lääne-Eestis – ligikaudu 8700 inimese võrra – ning eelkõige noorte ja eakate hulgas. Teistes regioonides oli hõive kasv suhteliselt väike; Lõuna-Eestis see isegi vähenes (1,6% võrra II kvartalis).

2007. aasta II kvartalis hõivestruktuur mõnevõrra muutus. 2006. aasta jooksul ning 2007. aasta I kvartalis kasvas hõive peamiselt palgatöötajate toel, mistõttu nende osatähtsus koguhõives tõusis möödunud aasta lõpus 92,5%ni. 2007. aasta II kvartalis vähenes nende arv 1300 võrra ning koguhõive suurenes ettevõtjate ja üksikettevõtjate arvu kasvades (vastavalt 6900 ja 2900 võrra). Palgatöötajate osakaal koguhõives alanes taas 90% lähedale.

Ametirühmade lõikes tulenes hõive kasv mitte niivõrd tööliste ehk sinikraade⁶, kuivõrd spetsialistide ehk valgekraade⁷ arvu tõusust. Meessoost tööliste arvu kasv langeb kokku ehitustööliste arvu omaga. Naiste hõives tekkinud muutuste (sinikraade arvu vähenemine ning valgekraade arvu kasv) põhjused ei ole nii selged (vt joonis 7).

Joonis 7. Ametirühmade osatähtsus hõive kasvus (tuhat inimest)

⁶ Sinikraed: teenindus- ja müügitöötajad; põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised; oskus- ja käsitöölised; seadme- ja masinaoperaatorid; lihttöölised; relvajõud.

⁷ Valgekraed: seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid; keskastme spetsialistid ja tehnikud; ametnikud.

⁸ Koguhõive hõlmab sisemaist hõivet ning välismaal töötavaid Eesti residente; see ei hõlma Eestis töötavaid mitteresidentidest välismaalasi.

Kuigi Euroopa Liidu sisese migratsiooni ulatust on usaldusväärsete andmete puudumisel väga raske hinnata, saab kasutada Eurostati andmeid hõive kohta lähtuvalt sisemaise ja koguhõive kontseptsioonist⁸. Nende vahe näitab netomigratsiooni ehk mõnes teises riigis töötavate Eesti residentide arvu, millest on lahutatud Eestis töötavate, teiste riikide residentide arv (vt tabel 2).

Tabel 2. Koguhõive ja sisemaine hõive

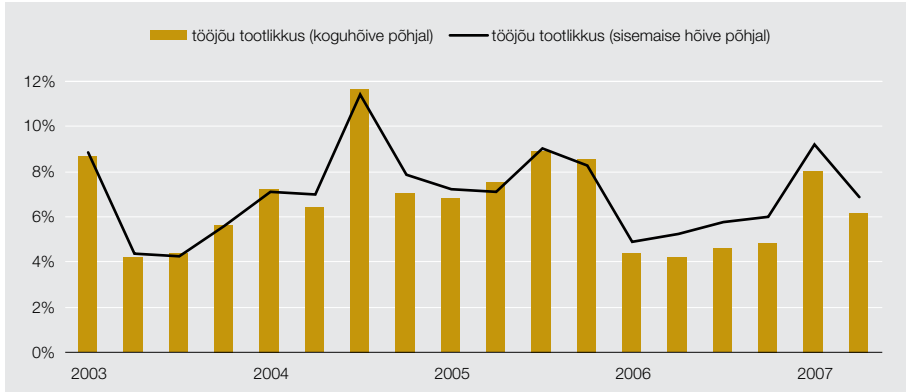
	Koguhõive	Kasv (%)	Sisemaine hõive	Kasv (%)	Vahe
I kv 2004	592 000	2,2	587 000	2,3	5000
II kv 2004	597 000	1,1	591 000	0,5	6000
III kv 2004	600 000	-1,8	595 000	-1,9	5000
IV kv 2004	604 000	-0,4	596 000	-0,9	8000
I kv 2005	597 000	0,8	590 000	0,5	7000
II kv 2005	612 000	2,4	607 000	2,7	5000
III kv 2005	614 000	2,4	609 000	2,3	5000
IV kv 2005	617 000	2,1	611 000	2,5	6000
I kv 2006	636 000	6,6	627 000	6,2	9000
II kv 2006	651 000	6,5	641 000	5,6	10 000
III kv 2006	651 000	6,0	640 000	5,1	11 000
IV kv 2006	653 000	5,8	640 000	4,7	13 000
I kv 2007	649 000	1,9	632 000	0,8	17 000
II kv 2007	660 000	1,3	645 000	0,6	15 000

Allikad: Eurostat; autorite arvutused

Vastavalt nendele Eurostati andmetele on viimastel aastatel (pärast Euroopa Liiduga ühinemist) pidevalt suurenenud välismaal töötavate Eesti residentide arv. Seda pole suutnud kompenseerida ka teiste riikide residentide sissevool Eestisse. 2007. aasta I kvartalis ulatus netomigratsiooni negatiivne saldo juba 17 000 inimeseni. Teisisõnu oli 13 000 lisandunud hõivatust jäänud Eestisse vaid 5000 ja 8000 leidnud rakendust mujal. Teises kvartalis vähenes netomigratsiooni negatiivne saldo 15 000 inimeseni. Seega oli 9000 lisandunud hõivatust jäänud Eestisse vaid 4000 ja 5000 leidnud tööd mujal ning sisemaine hõive kasvas sel perioodil vaid 0,6%.

Kuna sisemaise ja koguhõive andmete erinevus on suhteliselt märkimisväärne, siis on suuri erinevusi ka kõikides nende põhjal tuletatud näitajates. Näiteks tööjõu tootlikkuse kasvunäitaja, mis on arvutatud sisemaise hõive määra põhjal, kajastab väiksemat aeglustumist 2006. aastal ning kiiremat kasvu 2007. aastal: 9,2% I kvartalis ja 6,9% II kvartalis (vt joonis 8).

Kokkuvõttes võib väita, et kohalikule turule suunatud tööjõupakkumise kasv on aeglustumas ning Eestist väljapoole liikumine on intensiivsem ehk välismaale suundujate arv on tõusmas. See tähendab, et tööjõuvarud on kahanenud ja suureneb pakkumise piirang, millest on riskina juttu mitmes Eesti Panga prognoosis.

Joonis 8. Töäjõu tootlikkuse kasv

Vabad töökohad

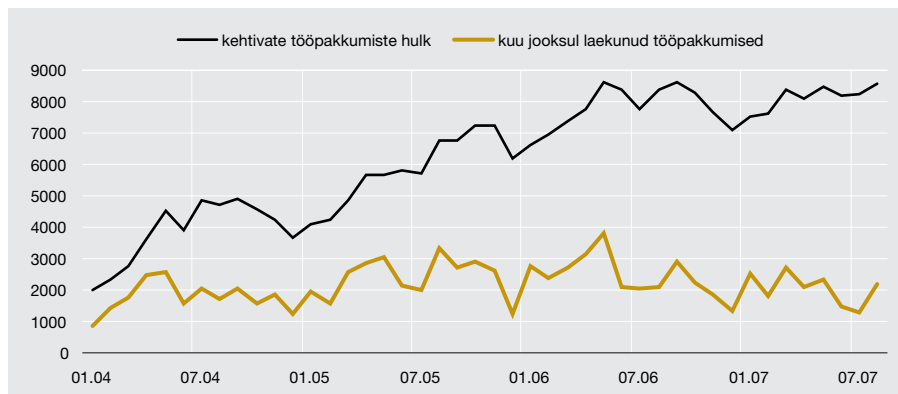
Eelmisel aastal Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi koostatud töäjõuvajaduse prognoosi järgi pidi töäjõupakkumine muutuma lähiajal keerulisemaks. Ühelt poolt on see seotud väheneva rahvaarvu ja vananeva rahvastikuga ning teisalt töötajate jätkuva väljavoolumuga välisriikidesse. Ettevõtetel on raskusi vajaliku töäjõu leidmisega, sest ebapiisav töäjõupakkumine ei suuda enam rahuldada kiirest majandusarengust tingitud nõudlust töäjõu järele. See prognoos on siiski pigem kaugemale ette vaatav, kuivõrd lähikuude andmed seda veel ei kinnita.

Kuigi Tööturuameti vabade töökohtade statistika ei ole esinduslik ega laiene seetõttu kogu Eesti majandusele⁹, on seda käesolevas analüüsis kasutatud töäjõunõudluse ühe võimaliku indikaatorina.

Tööturuameti statistikast on viimasel ajal võimalik välja lugeda hoopis töäjõunõudluse kasvu vaibumist. Selle järgi jäi uute töökuulutuste arv viimases neljas kvartalis aastatagustele näitajatele pigem alla. 2007. aasta II kvartalis oli uute töökohtade arv vähenenud lausa 36% võrra, kuigi selle kasv on varemgi olnud kuude lõikes üsna heitlik (vt joonis 9).

Vaadeldava perioodi jooksul kehtivate tööpakkumiste arv Tööturuameti andmetel on viimasel ajal jäänud pigem aastataguste tasemete ligidale. Arvestades, et pakkumise piirangud (olemasolevate töötajate ebapiisav kvalifikatsioon, töäjõu äravool teistesse riikidesse jms) ei ole viimasel aja leevenenud, võib tööpakkumiste hulga stabiliseerumine tähendada seda, et tööandjate võime leida endale sobivat töäjõudu ei ole vähenenud ning nõudluse surve on püsinud ühesugune.

⁹ Statistikaameti andmetel saab Tööturuameti abiga tööle ainult 1% vaatlusaluse perioodi jooksul töö leidnud hõivatutest.

Joonis 9. Tööturuametile esitatud tööpakkumised

Tööpuudus

Tööpuudus vähenes ka 2007. aastal, kuigi see protsess on samuti eelmise aastaga võrreldes aeglustunud. Töötute arv vähenes taas 2005. aasta esimese poole tasemini, olles vahepealsel perioodil sellest tunduvalt suurem. Kahe kvartali jooksul kahanes see keskmiselt 17,9% ehk 7700 inimese võrra. Teises kvartalis oli töötuse määr 5,0% ehk väiksem nii eelmise kvartaliga (5,3%) kui ka eelmise aasta sama kvartaliga (6,2%) võrreldes. Viimase kolme aasta jooksul on töötuse määr vähenenud kaks korda – 2004. aasta II kvartalis oli see veel 10%.

Eelmise aasta II kvartaliga võrreldes vähenes töötuse määr tänava kõige rohkem suurima tööpuudusega Kirde-Eestis – 14,0%lt 9,8%ni. Töötuse määr oli väikseim Lääne- ja Põhja-Eestis – vastavalt 3,0% ja 3,9%.

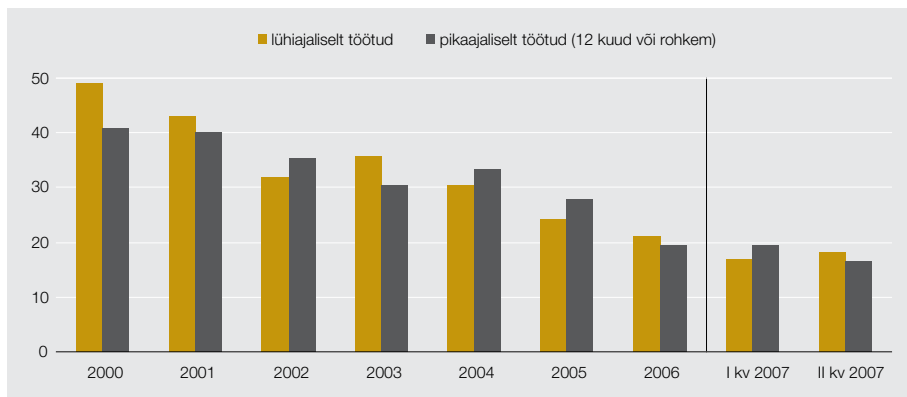
Koos töötuse kiire vähenemisega aastatel 2005–2006 on ühtlasi kahanenud pikaajalise töötuse määr ehk aasta või kauem tööd otsinute osatähtsus majanduslikult aktiivses rahvastikus. 2002. aastaga võrreldes vähenes pikaajaline töötus 2006. aastaks ligi poole võrra. See on positiivne näitaja ka Euroopa Liidu keskmisega võrreldes. Eestis kahanes pikaajalise töötuse määr 2006. aastal 2,8%ni, samas kui Euroopa Liidu keskmine oli 3,6%. Kui Eestis on pikaajaline töötus viimastel aastatel näidanud vaid langustrendi, siis Euroopa Liidu keskmine on püsinud 4% piires. Euroopa Liidus oli pikaajalise töötuse määr 2006. aastal kõrgeim Slovakkias (10,2%) ja Poolas (7,8%) ning madalaim Taanis (0,8%) ja Küprosel (0,9%).

Pikaajaliste töötute arv on küll märkimisväärselt kahanenud, kuid pikaajalise töötuse osatähtsus töötutes on endiselt suur. Kui Euroopa Liidus oli 2006. aastal keskmiselt aasta või kauem tööd otsinud 46% töötutest, siis Eestis oli pikaajaliselt töötute osatähtsus töötute hulgas 48%.

Statistikaameti andmetel on Eestis kõrgharidusega inimestel kolm korda väiksem tõenäosus pikaajaliselt töötuks jääda kui alg- ja põhiharidusega inimestel. Pikaajaline töötus ähvardab enam vanemaealisi ja neid, kes enne töötuks jäämist olid ametis lihttöölisena. Kui tööga hõivatutest on põhi- või vähesema haridusega vaid iga kümnes, siis töötutest iga neljas. Töö leidmisega ei ole probleeme kõrgharidusega inimestel. Nende töötuse määr kahanes tänava 2,6%ni. Selline märkimisväärselt madal näitaja tähendab pigem seda, et tööandjatel on vähe võimalusi vajalikke kõrgharidusega spetsialiste leida.

Eestis on probleemiks keeleoskus, mistõttu Kirde-Eestis ja venekeelse elanikkonna seas on tööpuudus ülejäänud Eestiga võrreldes märgatavalt kõrgem.

Pikaajaliselt töötute arv vähenes ka 2007. aasta esimeses kahes kvartalis, kuid nende osatähtsus töötute hulgas eriti ei muutunud. Kui eelmisel aastal oli aasta või kauem tööd otsinuid 48% töötutest, siis tänava I kvartalis oli pikaajalise töötuse osatähtsus 53%. Teises kvartalis olukord paranes ning pikaajaliselt töötute osakaal oli lühiajaliselt töötute omast väiksem, ulatudes 47,6%ni (vt joonis 10).

Joonis 10. Lühiajaliselt ja pikaajaliselt töötud (tuhat inimest)

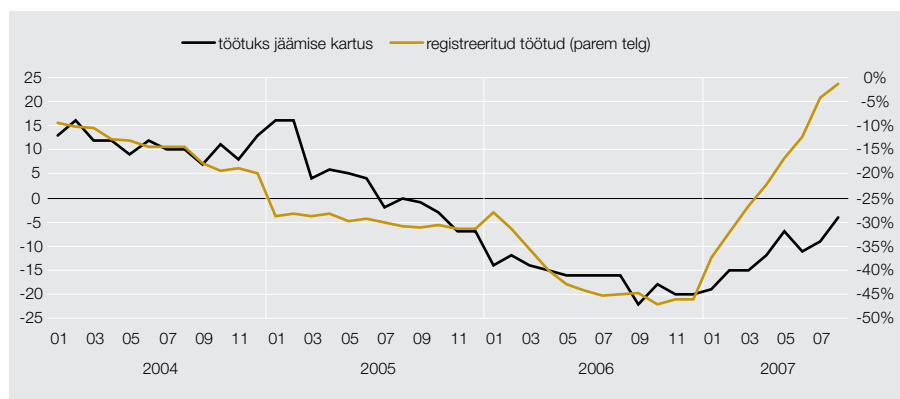
Tööpuudus vähenes 2007. aasta esimese poolel igas vanuserühmas. Eriti kiire oli langustrend vanemaealiste seas, kelle puhul tööpuudus alanes II kvartalis 3%ni. Parimas tööeas inimeste töötuse määr oli 4,8% ning noorte oma 11,7%.

Mitte-eestlaste ja eestlaste töötuse määr langes üsna samas ulatuses. Kui eestlastest töötute arv vähenes umbes 3300 võrra, siis muulaste oma 3700 võrra.

Tööpuuduse analüüs piirkondade lõikes näitab, et eriti suur langus leidis aset Kirde-Eestis, kus töötuse määr vähenes enam kui 4 protsendipunkti võrra 14%lt 9,8%ni. Samuti positiivsed olid

muutused Lõuna-Eesti tööturul, kus tööpuudus vähenes 3 protsendipunkti võrra. Lääne- ja Kesk-Eestis oli töötuse määr üsna väike, kuid eelmise aasta sama perioodiga võrreldes on see pisut suurenenud.

Töenäosust töötuks jääda hindasid majapidamised Eesti Konjunktuuriinstituudi (EKI) tarbijabaromeetri kohaselt suuremaks kui 2006. aastal (vt joonis 11). Pessimistlikum hinnang on kooskõlas registreeritud töötute arvuga, mis jäi viimastel kuudel eelneva aasta näitajatele päris lähedale ega kahanenud enam.

Joonis 11. Töötuks jäämise kartus EKI tarbijabaromeetri põhjal ja registreeritud töötus

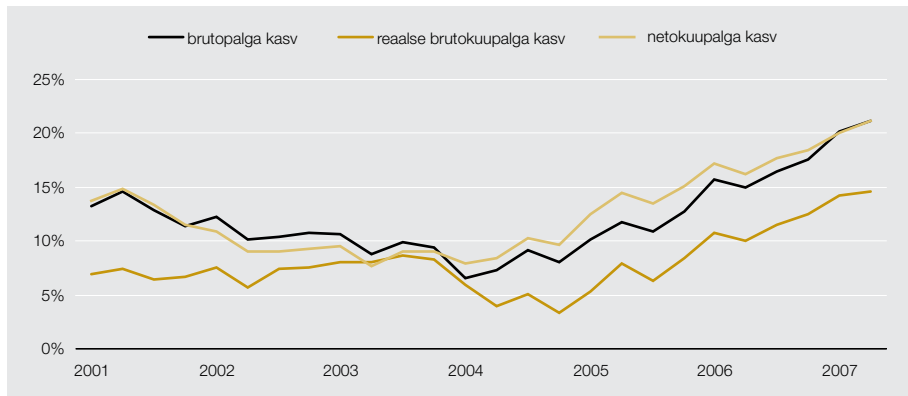
Arvestades aga olukorda, et viimastel aastatel registreeritud töötute arvu muutused on üldjoontes vastanud töötute koguarvu muutustele, võib ka töötute arvu vähenemine varsti peatuda ning edaspidi (eriti arvestades vähenevat tööelist elanikkonda) saab hõive kasvada ainult majandusaktiivsuse tõustes või välismaal töötavate inimeste tagasipöördumisel.

Töäjõukulud ja hinnasurved

Keskmine palk

Tugeva nõudluse ja piiratud tööjõupakkumise toel jätkus keskmise brutokuupalga kiire kasv ka selle aasta II kvartalis, tõustes 11 549 kroonini. Eelmise aasta II kvartaliga võrreldes suurenes keskmine brutokuupalk seega 21,2% võrra ning seda üha kiirenevas tempos. Osaliselt oli seekordne hoogne kasv tingitud ka ühekordsete hüvitiste ja suviste puhkusetasude maksmisest. Brutotunnipalga kasv II kvartalis enam ei kiirenenud, kuid jäi siiski väga kõrgele 20,1% tasemele. Isegi kui teisel poolaastal hakkab palgakasvu tempo lõpuks alanema (lootust selleks annab laekuva sotsiaalmaksu kasvu mõningane aeglustumine), kujuneb palgakasv sel aastal kokkuvõttes kiiremaks kui möödunud aastal, mil see oli 15,8%.

Brutopalgaga reaalkasv kiirenes möödunud aasta lõpu 12,6% tasemelt selle aasta I kvartalis 14,2%ni ja II kvartalis koguni 14,7%ni, saavutades läbi aegade kõrgeima taseme (vt joonis 12). Seega suurenes palgatöötaja ostuvõime veelgi. Neto- ja brutokuupalga vahel kasvuerinevust sel aastal enam ei olnud. See tulenes sellest, et üksikisiku tulumaksumäära alandamist kompenseeris kiirema palgakasvuga kaasnev efektiivse tulumaksumäära tõus.

Joonis 12. Keskmise palga areng

Jõulise palgakasvuga on kaasnenud suhtelise palga kiirem areng nii tegevusharude kui ka piirkondade lõikes. Eriti palju tõusis II kvartalis keskmine brutopalk kaevuritel ja ehitajatel – aasta võrdluses koguni 38,8% ja 32,1% –, küündides vastavalt 13 743 ja 12 700 kroonini. Mäetööstuse palgatöötajate brutokuupalga mõjutas tänava II kvartalis ühekordne preemia ja lisatasu. Keskmine brutotunnipalga kasv mäetööstuses aga hoopis aeglustus I kvartali 20,3%lt 19,1%ni II kvartalis.

Keskmine brutokuupalg langes ainult kalapüügi tegevusalal (1,4%). Kõige järsemalt aeglustus palgakasv kinnisvarasektoris – eelmise aasta 16,3%lt 5,6%ni selle aasta teises pooles.

2007. aastal jätkus kiire palgakasv põllumajanduses (25,1% I kvartalis ning 22,4% teises; vt tabel 3). Seda võib seletada nii madala palgataseme kui ka Euroopa Liidu suurenenud põllumajandustoetustega. SKP statistika põhjal suurenesid toetused II kvartalis 32,3% ehk 253,5 miljoni krooni võrra, millest suur osa lisandus just põllumajandusse.

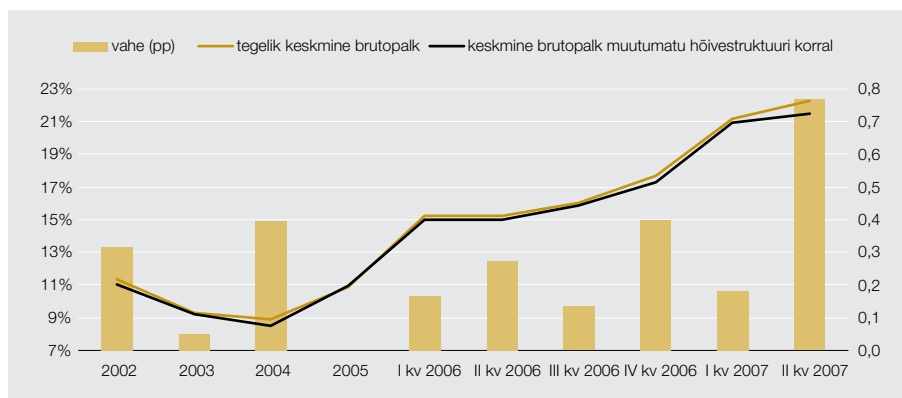
Töötlevas tööstuses kasvas palk tegevusalade keskmisega võrreldavas, ehkki pigem kiiremas tempos: 21,6% I kvartalis ning 22,8% teises.

Kuna nii hõive kui ka palgakasvu areng oli II kvartalis tegevusalade lõikes üsna ebaühtlane, avaldasid suhtelise palga kiirem kasv ning struktuursed muutused suuremat mõju ka keskmisele palgakasvule. Näiteks kui II kvartalis suurenes hõivatute arv ehituses 21 200 inimese võrra (koguhõive vaid

Tabel 3. Keskmise brutokuupalga kasv tegevusalade lõikes

	2003	2004	2005	2006	I kv 2007	II kv 2007
Tegevusalade keskmine	9,4	8,4	10,8	16,5	20,1	21,2
Avatud sektor						
Põllumajandus	8,9	13,1	17,2	21,0	25,1	22,4
Metsandus	13,3	22,9	15,1	8,8	33,4	27,2
Kalapüük	-4,4	-1,4	3,3	55,3	-3,1	-1,4
Mäetööstus	9,3	6,6	0,5	15,3	19,8	38,8
Töötlev tööstus	9,0	8,4	12,4	17,5	21,6	22,8
Suletud sektor						
Elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus	9,3	6,0	13,5	7,8	18,0	22,3
Ehitus	13,5	11,7	13,6	18,8	24,2	32,1
Hulgi- ja jaekaubandus	14,5	2,6	7,0	23,1	22,4	20,5
Hotellid ja restoranid	17,7	8,5	19,5	13,4	20,7	17,3
Veondus, laondus ja side	4,1	9,3	10,1	14,3	28,7	21,1
Finantsvahendus	9,8	3,0	9,2	3,2	29,1	27,5
Kinnisvara, rentimine ja äritegevus	-0,4	15,4	4,2	17,6	5,4	5,9
Avalik haldus ja riigikaitse	8,7	8,2	9,5	13,7	23,7	25,6
Haridus	9,4	10,3	11,5	10,1	16,9	17,5
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	15,0	13,9	21,1	14,3	15,3	26,6
Muu teenindus	8,3	14,3	11,6	12,8	23,3	21,6

8600 võrra), siis tõusis ehitussektori osatähtsus hõives aastaga 3,1 protsendipunkti võrra (9,4%lt 2006. a II kvartalis 12,5%ni 2007. a II kvartalis). Arvestades, et ka brutopalgakasv oli ehituses üks kiiremaid (32,1%), andis see hõivestruktuuri nihe arvestatava panuse keskmise brutopalga kasvu kiirenemisse. Kasutades vaid tegevusalade statistikat hõivatute arvu ning tegevusala keskmise brutokuupalga kohta võib väita, et tegevusalade hõivestruktuuri muutuste mõju keskmisele palgakasvule suurenes tänavu II kvartalis 0,8 protsendipunktini (vt joonis 13). See tähendab, et

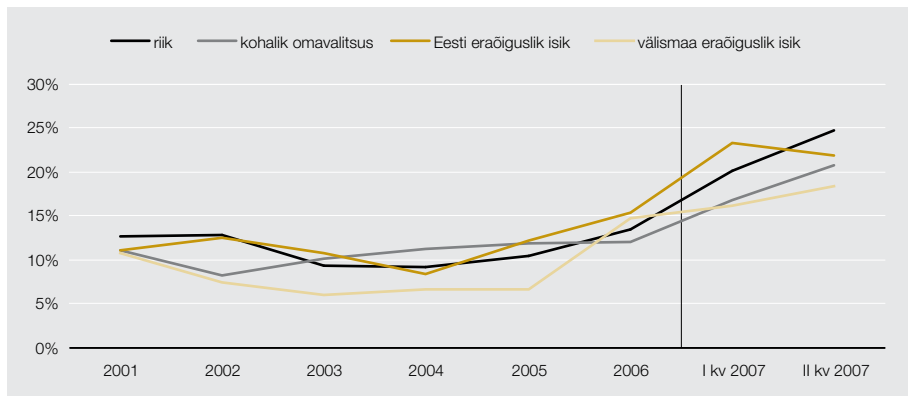
Joonis 13. Tegevusalade hõivestruktuuri muutuste mõju keskmisele palgakasvule

keskmise brutopalgaga kiirenemise taga II kvartalis (kokku 0,9 protsendipunkti võrra) ei ole mitte niivõrd palgatõusu kiirenemine, kuiivõrd hõive struktuursed muutused.

Tegelikult ei piirdu struktuursed nihked hõives vaid tegevusalade vahel liikumisega. Suuremad muutused toimuvad tegevusalade ja ettevõtete sees, kuid nende muutuste mõju hindamiseks napib paraku statistilisi andmeid.

Mis puudutab palgatõusu piirkonniti, siis mujal Eestis oli see 2007. aasta II kvartalis suurem kui Harjumaal. Kui Tallinnas ja Harjumaal oli keskmine palgatõus 19,4%, siis Tartus ja Tartumaal oli see 24,5%, Viljandis 25,8% ning Põlvas 24,4%. Olukord on paranenud ka Ida-Virumaal, kus palgatase on tavaliselt kõige madalam olnud, kuid kus II kvartalis oli palgakasv 24,7% Eesti keskmisest kiirem. Harjumaa ja teiste piirkondade vahelised suured palgaerinevused vähenesid seega veelgi, mis võib olla seotud ka elanikkonna suurema liikuvusega.

Majandussektorite lõikes ja tööandja omaniku järgi on olukord veidi muutunud. Eelneval aastal ning tänava I kvartalis tõusid palgad jõulisemalt erasektoris, samas kui II kvartalis oli palgakasv kiireim avalikus sektoris (24,7%) ning aeglaseim välismaa eraõiguslikele isikuile kuuluvates ettevõtetes (18,4%). Eesti eraõiguslikele isikuile kuuluvates ettevõtetes oli keskmine brutokuupalga kasv 21,8% ehk 1,5 protsendipunkti võrra aeglasem kui I kvartalis (vt joonis 14). Avalik sektor ületas teisi sektoreid ka palgataseme poolest.

Joonis 14. Keskmise palga kasv tööandja omaniku järgi

Avaliku sektori palgakasv on seni olnud üldjuhul kooskõlas suurenenud maksulaekumisega ning palgatõusu surve tugevnemist ei peeta keskpikas perspektiivis ootuspäraseks. Avaliku sektori palgad ei ole kunagi ka nii tundlikud, et reageerida kiiresti majandusolukorra muutustele, eriti kasvutsükli pöördepunktides. Seetõttu ka II kvartalis, kus senine väga kiire nominaalne majanduskasv hakkas

aeglustuma, ei ole vastassuunaline palgakasvu kiirenemine riigisektoris iseenesest probleemiks, kui see taandub samuti selle aasta piirides. Avaliku sektori palgakasvu kohanemine peaks aga olema üks eesmärk vähemalt järgmise aasta eelarve kokkupanemisel.

Kuna majanduskeskkond on võrreldes paari eelneva aastaga muutunud keerulisemaks, on palgatõusu surve jätkuvalt suur ka erasektoris. Selle üks põhjusi on kiire majanduskasvu tingimustes aina suurenev kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistide nappus. Nende töö hoidmiseks või üleostmiseks ollakse valmis maksma järjest suuremaid summasid. Pakkumise piirangute säilimises mängivad jätkuvalt rolli ka avatud piirid ning tööjõu kasvav liikuvus riikide vahel.

Tööjõu erikulu

Viimasel ajal pidevalt kiirenev palgakasv Eestis näitab seda, et tööjõuturg on muutunud ning inimkapital kallinenud. Tööturg on muutunud järjest avatumaks ning töötajatel on rohkem valikuvõimalusi, sealhulgas võimalus minna tööle väljapoole Eestit, mis on kasvõi niisama argumentina täiendav palgasurve allikas.

Ettevõtete majandusstatistika põhjal võib väita, et palgafondi kasv ei ületanud loodud lisandväärtuse kasvu ka selle aasta esimesel poolel. Kuna lisandväärtuse kasvutempo oli varasemast veelgi hoogsam, tingis see omakorda jõulise palgakasvu (vt tabel 4).

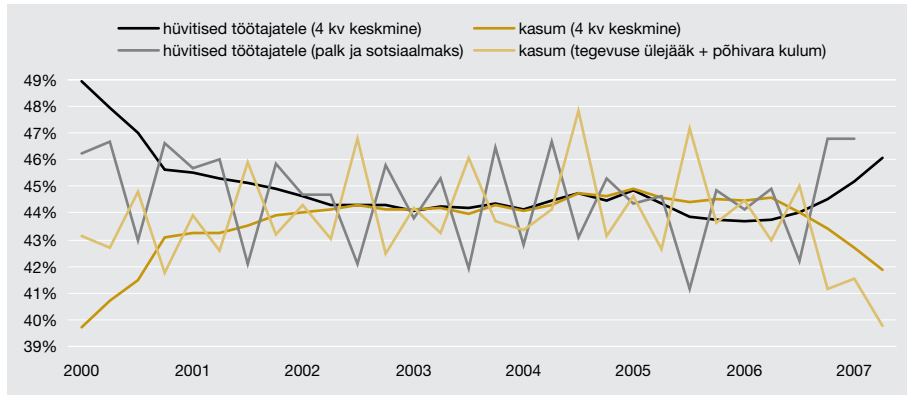
Tabel 4. Tööjõukulu ja lisandväärtuse kasv ettevõtete statistika põhjal (%)

	I kv 2006	II kv 2006	III kv 2006	IV kv 2006	I kv 2007	II kv 2007
Tegevusalad kokku						
Tööjõukulu	19,1	20,0	22,1	24,9	30,3	30,3
Lisandväärtus	27,3	21,5	29,6	30,2	29,0	31,1
Töötlev tööstus						
Tööjõukulu	15,8	16,4	18,6	18,7	22,2	23,2
Lisandväärtus	20,9	12,8	11,0	18,7	25,1	25,8

Töötleva tööstuse ettevõtetes on palgapoliitika enamasti otseselt või kaudselt seotud tööjõu tootlikkuse kasvuga. Seega palgad küll tõusevad, kuid tõus on suuresti seotud sellega, kui palju kasvab seejuures ühe või teise töötaja panus. Teisisõnu peab palgakasv olema kooskõlas tootlikkuse kasvuga. Kui palgad ja tootlikkus kasvavad samas tempos (olgugi, et kiires), nimetatakse seda väärtusahelas ülespoole liikumiseks ja see on isegi soovitatav. Ettevõtete majandusstatistika järgi kasvasid tööjõukulud töötlevas tööstuses 2007. aasta I kvartalis 22,2% ja II kvartalis 23,2% võrra, kuid selle tööjõu abil loodud lisandväärtus suurenes veelgi rutem – vastavalt 25,1% ja 25,8% võrra. Ettevõtted on investeerinud tehnoloogiasse, mis on tööjõukulusid isegi suhteliselt vähendanud.

Samas näitab komplekssema meetodika järgi arvutatav SKP statistika hoopis teistsuguseid arengutendentsi ning palkade ja tootlikkuse vahekorra hinnanguid.

Kui möödunud aastal ei suurenenud tööjõukulude osakaal SKPs kuigivõrd, siis käesoleva aasta esimese kahe kvartali andmetel kasvas nende osatähtsus kiiresti ja peamiselt kasumite arvel, lähenedes taas 2000. aasta tasemetele (vt joonis 15).

Joonis 15. Tööjõukulu ja kasumi osatähtsus SKPs

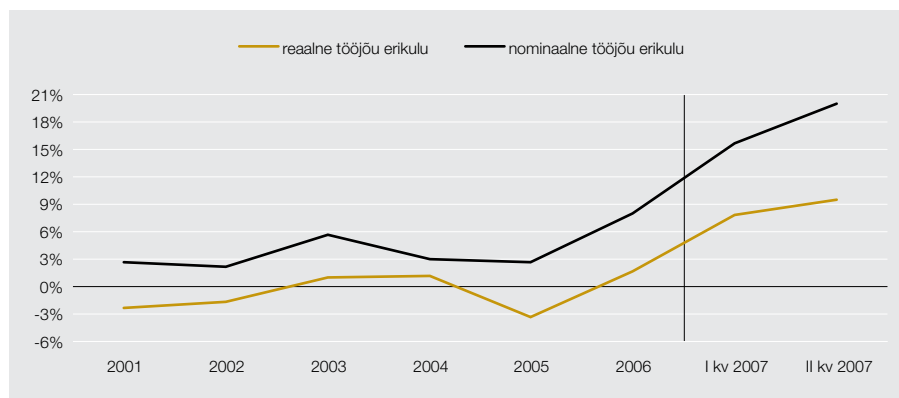
SKP statistika põhjal on võimalik arvutada ka reaalse ja nominaalse tööjõu erikulu nii majanduses tervikuna kui ka majandussektorite lõikes.

Reaalne tööjõu erikulu on näitaja, mis võrdleb palgakulutuste suurust ühe palgatöötaja kohta (enamjaolt palk ja palgafondi maksud) ning tööjõu tootlikkust (ühe hõivatu kohta) jooksevhindades. Sisuliselt vaadeldakse, kui suur osa lisandväärtusest makstakse välja töötasudena. Tulenevalt definitsioonist on tööjõu erikulu kasv positiivne siis, kui tööjõukulu palgatöötaja kohta kasvab kiiremini kui tööjõu tootlikkus nominaalhinnas. Kui reaalne tööjõu erikulu suureneb, siis tähendab see enamasti seda, et tööandja kasumi osakaal lisandväärtuses (SKPs) väheneb.

Nominaalne tööjõu erikulu kõrvutab tööjõukulusid töötaja kohta reaalse, mitte jooksevhinnas arvestatud tootlikkusega. Selle eesmärk on analüüsida palgakasvust tulenevaid inflatsioonisurveid, kuna ettevõtteid on kasumlikkuse säilitamiseks sunnitud tootlikkust ületavat palgakasvu tootehinnas kajastama.

Korrigeeritud SKP statistika muutis mõnevõrra ka tööjõu erikulu statistikat. Uuendatud andmete kohaselt kasvas reaalne tööjõu erikulu 2006. aastal tervikuna 1,6%. Arvestades, et eelnevatel aastatel see kahanes, siis kokkuvõttes vähenes reaalne tööjõu erikulu 2006. aastal 2001. aastaga

võrreldes 3,6% ning 2000. aastaga võrreldes lausa 12,1% (vt joonis 16). 2007. aasta esimesel poolel olukord muutus: töäjõu erikulu kasv kiirenes I kvartalis 7,8% ning II kvartalis 9,5%ni. Nominaalse töäjõu erikulu kasv suurenes 2006. aastal 7,9%ni, 2007. aasta I kvartalis 15,7%ni ning II kvartalis 19,9%ni. Eriti ulatuslik oli see reaalse töäjõu erikuluga võrreldes, mis tähendab, et SKP deflaatori kasv kiirenes samuti sel ajavahemikul. Varasemate perioodidega võrreldes oli mõlema näitaja kasvutempo tänava erakordne.

Joonis 16. Töäjõu erikulu kasv

Arvestades koguhõive statistika põhjal sisemaise hõive näitajate arvutamisel tekkivaid erinevusi, mis on viimasel paaril aastal olnud üsna suured, ei kasvanud sisemaine reaalne töäjõu erikulu 2007. aastal nii hüppeliselt, kuigi siiski üsna kiiresti. Tabelis 5 on toodud Eurostati andmete järgi arvatud reaalse töäjõu erikulu kasv Eestis sisemaise hõive põhjal. Nagu näha, suurenes see 2006. aastal vaid 0,9% ning oli seega 5,1% madalam 2001. aasta tasemest ja 13,6% 2000. aasta omast. Selle taustal paistab ka käesoleva aasta I kvartali 5,3%ne ja II kvartali 8,8%ne kasv pisut vähem

Tabel 5. Reaalse töäjõu erikulu kasv sisemaise hõive põhjal (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	I kv 2007	II kv 2007
Reaalne töäjõu erikulu	-8,9	-2,4	-1,4	-0,1	1,2	-3,3	0,9	5,3	8,8

jõuline, kuigi samade trendide jätkudes võib kasumi suhteline vähenemine osutada mõne investori jaoks probleemiks.

Majandusharude lõikes¹⁰ kasvas reaalse töäjõu erikulu 2007. aasta esimesel poolel keskmisest kiiremini põllumajanduses ja Eesti turule orienteeritud tegevusaladel: elektrienergia-, gaasi- ja

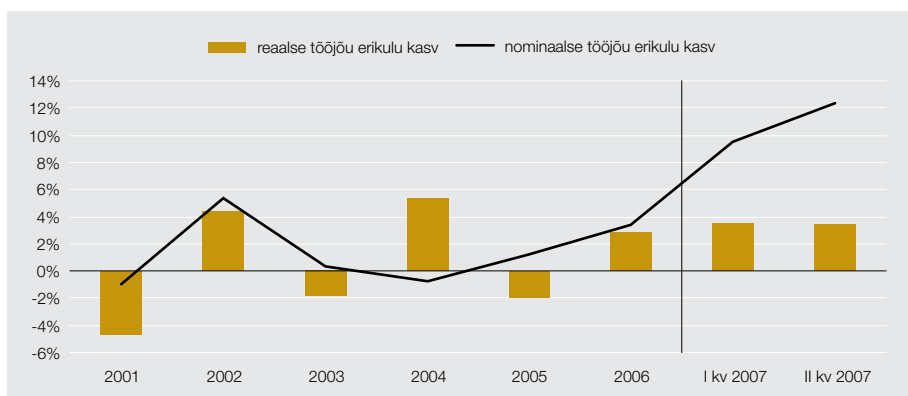
¹⁰ Siin on võimalik kasutada vaid koguhõive andmeid.

veevarustuses, ehituses, hotellide ja restoranide tegevusalal ning kinnisvarasektoris (vt tabel 6).

Tabel 6. Töajõu erikulu kasv SKP statistika põhjal (%)

	2004	2005	2006	I kv 2007	II kv 2007
Reaalse töajõu erikulu kasv					
Kogu majandus	1,1	-3,4	1,6	6,4	9,6
Primaarsektor	-2,2	5,7	2,9	11,8	34,7
Sekundaarsektor	5,1	-3,1	5,1	8,6	10,5
Erasektori teenindusettevõtted	3,0	9,6	-1,2	11,5	12,0
Nominaalse töajõu erikulu kasv					
Kogu majandus	2,9	2,6	7,9	15,7	19,9
Primaarsektor	15,5	13,7	-0,2	23,2	55,4
Sekundaarsektor	2,9	2,7	10,1	16,3	20,7
Erasektori teenindusettevõtted	4,6	13,2	5,5	14,8	17,0

Põllumajanduses oli kasv tingitud peamiselt suurenenud toetustest (nii ELi tõukefondidest kui ka Eesti fondidest kaasfinantseerimise kohustuse tõttu). Ilmselt suurendasid need seekord palgafondi enam kui ettevõtete tegevuse ülejääki ning selle majandusharu sissetulekute kasv ületas toodetud liisandväärtuse oma. Sissetulekute meetodil arvatud SKP statistika järgi tõusid toetused 2007. aasta II kvartalis 32,3% võrra. Siseturule orienteeritud tegevusaladel oli tõenäoliselt tegu eelneva hoogsa majanduskasvu najal kiiresti kasvanud palkadega, mis majanduskasvu aeglustudes piirasid kasumi kasvuvõimalusi. Kui need majandusharud reageerivad lähitulevikus muutunud majandusolukorrale adekvaatselt, siis vähem kui aasta pärast peaks nii palgakasv kui ka reaalse töajõu erikulu kasv nendel aladel olema mõõdukam.

Joonis 17. Töajõu erikulu kasv töötlevas tööstuses

Töötlevas tööstuses on reaalse tööjõu erikulu kasv läbi aastate olnud üsna tagasihoidlik. Töötleva tööstuse konkurentsivõime säilitamine on majandusele eriti oluline, kuna suur osa selle sektori toodangust eksporditakse. Seetõttu ei ole soovitatav, et tööjõukulude kasv ületaks tootlikkuse kasvu pikema aja vältel. 2007. aasta I ja II kvartalis kallines reaalse tööjõu erikulu töötlevas tööstuses vastavalt 3,5% ja 3,4% (vt joonis 17), mida ei saa pidada järsuks muutuseks.

TÖÖTURU INSTITUTIONAALNE ARENG

Alampalk Eestis

Eesti Ametiühingute Keskliit (EAKL) ja Eesti Töoandjate Keskliit (ETKL) alustasid 6. septembril 2007 läbirääkimisi 2008. aasta üleriigilise alampalga üle. Ametiühingud taotlevad alampalgaks 5000 krooni kuus ehk 29,75 krooni tunnis. Praegu on alampalk 3600 krooni kuus (21,50 krooni tunnis).

Uued algatused

Sotsiaalmaksu miinimumkohustuse aluseks olev summa tõusis 2007. aasta alguses 1400 kroonilt 2000 kroonini; 2008. aastal tõuseb see 2700 kroonini. Alates 2009. aastast on sotsiaalmaksu miinimumkohustuse kuumäär eelneva aasta kuupalga alammäära tasemel.

Maksupoliitikas on viimase aasta jooksul tehtud järgmist.

- 2007. aasta suvel vastu võetud tulumaksuseaduse muudatuse kohaselt langeb tulumaksu määr nii töötajatele kui ka ettevõtetele 18%ni; tulumaksumäär langeb 2007. aasta 22%lt 2008. aastal 21%ni, 2009. aastal 20%ni, 2010. aastal 19%ni ja 2011. aastal 18%ni.
- Tulumaksuseaduse muudatus näeb ette ka tulumaksuvaba miinimumi järkjärgulise tõstmise 3000 kroonini kuus (2008. a 2250 kr, 2009. a 2500 kr, 2010. a 2750 kr ja 2010. a 3000 kr).

Säästmise soodustamiseks muudetakse tulumaksuseadust selliselt, et ka eraisikute väärtpaberinvesteeringutelt teenitud kasumit ei maksustata, kui see reinvesteeritakse.

Ravikindlustuse kohustuste vähendamiseks muudeti 2007. aasta alguses tervishoiuteenuste korraldamise seadust ja Eesti Haigekassa seadust. Sellega otsustati, et alates 1. jaanuarist 2008 rahastatakse haiglate kapitalikulud ehk hoonete ja rajatiste kulumit täiendavalt riieelarvest. See võimaldab vabaneva raha arvel teha vajalikke investeeringuid ning parandada tervishoiuteenuste kättesaadavust ja kvaliteeti.

Eesti majanduskasvu ja tööhõive tegevuskava täitmine

„Eesti majanduskasvu ja tööhõive tegevuskava 2005–2007 Lissaboni strateegia rakendamiseks” täitmise aruandest selgub, et Euroopa Sotsiaalfondi uuel programmiperioodil 2007–2013 rahastatava riikliku programmi „Kvalifitseeritud tööjõu pakkumise suurendamine 2007–2009” raames on kavandatud ellu viia tegevusi, mille peamine eesmärk on tööhõive ja aktiivsuse tõstmine ning tööpuuduse ja mitteaktiivsuse vähendamine tööturul.

Valitsus kiitis 2. augustil 2007 heaks „Eesti kõrgharidusstrateegia 2006–2015” rakendusplaani aastateks 2007–2009. Selle põhieesmärk on tagada kõrghariduse suurem rahvusvaheline konkurentsivõime. Kvaliteedi tagamiseks tõstetakse 30% võrra õppekoha baasmaksumust, mis võimaldab kõrgkoolidel suurendada õppejõudude palka. Uuendamisele läheb ülikoolide rahastamisvalem, Euroopa regionaalarengu fondi toel suurendatakse investeeringuid õppeasutuste hoonetesse ja sisustusse.

14. juunil 2007 kiideti heaks Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ettepanekud kolmandatest riikidest pärit välismaalaste töötamisega seotud menetlusprotseduuride lihtsustamiseks. Ettepanekute alusel lühendatakse menetlustähtaegu ning vähendatakse bürokraatlikke takistusi välismaalaste lühiajalise töötamise registreerimisel ning pikaajaliseks töötamiseks mõeldud elamisloa taotlemisel. Seejuures lähtutakse põhimõttest, et välistööjõu sissetoomine on põhjendatud kvalifitseeritud tööjõu puhul, mille tagamiseks kehtestatakse palgakriteerium. Seadusemuudatused valmistatakse ette 2007. aasta novembriks.

Valitsus andis 14. juunil 2007 heakskiidu ka avaliku teenistuse seaduse muutmise seaduse eelnõule. Selle kohaselt jäetakse välja sätted, mis võimaldavad ametniku teenistusest vabastada, kui ta on saanud 65aastaseks. See laiendab oluliselt vanemaealiste töötamisvõimalusi. Eelnõu on hetkel menetlemisel.

Valitsuse 2007.–2011. aasta tegevusprogramm sätestab olulise eesmärgina tööturu nüüdisajastamise ning paindlikumaks muutmise. Kui aktiivne tööturupoliitika toimib juba edukalt, siis tööõigus on vananenud ning vajab kaasajastamist. Uue töölepingu seaduse kontseptsioon esitatakse valitsusele septembris. Seaduse ja seonduvate õigusaktide eelnõude esitamise tähtaeg on 2007. aasta lõpp. 2007. aasta III ja IV kvartal on kavandatud eelnõude konsulteerimiseks sotsiaalpartnerite ja teiste asjast huvitatutega. Eelnõu menetlemine Riigikogus on kavandatud 2008. aasta esimesse poolaastasse.

KOKKUVÕTE

- Tööturu hõive ja tööpuuduse areng olid 2007. aasta esimesel poolel kooskõlas aeglustuva majanduskasvuga – tööpuudus vähenes ning hõive suurenes veelgi, kuid rahulikuma tempoga.
- Kohalikule turule suunatud tööjõupakkumise kasv on vähenemas nii demograafiliste protsesside kui ka väljaspool Eestit töötamise võimaluste tõttu. Samas on alanemas nõudluse surve, mis kokkuvõttes tähendab, et palgakasvu edasist kiirenemist ei ole lähiajal oodata.
- Tööjõu hind kasvas viimasel poolaastal liiga kiiresti. Olukorras, kus lisandväärtuse kasv aeglustub, võib palgakasvu stabiliseerumine osutuda ebapiisavaks.
- Palgakasvu puhul on seni realiseerunud mustem stsenaarium. Reaalse tööjõu erikulu kasv on juba ilmnenud inflatsioonisurve tegevnenemise üks põhjusi. Palgakulude kiirem kasv võib ka edaspidi osutuda mitme probleemi allikaks. Nimelt võib see lisaks inflatsiooni kasvule põhjustada kasumlikkuse alanemist, investeeringute vähenemist, majanduskasvu aeglustumist, välistasakaalu jätkuvat halvenemist, konkurentsivõime kadu jne.
- Tööturu avatusega nõrgenes üks paindlikule tööturule iseloomulik lüli: nõudluse vähenedes ei pruugi töötute arv suurenedagi. See omakorda hakkab survestama tööjõu kui tähtsa tootmissisendi hinda. Arvestatav alternatiiv on minna tööle välisriiki. Ka suurenenud tööpuudusest tulenev surve palgakasvu pidurdumiseks võib osutada varasemast nõrgemaks.
- Senine areng konkurentsile avatud sektoris on olnud tootlikkuse kasvuga rohkem kooskõlas. Suletud sektoris seevastu tekitab hindadele avalduv palgatõusu surve rohkem küsitavusi. Töötlevas tööstuses vähenes töökohtade arv veelgi, kuid seda kompenseeris tootlikkuse jõuline kasv.
- Palgatõusu surve edasine areng mängib rolli aeglustuva majanduskasvu kohanemisprotsessis. Kui palgakasv ei hakka ka lähitulevikus aeglustuma, suureneb järsema kohandumise tõenäosus.

Tabel 7. Eesti tööturg

		2004	2005	2006	2007	
Rahvastik (1. jaanuari seisuga)	tuhat	1351,1	1347,0	1344,7	1 342, 4	
15–74aastaste hõiveseisund		2004	2005	2006	I kv 2007	II kv 2007
Tööjõud	tuhat	659,1	659,6	686,8	683,3	693,5
hõivatud	tuhat	595,5	607,4	646,3	647,0	658,6
töötud	tuhat	63,6	52,2	40,5	36,3	35,0
Mitteaktiivsed	tuhat	388,7	389,0	362,3	363,1	352,8
Kokku	tuhat	1047,8	1048,6	1049,1	1046,4	1046,4
Tööjõus osalemise määr	%	62,9	62,9	65,5	65,3	66,3
Tööhõive määr	%	56,8	57,9	61,6	61,8	62,9
Töötuse määr	%	9,7	7,9	5,9	5,3	5,0
Hõivatud tegevusala järgi		2004	2005	2006	I kv 2007	II kv 2007
Põllu- ja metsamajandus, kalapüük	tuhat	35,0	32,2	31,1	27,1	29,3
Mäetööstus	tuhat	8,0	5,9	5,2	6,1	5,2
Töötlev tööstus	tuhat	140,9	139,5	136,4	146,5	136,6
Elektrienergia, gaasi- ja veevarustus	tuhat	12,0	12,5	12,4	9,0	9,6
Ehitus	tuhat	46,8	48,7	62,8	72,6	82,6
Hulgi- ja jaekaubandus	tuhat	80,0	80,6	88,7	88,7	91,3
Hotellid ja restoranid	tuhat	16,2	22,1	22,3	20,5	25,4
Veondus, laondus ja side	tuhat	51,5	54,6	61,5	59,0	62,7
Finantsvahendus	tuhat	7,9	6,9	7,3	7,6	7,9
Kinnisvara, rentimine ja äritegevus	tuhat	39,4	46,4	48,1	51,7	44,4
Avalik haldus ja riigikaitse	tuhat	36,9	37,2	39,0	34,4	40,1
Haridus	tuhat	54,5	54,9	58,5	53,3	52,3
Tervishoid	tuhat	37,5	35,0	37,5	34,4	35,5
Muud tegevusalad	tuhat	28,8	31,1	34,3	36,1	35,5
Töötud töötusperioodi kestuse järgi		2004	2005	2006	I kv 2007	II kv 2007
Vähem kui 6 kuud	tuhat	21,2	18,6	15,7	14,0	14,9
6–11 kuud	tuhat	9,2	5,7	5,3	3,0	3,4
12 kuud või rohkem	tuhat	33,2	27,9	19,5	19,3	16,6
24 kuud või rohkem	tuhat	21,5	18,2	11,4	10,6	8,7
Mitteaktiivsed põhjuse järgi		2004	2005	2006	I kv 2007	II kv 2007
Õpingud	tuhat	123,1	126,1	124,4	117,9	115,5
Haigus või vigastus	tuhat	43,3	47,0	51,3	57,1	51,9
Rasedus-, sünnitus- või lapsehool- duspuhkus	tuhat	27,2	27,1	23,8	27,1	26,9
Vajadus hoolitseda laste või teiste pereliikmete eest	tuhat	13,7	14,0	13,9	13,9	13,5
Pensiooniiga	tuhat	149,4	145,4	129,5	128,1	128,7
Heitunud isikud (kaotanud lootuse tööd leida)	tuhat	17,7	14,7	7,2	8,0	6,8
Muud põhjused	tuhat	14,4	14,6	12,2	11,1	9,6
Tööjõud haridustaseme järgi		2004	2005	2006	I kv 2007	II kv 2007
Esimene tase ja vähem	tuhat	73,2	65,1	75,3	68,2	73,9
Teine tase	tuhat	375,6	367,4	376,4	383,2	382,2
Kolmas tase	tuhat	210,3	227,0	235,0	231,9	237,4
keskeriharidus	tuhat	70,0	67,6	70,5	74,9	76,7
kõrgharidus	tuhat	140,4	159,5	164,6	156,9	160,6

LISA

EESTI MAJANDUSE KVARTAALSED PÕHINÄITAJAD (seisuga 10. detsember 2007)

	Ühik	Periood	Väärtus	Muutus (%) võrreldes eelmise perioodiga	Muutus (%) võrreldes eelmise aasta sama perioodiga	Allikas
Sisemajanduse koguprodukt						
Jooksevhindades	mln kr	III kv 2007	61 675,7			ESA
Püsivhindades	%	III kv 2007	42 632,2	-1,4	6,4	ESA
Tootmine						
Tööstustoodangu mahuindeks (püsivhindades, 2000 = 100)	%	III kv 2007		-5,7	4,1	ESA
Ettevõtete investeringud materiaalsesse põhivarasse (jooksevhindades)	mln kr	II kv 2007	9 828	12,8	6,2	ESA
Ehitus						
Ehitusettevõtete ehitustööd (jooksevhindades)	mln kr	III kv 2007	16 654	10,7	15,9	ESA
Valminud eluruumide kasulik pind	tuhat m ²	III kv 2007	118,0	-23,8	26,2	ESA
Valminud mitteeluhoonete kasulik pind	tuhat m ²	III kv 2007	174,9	-35,5	-36,2	ESA
Tarbimine						
Jaemüügi mahuindeks (püsivhindades, 2000 = 100)	%	III kv 2007		0	13	ESA
Sõiduautode esmane arvelevõtmine	tk	III kv 2007	18 235	-16,6	-11,2	ARK
Hinnad						
Tarbijahinnaindeks	%	III kv 2007		2,1	6,4	ESA
Tootjahinnaindeks	%	III kv 2007		1,5	8,7	ESA
Eksportihinnaindeks	%	III kv 2007		1,9	8,9	ESA
Impordihinnaindeks	%	III kv 2007		0,9	2,8	ESA
Ehitushinnaindeks	%	III kv 2007		1,6	12,1	ESA
Eesti krooni reaalse efektiivse vahetuskursi indeks (REER)	%	III kv 2007		1,3	2,8	EP
Tööturg ja palk						
15–74aastaste tööhõive määr (Tööjõu-uuringu andmed)*	%	III kv 2007	63,3	62,9	61,9	ESA
15–74aastaste töötuse määr (Tööjõu-uuringu andmed)*	%	III kv 2007	4,2	5,0	5,4	ESA
Registreeritud töötuid***	in. kuus	III kv 2007	12 914	-1,7	-1,2	TTA
% elanikkonnast vanuses 16 a kuni pensioniiga*	%	III kv 2007	2,0	2,0	1,6	TTA
Keskmine brutokuupalk**	kr	III kv 2007	10 899	-5,6	20,2	ESA
Valitsemissektori eelarve****						
Tulud	mln kr	I kv 2007	19 336,5	-8,7	24,6	RM
Kulud	mln kr	I kv 2007	18 610,8	-19,0	20,6	RM
Ülejääk/puudujääk*	mln kr	I kv 2007	725,7	-1 804,7	87,0	RM
Eelarve täitmine*	%	I kv 2007	27,0	29,5	21,6	RM

	Ühik	Periood	Väärtus	Muutus (%) võrreldes eelmise perioodiga	Muutus (%) võrreldes eelmise aasta sama perioodiga	Allikas
Transport						
Sõitjatevedu	tuhat	II kv 2007	50 883	-5,2	-2,2	ESA
Kaubavedu	tuhat tonni	II kv 2007	27 964	-3,4	23,7	ESA
Turism ja majutus						
Eesti reisifirmade poolt vastu võetud väliskülastajad	tuhat	II kv 2007	491,4	16,3	19,6	ESA
Eesti reisifirmade poolt välisreisile lähetatud külastajad	tuhat	II kv 2007	134,7	5,1	14,4	ESA
Majutatud turiste	tuhat	III kv 2007	826,8	31,9	1,9	ESA
sh välismaalasi	tuhat	III kv 2007	505,7	26,9	-5,5	ESA
Väliskaubandus (põhikaubandus)						
Eksport	mln kr	III kv 2007	30 023,2	-8,6	1,4	ESA
Import	mln kr	III kv 2007	41 140,7	-9,9	-1,6	ESA
Saldo*	mln kr	III kv 2007	-11 117,5	-12794,4	-12 205,5	ESA
Saldo suhe eksporti*	%	III kv 2007	-37,0	-38,9	-41,2	ESA
Maksebilanss*						
Jooksevkonto	mln kr	II kv 2007	-8 548,7	-12 027,8	-7 847,9	EP
Jooksevkonto suhe SKPsse	%	II kv 2007	-14,0	-21,9	-15,2	EP
Otseinvesteeringute sissevool	mln kr	II kv 2007	7 650,9	8 779,4	3 374,4	EP
Otseinvesteeringute väljavool	mln kr	II kv 2007	-6 776,0	-3 488,6	-3 982,1	EP
Rahvusvaheline investeerimispositsioon						
Rahvusvaheline netoinvesteerimispositsioon	mln kr	30.06.07	-168 582,9	5,7	18,6	EP
Otseinvesteeringud Eestis	mln kr	30.06.07	162 995,2	5,9	9,3	EP
Koguvälisvõlg	mln kr	30.06.07	235 230,8	9,5	35,2	EP
sh valitsemissektor	mln kr	30.06.07	3 139,5	-34,2	-36,6	EP
Eesti krooni keskmine vahetuskurss USA dollari suhtes	kr	III kv 2007	11,4	-1,9	-7,2	EP

* Näitaja vastava perioodi väärtus, mitte muutus.

** Alates 1999. aastast ei sisalda keskmine brutokuupalk ravikindlustushüvitist.

*** Enne 2000.a. oktoobrit kasutati nimetust "registreeritud töötajad"

**** Ülejäägi/puudujäägi arvestuses ei sisaldu netolaenamine (antud laenud miinus antud laenude tagasimaksed).

Allikad: Statistikaamet (ESA)
Eesti Riiklik Autoregistrikeskus (ARK)
Eesti Pank (EP)
Tööturuamet (TTA)
Rahandusministeerium (RM)
Eesti Konjunkturiinstituut (EKI)

